UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Bartolvs A Saxo Ferrato in primam Digesti Veteris Partem

Bartolus

Lugduni, 1567

Legibus & senatusconsultis, & longa consuetudine.

urn:nbn:de:hbz:466:1-96393

Visual Library

fieri, niſi ꝓhibeatur a iudice alterius territorij. Allegat l. que ro. ī. de ſolu. De quo vide no. per Cy. in l. ſi q ex ꝯſenſu. de epiſ.
i audi. ⁊ dicaȝ in l. j. de iudi. in gl. ⁊ quod no in ca. P. ⁊ G. extra de offi. dele. alʼs i c. nouit, extra de offi. deleg. ꝑ Bernar. ⁊ Inn.

ADDITIONES.

a POMA. ¶ Qđ inſpicit. vide Prepoſitū in c. oēs leges. j. diſt.
b POMA. ¶ Oppo. Limita vt ꝑ Alex. ꝯſi. lxxix. in ij. vol.
c ALEX. ¶ Pronūtiet. Sȝ qd de lege dolo facta, vtrū teneat? Dic ꝙ ſic. Probat in l. j. §. j. iūcta l. ij. ⁊ vtrobiqȝ no. j. ꝙ quiſqȝ iur. vt tū ꝙ poſſit vti exceptiōe doli, ꝑ tex. no. in l. j. ī fi. de do. excep. Uide que no. Bar. in l. oēs populi. in fi. prime ꝗōnis ꝑn cipalis, ⁊ per eundem Bar. in l. fi. in fi. prin. de appel. recip.
d AND. BARB. ¶ Opp ad h. Adde Lu. Ro. in l. ſi is ad quē. ī. de acq. here. vbi plene alleg. Ang. in d. §. Marcellus ⁊ no. illud qđ hic dicit Bal. qđ ſi iudex iudicauit ſm vnā opi demum ſuperuenit diſpoſitio declarās illā opi. fore falſam, quod ſnīa nō dr falſa. c. fi. de conſti. in vj. in nouella. qđ bū not. Et limita h vbi ſtatutum diceret, ꝙ non poterit opponi de incompetētia. gl. in c. fi. ī. de ſequeſt. poſſeſ. ⁊ fru.
e POMA. ¶ Quandoqȝ pronuntiat. Limita iſtaȝ l. venales, vt per Archi. cap. qui recte. xj. queſtio. iij.
☞ Pro intellectu. §. ſemel. Inſti. qui ma.
f POMA. ¶ Querit hic Guil. Adde an iudex poſſit iudicare ī alio loco, ꝙ̄ in loco maiorū. text. c. cū eps. de offi. ordi. lib. vj. Car. Flo. ꝯſi. ij. poſito ſub tit. de offic. vica. inci. an ſit vicariꝰ, ⁊ quid ſi partes ꝯcordant, Alex. in l. fi. ī. de iuriſd. om. iudi.
P. PAV. P. ¶ In quo loco aūt debeant ſedere arbitri, electi in locum iudicis recuſati, vide Bal. in c. j. circa fi. de ꝓhi. feu. ali. per Fed. Quid aūt in delegato ⁊ arbitris, vide hic ꝑ Iaſ. poſt alios, ſȝ ꝯ concluſionem ꝙ̄ ipſi faciūt ꝙ delegatꝰ poſſit ſibi eligere locum, vide tex. expreſſum in l. ſi locus. ī. de iud. ⁊ ibi gl. ⁊ ponit ibi Pau. de caſt. ⁊ Bal. qr Pau. de caſt. videtur intelligere illuȝ tex. ꝯ communem concluſionem de qua hic.
g ALEX. ¶ Partes ꝯcordāt. An iudex poſſit iudicare alibi ꝙ̄ in loco maiorū conſenſu ꝑtium ad hoc no. vide Bar. ī l. j. C. de ſen. ex bre. reci. ⁊ in l. ſi vt proponis. la ij. C. qñ ⁊ qñ iud. ⁊ ꝙ dixi ī l. de pupillo. §. ſi qs ipſi ꝓtori. ī. de no. oper. nūtia. ⁊ ī ca. cū eps. d of. ord. li. vj. Et vide ꝙ no. Spe. ī ti. d reſcr. ꝑſen. §. fi.
h P. PAV. P. ¶ Cōcordare partes. Adde quod eſt tex. in l. ij. §. ſȝ ſi iudex. ī. de iudi.
i ALEX. ¶ De epi. aud. Bal. indiſtincte in l. ſi q ex ꝯſenſu. C. d epali aud. tȝ ꝙ nō poſſit. Et d iſta materia vide aliqd ꝑ Bal. h.

De legib. & Senatuſc. & longa cōſue. Rub. iij.

1 ☞ Mulieres non debent vocari ad ſtatuta faciēda. ⁊ nume. 9.
2 Ignorantia que puniri debeat.
3 In maleficijs lata culpa dolo non equiparatur. Et quomodo quis ob culpam puniatur.
4 Pena qñ venit applicanda fiſco, dicitur criminaliter agi.
5 Reformatiōibus in fiendis propoſito dȝ ab vno fieri, ⁊ interrogare an placeat alijs.
7 Conſuetudo non inducitur vſu mulierum.

LEX PRIMA.

1 LEx eſt commune † Not. tex. ibi virorū.
* qr mulieres nō pūt adeſſe ad facienda ſtatu-
2 ta qđ tene mēti. De ignorantia, *de qua hic dt ſcias ꝙ q̄dam eſt que hȝ culpā in ſe, ⁊ de hac loqt hic. Quedā eſt q̄ nō hȝ culpā in ſe, ⁊ tunc nō eſt puniēda vt ī. de pe. l. reſpiciēdū. §. fi. Cōtra hoc eſt. ī. ad
3 l. Corne. de ſica. l. in lege Corneli. Sol. ibi loqt de lata culpa † q̄ venit punienda, nō tū hoc caſu punit, vt dolus qr in maleficijs nō eqparat dolo, vt not. ibi, ⁊ l. in actionibus. de ī litē iurā. Cōtra hoc eſt. l. qcqd calore. ī. de reg. iur. Pro quorū ſolu. dic, ꝙ qñqȝ aliqs delinquit ex caſu, qñqȝ ex culpa, qñqȝ ex dolo. Primo caſu, aut culpa ꝓcedit caſuȝ, aut nō. Primo caſu delinquēs tenet. arg. l. fluminū. §. hec ſtipulatio. ī. de dā. infec. ⁊ ī. de acti. ⁊ oblig. l. j. §. is quoqȝ. Si vero culpa nō precedit caſuȝ, tūc de
a linquēs nō tenet[a] vt l. ij. §. ſi eo tēpore. ī. de adminiſtratio. re. ad ciui. ꝑti. De hoc mēbro dic vt ſolet notari. ī. ad l. Aql. l. itē Mela. ī ꝑn. Uerū eſt, ꝙ decretiſte hic dicūt, qđ aut delinquēs dabat cām rei licite, aut illicite. Et de hoc no. in cap. ſuſcitata. extra de reſti. in integ. Et videt eorū opinio approbari ī. ad legē Aquil. l. ſcientiā. §. qui cū aliter. In ſcđo caſu ꝑncipali, aut eſt culpa lata, ⁊ puniet, non tū ita acriter, vt ex dolo, vt ī. ad l. Corne. de ſicar. l. in lege. Aut eſt culpa leuis ⁊ mitiꝰ punit, vt l. quicqd calore. ī. de reg. iur. Aut leuiſſima, ⁊ tūc ēt minus vt d. §. q cū aliter. In tertio mēbro ꝑncipali, aut ſtat in finibꝰ cogi tationis, aut ꝑuenit ad actum. De quo plene ꝑ gl. ⁊ Cyn. C. de epiſc. ⁊ cleri. l. ſi qs nō dicā rapere. ⁊ C. ad l. Iuliā. de vi publi. l. ſi qs ad ſe fundū. Et iō vide qđ not. in d. l. ſi quis nō dicaȝ ra-
b pere.[b] Et no. hic gl. † que inci. hec deſcriptio quatuor. qñ cul
4 pa venit punienda, ad mēſaȝ alʼs burſaȝ fiſci, ⁊ ſic criminaliter. Nā criminalr dr agi qñcunqȝ pena venit fiſco applicāda, vt in l. ſi quis. C. de epiſ. ⁊ cleri. ⁊ l. iij. ī. de ſepul. viola. Et ſic habes ꝙ delictū quacūqȝ culpa ꝯmiſſuȝ, venit criminalr puniēdū. Naȝ
c h dt ignorāter[c] ⁊ ſic ꝯmiſſuȝ culpa leuiſſima, ⁊ tū hic punit. Et gl. allegat legē que d criminali accuſatione loquit. De hac qō. no. Cy. in l. ſi qs nō dicā rapere. ⁊ ibi ꝑ doc. C. de epiſ. ⁊ cle. ⁊ gl. in l. fi. de priua. delic. ⁊ in l. q edes. ī. de incen. rui. naufra. ⁊ l. j. §.
5 diuus. ī. ad l. Cornel. de ſica. ⁊ ī. de reli. l. oſſa. in fi. † Itē no. pro
d reformationibꝰ[d] ⁊ ꝯſtitutionibꝰ[d], que quotidie fiūt, ꝙ vnꝰ ꝓponit in ꝯſilio, ⁊ interrogat an placeat alijs hec reformatio, ⁊ ita poſtea ꝯſtituit ⁊ reformat, ꝓut placet ꝯſilio, ⁊ ſic interrogat a Poteſtate, vel alio cōſiliario. Et vide qđ not. in l. pe. ī. qđ quiſqȝ iuris. ⁊ l. nulli. e. ti. qñ dȝ fieri, cū authoritate ſuperio
6 ris. † Ultimo induco in arg.[e] hoc verbū, virorū, ꝙ mulieres nō
e pūt eſſe de ꝯſilio, vñ in cōdendis legibus, vel ſenatuſcōſultis,
f vl ꝯſtitutionibꝰ, mulieres nō dūt interuenire, vt ſ. dixi. Et eſt
7 arg.[f] † qđ vſus mulierum non inducat conſuetudinem, qr lex ⁊
g conſuetudo[g] equipollent l. de quibus. ī. eodem.

ADDITIONES.

* CLAVD. ¶ De ignorātia. Uide Panor. in c. ij. de cōſti. in vſ. ſed declara ⁊c.
a ALEX. ¶ Nō tenet. Adde ꝙ Bal. in c. j. quibꝰ mo. feu. amitta. dixit, ꝙ vbi ſciētia eſt de forma, ſeu diffinitiōe delicti, qr oīs diffinitio eſt formalis, ibi ignorātia nō punit, niſi cadat ī dolo ꝓſumpto. C. d falſi. l. nec exēplū. ⁊ C. de his qb. vt indi. l. fi. Iō dt lex, qđ mitiꝰ agit in dolo ꝓſumpto, ꝙ̄ in dolo vero in penis corporalibꝰ. ī. de ſica. l. j. l. Cor. ⁊ dt Inn. ꝙ mitiꝰ agit, ꝯ eū q punit ex ꝓſumptione. Adde qđ dixi poſt Bar. in l. item apud Labeonē. §. ſi qs virgines. de iniur. Et an ſcientia in delictis, ſit de eſſentia delicti, an vero ſit qualitas, vide Bal. in l. j. C. q accuſ.
b POMA. ¶ Rapere. Uide Feli. in c. ij. de conſtitutionibus.
c ALEX. ¶ Ignoranter. Uide Bal. in l. qcunqȝ. C. de ſer. fugi. Et qñ ignorātia releuet eū, vide gl. auream in l. ex maleficijs. §. lōge miniꝰ. de actio. ⁊ oblig. ꝙ̄ allegat Bal. in l. j. qui accuſ. ⁊ per Bar. in l. reſpiciendum. §. delinquunt. ī. de pen.
d ALEX. ¶ Reformationibus. Adde Bal. in l. ij. C. d probatio, ⁊ vide in l. omnes populi. ⁊ que ibi dixi ſ. de iuſti. ⁊ iure.
e ALEX. ¶ Induco in arg. Uide Imol. in l. ij. §. fi. de verb. obli. Et qd in Comitiſſa vide Angel. hic. adđ ēt poſt Iaſ. qđ Ange. cōſi. cxcj. voluit, qđ lȝ ſit lubricū ꝯſiliuȝ mulierū, qđ tū ſtatuto prohibente rem alienari, ſine conſenſu conſanguineoruȝ, vel proximorū, quod ꝯſenſus mulieris maioris xiiij. annis, poterit requiri. Et in quātum idem cōcludit, ꝙ in maleficijs, dolus eſt ponderandus, ad Bal. conſi. cccxviij. ij. lib. Ang. conſi. xxxij.
f POMA. ¶ Et eſt argu. Uide tex. in l. item veniunt. §. ꝓdie. ff. peti. her. ⁊ in l. j. ⁊ ibi ꝑ doc. ff. ad l. Fal. Bar. in l. ij. C. de proba.
g POMA. ¶ Lex ⁊ ꝯſuetudo. Uide Prepoſitū ī c. fruſtra. viij. diſtin. ⁊ vide ꝙ dt Fede. conſil. lxv. Panor. cōſi. liiij. in ij. volu. Feli. in c. quoniam. de teſti.

LEX QVARTA.

1 ☞ Raro fieri dicitur, quod fit bis.

IVra. Lex iſta cū duabꝰ ſequentibus, quas fecit ꝯtinuat, dt in ſumma, ꝙ lex dȝ cōſtitui de his q̄ ſepe ⁊ nō raro contingunt. Caſus pōt ſic poni. Querit ſcholaris ſtudioſus a iurecōſulto. Domine, bū vidi deſcriptiones legis in Latino, ⁊ in Greco, ſȝ dicatis mihi, de quibus rebꝰ debēt leges ꝯſtitui? Iuriſcōſultꝰ rūdit, ꝙ debēt leges ꝯſtitui de his q̄ ſepe accidunt, nō de his q̄ raro. Nā de his que ſemel accidunt, nō ꝯtendunt legiſlatores vl authores. Hicqȝ Grecū exponit gl. duobꝰ modis, ſȝ ſcđa expoſitio melior eſt. Nō ꝯſtituunt, id eſt, cōſtitui nō debēt. Cōtemnunt
1 id eſt, deſpiciūt. ita ꝙ ſuꝑ eis iura nō cōdunt. † No. rarū dici,
a qđ bis fit. Et ſic colligebat hic Iac. but. contra[a] eos q dicunt, ex bino actu ꝯſuetudinē induci, cū ex frequentibꝰ inducat. C. q ſit lon. ꝯſue. l. j. De quo dicemus ī. e. in l. de qbus. Modo ante oīa vidēda ſunt exēpla harū legū. Et quidē gl. ponit tria exēpla. Primū eſt de Lazaro, vtrū reſuſcitatꝰ a mortuis, ab heredibus q ſuā adierunt hereditatē poſſit auferre bona? Et dt qđ ſuper hoc non eſt lex ſubaudi, nec eſt cōdenda, ſcȝ de hoc, qr eſt ꝯ naturā vt ī videbimus. Scđm exemplum eſt in l. iam condita, vt in aut. vt ſine prohi. mat. debi. ⁊ cre. §. quia vero. dicitur, ꝙ

ꝓpter bonas feminas ſeruantes iuramentũ de nõ peruenien
do ad ſecũdas nuptias, nõ debuit lex noua fieri. q2 pauce ſunt,
ſed ꝑꝑ malas feminas deierãtes, que ſunt multe. Vñ q2 nõ ſo
let euenire frequenter, ⁊ de facili preuaricaꝛ, merito illud qđ
prebet cãm preuaricandi, mutat, vt ibi. Et ſic per raro ꝯtigẽs
⁊ ſepe eueniens, receditur a iure antiquo. Et no. ꝑ legẽ. ꝙ mu-
lieres tutelam ſuſcipientes, nõ preſtant iuramentũ. Tertium
exẽplũ ſumiꝛ ex l. iuſto. in prin. ĩ. de vſuc. Sed certe ibi videꝛ.
ꝙ vtrunqꝫ caſum contineat. Nam in caſu frequenti .ſ. de libero
homine poſſeſſo pro ſeruo. ſtatuit ꝙ acquiraꝛ ꝑ eũ. In caſu đ
libero homine pro filio arrogato, ſtatuit ꝙ non acquiraꝛ, ⁊ ſic
non frequenti caſu, ſed in vtroqꝫ ait lex, dicũt qdam ꝙ in fre-
quenti caſu, ſtatuit affirmatiuã, in caſu raro ſtatuit ꝑ negati-
uã. Alĳ dicũt, ꝙ lꝫ ibi vtrunqꝫ caſum contineat, tñ in caſu, qui
ſepe contingit, ſtatutum eſt ius nouum, ſcꝫ vt ꝑ liberũ hõiem
arrogatũ, ꝓ filio non queraꝛ, q2 raro contingit. Vel põt dici,
ꝙ vtrunqꝫ caſum non comprehendit. Nam in caſu raro cõtin-
genti, ſtatuit qñqꝫ qđ bonum, ⁊ equum ſuadet, vt C. de ꝯſult. l.
vlti. li. xĳ. Itẽ ⁊ de raro contingentibus fiunt iura, vt de filio
mulieris ſexagenarie, vt C. de legi. here. l. ſi maior. ⁊ de mulie-
re que parit tres vel plures filios. vt ĩ. ſi pars here. peta. l. an
tiqui. ⁊ ĩ. de ſol. l. pater. ⁊ in caſu de inſula. inſti. de re. di. §. inſu
la. Iõ gl. đt ꝙ nõ conſtituuntur iura de raro contingentibus
regulariter, ſed qñcũqꝫ ſic, vt in caſibus predictis. Tu ꝓ ple
nius dicas, ꝙ quedã ſunt facta, que ſepe tñ, ⁊ nõ raro accidũt,
quedã ſunt que aliqñ ſepe, aliqñ raro ꝯtingunt. In factis que
tñ raro contingunt, refert, aut non pñt euenire ſm naturã,
vt in Lazaro, q ſurrexit miraculoſe, ⁊ tũc nõ đꝫ fieri lex. Aut
pñt naturaliter euenire, ſꝫ raro, ⁊ tunc nõ fit ſuper his lex no-
ua, ſed lex vetus ſuper alĳs facta ſeruatur, vt ſic ille naturali-
ter, lꝫ raro contingentia, reguleꝛ ſm iura cõmunia. Et ſic in
telliguntur predicta iura. C. de legi. here. l. maior. ⁊ ſi ꝑs here.
pe. l. antiqui. cum ſi. ⁊ đ. §. inſula. Aut euenire pñt accidenta-
liter, ⁊ tunc licet raro cõtingãt, ſtatuiꝛ lex ſuper eis, vt đ. l. iu-
ſto, ⁊ đ. l. vlt. Scđo caſu, qñ loquimur in his que ſepe ⁊ raro ac
cidunt circa idẽ, tunc lex fit ſuper ſepe ꝯtingentibꝰ, non ſuper
his que raro ſunt. vt đ. auꝛ. vt ſine ꝓhi. ma. debi. ⁊ credi. §. q2
2 vero. † His intellectis, reuertamur ad exẽplũ de Lazaro. Po
ne ꝙ Lazarus habuit bona que heredes ſui hr̃ditario nomi-
ne poſſidebãt, nunqd poſtea reſuſcitatus recuperabit ea? Gl.
đt ꝙ ſic. Et probaꝛ primo, q2 nõ videꝛ mortuꝰ, qui tã cito ſur-
rexit, ſic nõ videꝛ diuertiſſe vxor, q̃ cito reuertiꝛ, vt ĩ. đ diuor.
l. iĳ. q2 non videꝛ verſum, ꝙ nõ durat verſum, vt ĩ. de in rẽ ver.
l. ſi ꝓ patre. §. ꝟſum. Cũ rgo nõ videaꝛ deceſſiſſe, recuperabit
bona ſua tanꝙ idem ipſe homo, cũ viuus nõ poſſit habere he-
reditatem, vt ĩ. de here. ven. l. j. Scđo probat ſic. Poſito quod
Lazarus reſurgens a mortuis, non ſit idẽ homo, tñ admitteꝛ
vt poſthumus, q2 poſthumus rũpit teſtm̃, vt ĩ. de iniuſt. teſt.
l. iĳ. ⁊ inſti. de exhere. li. §. j. Ergo multo fortius, ille qui mor-
tuus eſt, ſi reſurgat. Et ꝑ illa arg. determinat gl. ⁊ ẽt Odof. ꝙ
bona recuperet. Sed in ꝯtriũ videꝛ, ꝙ non ſit idem homo. ſed
alius. Et hoc probatur ſic. Seruitus cõparatur morti, vt in-
fra de reg. iur. l. ſeruitutẽ. Sed lex đt, ꝙ manumiſſus eſt alius
vt ĩ. de adi. le. l. ſi ſeruꝰ. §. ſi. Et ꝓ h̃ ĩ. de ſtat. ho. l. homo liber. ⁊
inſti. de ca. di. §. ſi. ⁊ ĩ. de ver. obli. l. inter ſtipulantem. §. ſacram.
circa ſi. cum ſi. ergo ſi eſt alius homo, nõ admittiꝛ vt ipſe idem.
Et ꝑ hoc tolliꝛ primũ arg. gl. Itẽ non poteſt admitti tanquã
poſthumus, q2 poſthumus tunc admittiꝛ, qñ eſt conceptus añ
mortẽ defuncti, vt ĩ. de iniu. teſt. l. ſi qs filio exheredato. §. j. ſꝫ
Lazarus videꝛ eſſe poſthumus poſt mortẽ ꝯceptꝰ, ergo arg.
ſm gl. valet. Reſtat ergo, ꝙ heres eius non đꝫ priuari heredi
tate, quam legitime acquiſiuit, q2 qui ſemel eſt heres, ⁊c. vt ĩ. đ
here. inſti. l. ei qui ſoluendo non eſt aliquo caſu. Et de hoc dic,
vt hic per do. Cy. in lec. quam omnino vide.

ADDITIO.

a POMA. Contra. ¶ Vide Alexan. in l. ſi conſtante. §. ſi. ff. ſolu.
matrimonio.

LEX QVINTA.

a NAm ad ea. [a] Opp. de l. antiq. ĩ. ſi pars he
re. pe. Solu. verũ ẽ, ꝙ iura nõ
conſtituunꝛ de omnibus caſibus, quandoqꝫ tamen
de aliquibus cõſtituuntur, vt in ꝯtrio. Gul. de Cug.
reprehendit gl. que đt, ꝙ Lazarus poſſit rũpere teſtm̃, ꝙ re-
gula eſt, ꝙ poſthumus natus ⁊ cõceptus poſt mortem teſtato
ris, non rumpit teſtm̃, vt ĩ. de iniuſt. rupt. l. ſi quis filio exhere
dato. §. ĳ. Vos teneatis opi. gl. Et rõ eſt, q2 ſicut mors priua-
uit eũ iſtis bonis, ita reſtitutio per Deum facta operaꝛ, ꝙ vi-
deanꝛ ſibi bona reſtituta, q2 hoc eſt in reſtitutione principis,
multo magis in reſtitutione Dei, vt C. de ſen. paſ. l. ſi. ⁊ reſtitu
tio principis hoc facit. Glo. pro caſu huius legis ponit multa
exempla alia. Nã ꝑꝑ bonas feminas, non debet fieri lex, q2 ra-
re ſunt. Item propter legem ſcriptam, vt in auꝛ. vt ſine prohi.
ma. debit. ⁊ credit. §. q2 vero. Et pone vt dixi in caſu. Circa id
qđ dixi ſ. de Lazaro, querit hic predictus Gul. quid de vxo-
b re Lazari[b] nunqd eã recuperet? Et vide ꝙ ſic, per eadẽ rõnẽ.
In ꝯtrium videtur ꝙ mr̃imoniũ ſit ſolutum morte. Quid dice
mus? Dic ꝙ vltima pars eſt vera, vt eſt tex. ĩ. de capi. l. cũ due.
ibi non vt pr̃, ⁊c. Iõ vide đ. l. cum due. que hoc clare đt, Sꝫ qd
de filĳs nunquid eos recuperet? Et dic qđ de hoc nullũ eſt du-
bium, q2 eſt tex. in đ. l. cũ due. ⁊ hoc ſentit hic Gul. de Cug. qui
hoc tetigit, ⁊ allegat đ. l. cũ due. que optime ad hoc facit. ⁊ ideo
non curo, alia dicere extra eum, quare dic ꝙ ipſe hoc no.

ADDITIONES.

a P.PAVP. ¶ Nam ad ea. Regulã huius l. limita vt per Bart.
in l. ſi maior. C. de legi. here.
b ALEX. ¶ Vxor Lazari. An Lazarus potuerit recuperare
vxorẽ ⁊ bona? adde glo. ⁊ doc. in l. ſeruus effectus. de act. ⁊ ob.
⁊ Bal. in l. j. circa ſi. C. de ſacroſan. ecc. ⁊ gl. ⁊ doc. in l. ea q̃ raro.
de reg. iur. Sed Ang. in l. ſi marito. in princ. ſolu. matri. dixit,
ꝙ videꝛ ꝙ cum fuerit ſola vita reſtituta, nõ videtur ꝙ recupe
rauerit bona. arg. eorum que ſcripſi poſt Bar. in l. ſi. C. de ſen.
paſ. Sꝫ Io. de Imo. ibi trãſit cum cõi opi. ꝙ recuperet bona.
Vide oĩno ꝑ Bar. in l. j. C. de ſacroſan. eccle. per doc. in c. fra-
ternitatis. de fri. ⁊ maleſi. Et plura hic ꝑ Ange. Et de oibꝰ eſt
gl. no. xxĳ. q. vĳ. licite. ¶ Adde an Lazarꝰ recuperauerit vxo-
rem ⁊ bona. Bal. conſi. ccxiĳ. ĳ. lib.

LEX SEXTA.

1 ☞ Aduocatus torquendi non đꝫ intereſſe eiꝰ torture, nec qñ
interrogatur.

LEgis virtus. Not. hic q̃ ſint legis vir-
tutes. Exẽpla ponuntur
in gl. Oppo. ad hãc legẽ ⁊ videꝛ qđ etiã ſit alia vir
tus legis: nã lex qñqꝫ conſulit, vt ĩ. de rei vẽd. l. is
qui. ⁊ l. age. C. de tranſactio. Solu. vt in gl. Vel dic ſm Cyn. qđ
conſulere, non eſt virtus legis, q2 lex, eſt p̃ceptorũ collectio ⁊
ars, vt dixi in l. j. ſ. de iuſti. ⁊ iure. Oppo. ⁊ videtur, ꝙ hic ꝓſ. ꝑ
ponat ꝙ non ſunt leges, q̃ nõ ꝯtineanꝛ ſub vno iſtorũ quatuor.
Contra, imo ſunt multe leges, que nõ ꝯtinenꝛ ſub aliquo iſtorũ
quatuor, Sol. lꝫ non contineant aliquod iſtorũ quatuor, cõti-
a nent tñ ius equipollens. Nota vnũ[a] ex iſta glo. ꝙ qñ aliqs tor-
1 queꝛ, aduocatus eius đꝫ eſſe preſens torture, vt hic. † Tu dic,
⁊ melius, ꝙ aduocati nõ debẽt eſſe pñtes torture, nec interro-
rogationi vel executioni, lꝫ examinari debeãt, ⁊ ideo glo. not. ⁊
melius, in corpore. de teſtibus. §. q2 vero ſepe. Et hoc mõ intel
lige qđ hic đr q2 gl. ꝓallegata melius loquitur.

ADDITIO.

a AND. BARB. ¶ No. vnum. Adde Bar. in l. cuſtodias. ĩ. de pu
bli. iud.

LEX SEPTIMA.

1 ☞ Statutum loquens de vna perſona non trahiꝛ ad aliam.
2 Statutum quod nullus vadat de nocte ſine lumine, ꝯprehen-
dit feminam.

IVra. Oppo. đ l. neqꝫ Dorotheũ. C. đ decurio.
lib. x. Sol. Lex illa fuit ſpecialiter ꝯdita
in eius ꝑſonã, ⁊ ideo ad aliũ non porrigeꝛ ¶ Opp.
de l. j. §. plane. ĩ. tit. j. Sol. ibi loquiꝛ de ꝓuilegio nõ
redacto in corpore iuris, ⁊ ſpãliter alicui conceſſo ob gratiã,
qđ non eſt ad alios, ſiue in ꝯſequentiã trahendũ, vt in ca. quod
ob grãm. extra de reg. iur. lib. vj. Oppo. đr hic qđ trahetur ad
ſimilia, ⁊ ſic omnis lex erit regula. quod eſt falſũ. Sol. omnis
regula trahiꝛ per verba affirmatiua vel negatiua vniuerſalia,
qđ nõ contingit in alĳs legibus, que non trahuntur per regu-
1 las vt ĩ. de reg. iur. l. j. ⁊ in ſingulis legibus ꝑ totum. ¶ † Que
ro đr hic quod ad ſimilia trahitur. Et quid de ſtatutis, an tra
a hãtur ad aliam ꝑſonã?[a] Et videtur quod ſic, q2 eadẽ eſt ratio,
⁊ identitas rõnis: vt l. j. ⁊ ibi per Iac. de are. C. que ſit lon. con-
ſuetu. Gul. de Cug. in proemio Digeſtorum tenet quod in ſta
tutis conſideratur rõ. In ꝯtriũ eſt veritas, quod ſi ſtatutum
facit mentionem de vna perſona, non trahaꝛ ad aliam, vt ĩ. tit. j.
l. j. §. plane. Itẽ pactũ perſonale nõ egrediꝛ ꝑſonas, vt ĩ. de pa-
ctis l. item. §. j. Idẽ in ſtatutis, que pacto equiparanꝛ, vt no. in
rub. de decret. decur. lib. x. ⁊ no. in l. j. ⁊ l. ſi quis ita. ĩ. de teſta.
2 tut. ⁊ no. Cy. C. de ſer. fugi. l. quicunqꝫ. ¶ † Quero quid ſi ſta-
b tutũ[b] nõ facit mẽtionẽ de certa ꝑſona, ſed de certo genere, vt ſi
loquaꝛ in maſculino, ꝙ nullꝰ de nocte vadat ſine lumine, an cõ
c p̃hẽdat feminã?[c] ⁊ Dy. tenet ꝙ nõ, vt ipſe no. ĩ. de ꝟb. ſig. l. j. q2
eſſet qđã extẽſio. Tñ credo ſtatutũ predicto modo loquẽs, cõ
prehende

pꝛehendere feminam, ſi eadem rationis identitas fuerit in fe
d minis, vt no. Jac. in l. j. C. que ſit lon. conſue.[d] ꝛ no. ēt Cy. ī l. qui
cunque. de ſeruis fugitiuis. ꝛ in d. l. j. in antepe. q.

ADDITIONES.

a ALEX. Ad aliā pſonā. An ſtatutū loquēs de vna pſona trahat ad aliā? vide eundē in l. oēs populi. v. q. Et adde qđ dicit Bal. p illā gl. in l. ſi qs id qđ. ī. de iuriſ. om. iud. qđ ēt in criminalibus procedit de ſimilib. ad ſimilia p Dy. in regula. in arg. in vj. ꝛ qđ dixi in criminalib⁹, vide poſt Bar. in l. ſi qs ſeruo. C. de furt. ꝛ adde, qđ pōt iudex ex officio procedere de ſimilibus ad ſimilia, ꝛ ex officio, ſm no. in l. j. C. vt que deſunt aduocat. adeo ꝙ no. dixit Spec. in ti. de diſpu. ꝛ alleg. §. poſt hec. in v. iurib⁹ ēt. ꝛ in verſi. ſeq. qđ ſi qs alleget diſſimilitudinē illā dꝫ pꝛobare. Quod refert Lud. in l. iiij. §. hoc aūt iudiciū. de dā. infect. Adde qđ idē tꝫ Hoſti. in c. ij. de tranſla. ꝛ Can. maxime Joan. And. in c. ij. de ꝯſti. Et nunꝗ̄ procedit hoc arg. qñ induceret extenſionē ꝯ ius naturale, ꝛ poſt Bar. ſcripſi in l. ij. §. ſi. ad Tertili. ꝛ p Bar. in l. j. C. que ſit lon. cōſue. vbi dt qđ ſi ſtatutum eſt qđ de vino ſoluatur gabella, non extenditur ad oleum.

b AND. BARB. ¶ Quero qd ſi ſtatutū. Adde Bal. in l. ſi qs id qđ. de iuri. omni. iudicū. vbi allegauit gl. fin. ī l. j. ī. de re iud. Vide tex. in l. hōis. ī. de verb. ſig. Bal. in l. in multis. ī. de ſtatu. hom. Vide Ang. ꝛ Cy. ī l. qſqs. C. ad l. Jul. maieſt. And. Barb.

c ALEX. ¶ Cōpꝛehēdat feminā. An ſtatutū loquēs de maſculo, ꝯpꝛehēdat feminā. adde Cy. ꝛ Bal. in l. qcunqꝫ C. de ſer. fug. Et ſic, ſi punit delatorē armoꝝ, vt notāt Bal. ꝛ Jmo. ī l. ſi cōſtāte. §. ſi. ſol. ma. ¶ Adde an maſculinū ꝯpꝛehēdat femininū, Abb. cōſi. xxxvj. j. vol. Bal. ꝯſi. clxxj. ij. lib. Ang. cōſ. cxci. ꝛ Bal. conſi. cccxl. iij. lib. Pe de anch. conſi. cxj. Ang. conſi. lxvij. ꝛ cclxxvij. Alex. conſi. xxiiij. iij. lib.

d ALEX. ¶ Conſuetudo. Et ibi Cy. in antepe. queſt.

LEX PRIMA.

1 ☞ Populus Romanus pōt poteſtatem imperatoꝛis reuocare, ꝛ etiam eum degradare.
2 Senatores non concedunt veniam etatis.
3 Statuto non poteſt concedi venia etatis.
4 Spurius non poteſt per ſtatutum legitimari?

Non ambigitur. Opp. ꝛ videt, ꝙ ſoli pꝛincipi ſit licitū ꝯdere legē, vt l. ſi. C. eo. tit. Timoꝛe hui⁹[a] ꝯtrij fuit reuocatū ī dubiū, vtrū hodie iſti poſſint ꝯdere legē. Quidā ꝙ ſic, p hāc l. nō obſt. l. ſi. C. e. qꝛ verū eſt, qđ ſolus pꝛinceps pōt, nō tn̄ alius ſolus, ſed ſimul. Unde ſenatores pñt cōdere legē, ꝛ populus Romanus idē poterit, cū populus Romanus poſſet pꝛincipis ptātem reuocare, ſed tn̄ hoc gl. nō tꝫ, ſed tꝫ ꝙ populus nō poſſet hodie. Uñ Gul. hic bñ dicit, qđ eſt drīa inter legē ꝛ ſenatuſconſultum. Nā legem nullus pōt facere, niſi
1 pꝛinceps, ſꝫ ſenatuſcōſultū poterūt facere ſenatores. ¶ † Que
b ro nūqd[b] populus Romanus poſſit reuocare ptātē impato-
c ris?[c] Et videt qđ ſic, p l. j. §. ſi. de offi. ei⁹ cui manda. eſt iuriſdi. Jn ꝯtriū videt l. qđ ſemel. de decre. ab oꝛdi. fac. Gul. de Cu. tꝫ, qđ populus Romanus poſſet reuocare. Pꝛo pꝛimo alle. maxime, cū pꝛimus imperatoꝛ, cui fuit data illa ptās, nō potuit que-
d rere ſucceſſoꝛi. Nam creatio imperatoꝛis, nō eſt ex ſucceſſione[d] ſꝫ ex electione. Nā iſte nō eſt de caſib⁹, in qbus querit p alium ius, vt no. Juſti. de inuti. ſtipu. §. alteri. Jmo dt plus, qđ poſ-
e ſit eū degradare, vt eſt gl. in c. j. ſi de inueſti[e] inter do. ꝛ vaſal. ꝙ
f ita allegat hic etiam Cy. Jtē dicitur, qđ hic[f] equiparat impe-
2 ratoꝛi. Quid † coꝛam ſenatoꝛib⁹ eſt impetrata venia etatis, an ipſi hoc pñt? Odof. tenet hic, ꝛ bene, ꝙ non, qꝛ cōceſſionem venie etatis pꝛinceps ſpāliter ſibi reſeruauit, vt l. ij. C. de his, q ven. eta. impe. Jdē ī arrogatiōe, vt Juſti. de ado. §. j. ¶ † Que
3 ro, nunqd per ſtatutū venia etatis[g] concedi poſſet? Et tꝫ qđ
g non, qꝛ tunc ius municipale derogat iuri ciuili, quādo ius ciuile continet ius cōe. Sed ſi contineret ius ſpeciale, puta in venia etatis, ꝛ in arrogatione, que nō permittit niſi pꝛincipi, tūc ſecus. Et hoc pꝛobat per arg. ab abſurdo, qꝛ alias q̄libet ciuitas poſſet deſtituere Jmperatorē, ꝛ auferre, qđ ſibi reſeruauit, qđ eſt valde abſurdū, vt ī c. ij. extra de maio. ꝛ obe. Et hoc ē
h valde no. dictū, vt l. deniqꝫ in pꝛin. ī. de minoꝛ. Et faciūt ad q.[h]
4 nunquid † ſtatutū poſſit legitimare ſpuriuꝫ?[i] ꝛ ideo fuit diſpu
i tata iſta q. p filium Jac. but. Et videt per pꝛedicta qđ non, qꝛ legitimatio eſt de his que pꝛinceps ſpecialiter reſeruauit ſibi vt pꝛinceps, ꝛ hec concedi nō poſſet, vt no. in §. ſi. in ſi. in aut. q. bus mod. natura effici ſui. ꝛ ī aut. ex cōplexu. C. de inceſt. nup. Uñ ſtatutū hoc nō poſſet, arg. d. c. ij. ¶ Jtē ſtatutū ſit p populū ſiue ꝯſiliū, qđ populū repꝛeſentat, vt no. in gl. rub. C. que ſit lon. conſue. ꝛ ī. de dolo. l. ſed ꝛ ſi ex dolo. Jtē cōſiliarij equiparantur decurionib⁹, vt gl. rub. C. de decur. ꝛ l. ij. eo. ti. Et oꝛdo decurionū, nō pōt reſtituere natalibus. l. j. C. de iur. aur. annu. ergo nec conſiliarij, ꝛ ſic nec ſtatutum.

ADDITIONES.

a POMA. ¶ Timoꝛe hui⁹. Vide Pꝛepoſituꝫ. c. lex eſt. ij. diſtinctio. aliquid. in c. ſenatuſconſultum, ea. diſtinctio.

b AND. BARB. ¶ Quero nunqd. Pꝛo hoc vide gl. ſi. in c. j. ſi de inueſt. inter do. ꝛ vaſa. lis oꝛi. ꝛ tex. in l. ij. C. de ado. vide Anto. in c. trāſla. de conſti. vide Raph. in l. digna vox. C. de le. vbi tꝫ, qđ populus poſſit hodie pꝛiuare imperatoꝛem.
POMA. ¶ Vide Alex. conſi. lxv. vol. ij.

c ALEX. ¶ Jmperatoꝛis. An populus Romanus, poſſit reuocare imperatorē, vide oīno que dixi poſt Bal. in l. ij. in ſi. de req. reis. ꝛ Bar. in l. ſi. C. de legi. adde qđ ꝯſuluit Bal. de quodam duce Beneuentium depoſito. conſi. cccclj. iij. lib.

d ALEX. ¶ Ex ſucceſſione. Videt tn̄ vendicare ſibi ius ſucceſſionis. Nā legatū vni imperatoꝛi factum, acquiritur ei⁹ ſucceſſoꝛi, ſi ante diem pꝛimus moꝛiat. l. qđ pꝛincipi. de leg. ij.

e ALEX. ¶ Si de inueſti. Et ita alle gl. iſtā, hic Cy. q̄ eſt ſin. ſꝫ Bal. ibi, ſed ibi dt, qđ illa gl. dt totum ꝯtriuꝫ, qꝛ vt patet in ſin. gl. decidit. plus poſſe imperatorē ꝙ populum. Et iſta vera ſecundum eum, per l. barbarius. de offi. pꝛeto. Olim ergo poterat hodie non pōt. alle. tex. ſi bene reſpiciatur. in l. ij. C. de ado.

f AND. BARB. ¶ Jtē dꝛ qđ hic. Bar. hic tꝫ, qđ non, cuius ꝯtriū apparet de facto in multis ciuitatib⁹. Dic ergo qđ aut p modū pꝛiuilegij, ꝛ tm̄ pꝛinceps pōt. Aut p modū ꝯceſſionis gñalis, ꝛ tm̄ Papa pōt, non obſtāte hac doctri. Bar. vide Raph. in l. ij. C. de his q ve. eta. Bar. in l. antiochēſiū. ī. de pꝛiui. cre. Ang. in l. moꝛe. ī. de acqui. her. Et limita niſi eſſet ſtatutū ciuitatis, que non recognoſcit ſuperiorē, vt eſt gl. ſin. de defen. ciui. §. j.

g ALEX. ¶ Venia etatis. An venia etatis poſſit ꝯcedi per ſtatutū, adde Bar. in l. oēs populi. in iij. q. pꝛin. ꝛ oīno Bart. in l. iij. ī. de mino. in pꝛin. ſed Sal. ꝛ Pod. ꝯ in l. ij. C. de his q ve. eta. impe. ꝛ ibi dixi per Bal. in c. cum viceſimum. de offi. deleg.

☞ Jn ꝯtrarium facit, quia a Deo proceſſit, ergo hoc non tollit. in aut. qūo opoꝛ. epi. in pꝛin. Reſpondeo qꝛ per Apoſtolicum ſit cōfirmatio, ꝛ pꝛopter hoc fieret degradatio, ſeu diſpoſitio per apoſtolicum, vt in c. apoſtolice. de re iudi. lib. vj.

h AND. BARB. ¶ Et faciūt ad q. Adde plene p Bal. in l. j. C. d ſum. tri. vbi refert Jo. Cal. hanc materiam diſputaſſe.
POMA. ¶ Limita ſingulariter ſm Ang. in l. moꝛe. ī. de iuriſ. om. iud. niſi iſta poteſtas eſſet vſurpata, qꝛ tūc ſuper reſeruatis a pꝛincipe, pōt ſtatui. Et Ang. ſequunt oēs doc. in l. oēs populi ff. de iuſti. ꝛ iure. Sed ipſemet tenet oppoſitū. in l. vſucapionē. ī. de vſuc. qđ reſeruata pꝛincipi, nō ſunt pꝛeſcriptibilia.

i ALEX. ¶ Legitima ſpuriū. An ſtatutum poſſit legitimare ſpuriū, vide Bal. in l. j. C. de iu. aur. annu. per Bar. in l. iij. ī. de teſta. adde an ſtatutum poſſit legitimare ſpuriū. Bal. cōſi. ccxxvj. iij. lib. Pau. de ca. conſi. ccxxvj. Fed. cclxxv. ꝛ ſeq.

LEX IX.

1 ☞ Cōſuetudine caſus dubi⁹ ſi fuit īterpꝛetat⁹, ita dꝫ iudicari.
2 Interpꝛetatio ſi ſit varia ſeu dubia ſup aliq̊ negotio, qd agēdū?

a Neque leges.[a] Jn tex. l. ſequentis. ibi, interpꝛetatione, ſcꝫ iuriſconſultoꝝ. Jn tex. ibi. Cōſtitutiōe. ſ. Jmpatoꝛis. Opp. ꝛ videt, qđ non ſit procedēdū de ſimilibus ad ſimilia. Uñ nō ob. l. nō poſſunt. ī. eo. Sol. vt ibi dicā, ꝛ ideo ꝯtinua cū iſta, ꝛ cōtinua ſimul oēs leges ſeq. ¶ No. ex gl. l. ſeq. in med.
1 vbi de ſub. ti facta filijs loqt, † vtrū intelligat de filijs pꝛimi mrīmonij, vel alteri⁹. Et gl. eſt in l. maritū. ꝛ l. ēt. in pꝛin. ff. ſol. mat. ꝛ l. ſciendū. de re iudi. Dic p Cy. in l. ſi. q pot. in pig. habe. Oppo.
2 de l. minime. ꝛ l. ſi de interpꝛetatione. ī. eo. Sol. † ſi caſus dubius
b p ꝯſuetudinē interpꝛetatus[b] ſm eā dꝫ iudicari, alias hꝫ locuꝫ lex nrā. Oppo. imo ad pꝛincipē dꝫ recurri, vt in l. pꝛoxi. ꝛ C. eo. l. cū de nouo. Sol. vna dꝫ intelligi ſm aliā. Nam vbi ſimile non habemus, debemus recurrere ad pꝛincipē. Opp. dl. benigni⁹. ī. eo. Pꝛo cuius ſol. glo. hic, ꝛ in d. l. cuꝫ de nouo. diſtinguit, aut multū diſtat aut non, ꝛ iſta diſtinctio eſt cōtra l. ſin. C. de temp.
3 in integ. reſti. qꝛ ex varietate loci, nō variatur ius. Sol. † Dic aut ſuper negotio nouo eſt varietas, ſeu dubietas, aut ſup veteri. Pꝛimo caſu, recurrimus ad iudicis interpꝛetationeꝫ, vt ī. eadeꝫ l. ꝛ ideo iudex inſpiciat, ſi conſuetudo vnꝗ̄ in ſimili caſu fuit interpꝛetata, vt ī. eo. l. minime. Si hoc nō appareat, ad pꝛincipem recurretur, vt hic dꝛ, ſiue ſit de pꝛopinquo, ſiue de longinquo. Si autem emergit dubium ſuper lege, tunc ſequimur interpꝛetationē ꝯſuetudinis, vt ī. eo. l. minime. Et ſi de interpꝛetatione ꝯſuetudinis nō appareat, tūc aut appet vna ſignificatio verboꝝ ꝛ certa aut multiplex, ꝛ īcerta. Pꝛīo caſu ſtam⁹

ſignifi.verboꝝ,ſi nõ apparet de mẽte ↄdẽtis legẽ,vt C.ꝺ legi.l.
nõ dubiũ.Scđo caſu,aut apparet qs ſit benignioꝛ intellectus
aut nõ.Primo caſu,illum ſequimur,vt ſ.e.l.benignius.Scđo
caſu,aut apparet aliqd ſimile habẽs idẽtitatẽ rõnis,aut non.
Primo caſu,ꝓcedimus de ſimilib.ad ſimilia,vt d.l.nõ põt.Se
cũdo caſu,recurrim⁹ad ꝑncipẽ,vt l.quinauũ.⁊ l. cũ de nouo.⁊
ibi no.C.eo.Et h̃ obtinet,qñ emergunt dubietates in iudicio.
Als ſi eẽt dubietas in aliq̊ caſu nõ deciſo,⁊ tractaret̃ ꝺ aliqua
lege ↄdẽda,indiſtincte ad ꝑncipẽ recurrimus,vt in coꝛpoꝛe,
de hered.⁊ fal.§.j.

ADDITIONES.

a P.PAV.P. ¶ Neq̃ de hac materia,an ⁊ qñ ſit ꝓcedẽdũ de ſimi
libus ad ſimilia,vide late Feli.in c.tranſla.extra de conſti. ⁊ in
c.ij.in iiij.no.de ſponſa.Deci.in d.c.tranſla.
☞ Itẽ no.in l.qꝺ vero,ꝙ in ꝑuilegijs nõ ꝓcedit̃ de ſimilib⁹ad ſi
milia:ideo ꝑuilegiũ datũ mulieri,⁊ eius hr̃di.vt ꝓferat̃ oib⁹
alijs,nõ dat̃ niſi filio.l.fina.C.qui pot.in pig.ha.
b P.PAV.P. ¶ Interpꝛetatus.Qño iſtud procedat ꝙ conſuetu
do interpꝛetans ſit attẽdenda,vide Are in conſi.cxiiij.in verſi.
ſcđa reſponſio,vbi inter cetera dicit hoc ſolũ ꝓcedere,ſi verba
ſunt dubia,ſecus ſi ſunt clara,q2 tũc diceret̃ extẽſio,nõ inter
pꝛetatio.vide ẽt Abb.in c.cũ dilectus.de cõſue. ꝙ ſtandũ ſit in
tellectui dato a ↄſuetudine,ẽt ſi ex poſt appareret qꝺ nõ eſſet
bonus intellect⁹.Et vide doctrinã ꝙ̃ ipſe ponit in c.ad audiẽ
tiã.de deci.Qño aũt fienda ſit interpꝛetatio legis,⁊ qñ recur
rendum ſit ad cõdentẽ legẽ pro interpꝛetatione, ⁊ ad regulaꝫ
l.minime mutanda ſunt,vide Bar.conſi.xxxiij.vol.iiij.

LEX XIIII.

1 ☞ Exceptio quomodo ſit de regula.
1 IN his. Quero† nunqd exceptio ſit de regu
a la?ᵃ Videt̃ ꝙ nõ,imo ↄ regulã,vt hic,
⁊ ſ.de regu.cato.l.j.⁊ ij.⁊ hoc tꝫ Io. ↄ̃ꝛiũ tꝫ Placẽ.ᵇ
b q2 exceptio regulã cõfirmat.vt in coꝛpo. de nõ alie.
§.vt aũt.⁊ l.nã qꝺ liquide.§.fi.ſ.de pe.leg.Quid dicẽdũ? Dy.
in rub.de reg.iur.lib.vi.ſaluat opi.vtriuſq̃:nam ꝺ ꝙ exceptio
nõ eſt regula,id eſt nõ determinat̃ ſm regulã,⁊ hoc mõ tꝫ Io.
Itẽ ꝙ exceptio ſit de regula,id eſt de ↄtentis ſub regula,⁊ ob
tinet opi.Placẽ.Nã bona exceptio eſt,qñ dico.Oẽs libꝛi ſunt
mei,excepto tali libꝛo.Sꝫ nõ eſt bona exceptio,qñ dico.Oẽs
libꝛi ſunt mei,excepta domo,q2 exceptio nõ eſt de ↄtentis ſub
regula.

ADDITIONES.

a ALEX. ¶ De regula.Vtrũ exceptio ſit de regula vide Bar.
in l.j.de reg.iur.adde Pau.de caſtr.conſilio cccxxiij.P.PAV.P.
¶ Circa iſtam materiã exceptionis,vide que ſcripſi ad Bart.
in l.nam qꝺ liquide.§.fi.ſ.de penu.lega.
b POMA. ¶ Cõtrariuꝫ tꝫ Placẽ.Vide Iaſo.poſt Pau.de ca.
in l.nummis.ver.niſi foꝛte.ſ.de in lit.iuran.

LEX XVII.

a BEnignius.ᵃ Hec lex legitur duobus mo
dis.Vno modo qꝺ benigni⁹.
ponat̃ ꝓpꝛie.Alio mõ ꝙ ponat̃ ĩpꝛopꝛie,vt benigni⁹
pro benigne.⁊ pone caſuꝫ vt in gl.Nã breuiter ſcias
qꝺ hr̃s tenet̃ petitione hr̃ditatis qcquid ad eũ ꝑuenit,vt ſ.de
peti.l.vtrũ.Nã dꝫ intelligi,peruenit,⁊ durauit.Hec lectu.re
pꝛobat̃,q2 de tutoꝛe ꝺ2 in l.nõ oĩum.Iõ pone aliã lec.in glo.qꝺ
de vſucapione ꝺt,cuius rõ reddi non põt,⁊ ideo vide eam.

ADDITIO.

a POMA. ¶ Benignius.Vide quid per iſtã l.dicat Ro.ↄſi.lij.

LEX XXI.

1 ☞ Statutũ qꝺ bãnitus in pecunia,ſoluendo quinq̃ pro cen
tenario rebanniat̃,nõ ↄpꝛehendit bannitum poſt ſtatutuꝫ,vbi
non datur materia delinquendi,trahit̃ ad futura.
CVm lex Hic ponit glo.tripl'r caſuꝫ,poſtea
ponit caſuꝫ ↄuertẽdo literam.Vñ
pone caſum,⁊ melius per l.ij.C.de gñali obli.Nã cõ
1 erte tex.vbi nõ eſt opus,eſt perſatuũ.Allegat̃†hec
* lex ad qõneꝫ,ꝺt ſtatutũ*qꝺ quilibet bãnitus in pecunia ſoluẽ
a do quinq̃ pro centenario,dꝫ rebãniri.ᵃ Poſt ſtatutũ factũ qs
ↄmiſit delictũ,vult ſoluere quãtitatem ſm foꝛmã illius ſtatu
b ti,an poſſit,vt de bãno extrahat̃?ᵇ Videt̃ qꝺ ſic,q2 ꝺ natura le
gis eſt ad futura trahi.vt l.leges.in fi.C.eo.In ↄ̃ꝛiuꝫ eſt veri
tas,ſm dñm meum,per hanc legem,⁊ eſt caſus in ꝑalleg.l.ij.C.
de general.obli.Et eſt rõ in iſto caſu,q2 ſtatutum trahit̃ ad
preterita nõ ad futura,q2 ſi traheret̃ ad futura,daret̃ materia
2 delinquendi.† Sꝫ nunquid ſtatutũ loquens ꝑ verbũ pꝛeſens
c vel pꝛeteritum,trahat̃ ad futura,ᶜ ẽt vbi nõ daret̃ materia de
linquẽdi,vt ſi ſtatutũ,ꝺt.Quicũq̃ fuit vel eſt obligatus per
inſtr̃m,liquidato inſtr̃o poſſit capi ad petitionem creditoꝛis?
Modo quidã eſt obligatus poſt ſtatutũ per inſtrumẽtum,an
poſſit capi liquidato inſtr̃o? Videt̃ qꝺ nõ per hãc legẽ. In ↄ̃
rium eſt veritas,q2 natura legis eſt,vt ad futura trahat̃,vt l.
leges.C.eod.Itẽ lex ſemꝑ loquit̃,vt C.de hereti.l.arriani.ibi,
ſemper pro viridi ⁊c.Et eſt gl.ſ.de condict.ex lege.l.j.vbi gloſ.
exponit,id eſt erit,vel ſit,i.erit.

ADDITIONES.

* CLAV. ¶ Dicit ſtatutũ.Vide Panoꝛ.in c.ij.in ꝑn.de ↄſti.
a POMA. ¶ Rebanniri.Vide multa aggregata ꝑ Feli.in c.fi.ꝺ
conſti.Panoꝛ.in ij.de conſt.Ro.conſi.cccxxiij.Et hoc dictuꝫ
reputat ſingulare Pa.in j.⁊ ij.no.de conſti.⁊ ibidem oĩno vide
Deci.qui arguit poſt alios P.PAV.P. ¶ Sequit̃ Panoꝛ.in c.
cognoſcentes.⁊ ibi Deci⁹ extra.de ↄſti.⁊ Feli.in c.fi.in vij.fal
len.eo.tit.
b ALEX. ¶ Extrahat̃.Si ꝑ ſtatutũ ſit rebãnitio an bãniti poſt
ſtatutũ cõpꝛehendant̃.Idẽ ꝺt allegando iſtã legẽ in l.oẽs po
puli in vi.q.pꝛin.ſ.tit.ij.⁊ adde Cy.⁊ Bal.⁊ Iaſo.in l.cuꝫ tale.
§.pe.ſ.de condi.⁊ demon.qui concoꝛdant cum Bar.⁊ no.Bal.
in l.leges.la ij.C.eo.tit.⁊ Bart.in l.ij.in fi.de condit.⁊ demon.⁊
Bal.in l.cum in ſecundo.de inu.teſt.Et vide Pau.de caſt.hic.
adde quod voluit Ang.conſi.lxvij.
c ALEX. ¶ Ad futura.An ſtatuta loquẽtia ꝑ verbũ pꝛeſens vl'
pꝛeteritum,trahant̃ ad futura vide hic Cy.de quo ẽt facit mẽ
tionẽ Bal.in l.talis ſcriptura.de legatis pꝛimo,ꝑ Bar.in l.ſi
ita.de aur.⁊ argen.lega.⁊ Do.poſt glo.in capit.vt animarũ.de
conſti.in vi.⁊ per doc.⁊ in c.fi.de cõſti.⁊ adde Bal.hic ꝑ Bart.
in l.illicitas.in pꝛin.de offic.pꝛeſi.⁊ in l.q fundũ.§.fi.ad fin.⁊ ibi
per Imo.ſ.ad legem falcidiam.
c P.PAV.P. ¶ Ad futura vide Iaſ.in l.ſi qs id qꝺ.poſt Bart.⁊
alios.ſ.de iuriſ.omnium iudi.⁊ in l.j.ſ.de condi.ex lege.

LEX XXIII.

1 ☞ Statutum cum pꝛoducitur,debet totum pꝛoduci.
1 IN ciuile. Quero,†qd in ſtatuto,*an totum
a debeat extrahi,ᵃ an illa particula
* que ꝑ me facit? Et vr̃ qꝺ particula tm̃,vt l.argenta
rius.§.edi aũt.ſ.de edẽ.⁊ l.fi.C.de ꝑci.impe.offe.⁊ ibi
Cy.In ↄ̃ꝛiũ eſt veritas ꝑ hãc l.ſm dñm meũ.Nõ obſt.ↄ̃ꝛiũ,q2
loqt̃ de inſtrumẽtis,de qbus nõ pñt petere aliquid,niſi qꝺ ad
eos ꝑtinet.d.§.edi aũt.Sꝫ ſtatuta ſunt toti ciuitati cõia,ergo
tota ſunt ꝓducenda.Et hec eſt vera opi.qcquid in alijs ſit.

ADDITIONES.

a ALEX. ¶ Extrahi.Statutũ dꝫ totũ pꝛoduci,ſec⁹ in inſtr̃o,
plene ĩ rubꝛ.de oper.noui nũtiatio.vbi in vno ↄdicit h̃ dictis.
* CLAV. ¶ In ſtatuto.Vide eundẽ Bar.ĩ rubꝛic.ſ.de no.ope.
nuntia.⁊ ibi Alex.tꝫ ↄ̃ꝛium.POMA. ¶ Vide aliquid ad iſtã
l.in pꝛoem.decre.⁊ in ca.vltra tertiam.de teſti.

LEX XXIIII.

1 ☞ Pupillus,que poſſit facere ſine tutoꝛis authoꝛitate.
NVlla. Dicit̃ hic,ꝙ illud qꝺ eſt in fauoꝛẽ,nõ re
toꝛquet̃ in odiũ.Cõtra ꝺ l.j.§.j.ſ.qꝺ qſq̃
iur.Dic vt no.in ↄ̃ꝛio,vt hic ⁊ l.qꝺ fauoꝛe.C.e.Et h̃
tꝫ Dy.i c.qꝺ ob grãm.extra de reg.iur.lib.vj.ibi,ſcꝫ
a qꝺ cõceſſum fuerit ad poſtulationẽ ⁊c.Opp.ᵃ inſtit.de autho.
tut.§.neq̃.vbi pupillus nõ põt adire hr̃ditatẽ,ẽt ſi ſit lucroſa
q2 pupilli intereſt,nõ vexari litibus ⁊ expẽſis,vt hic.⁊ l.qꝺ fa
uoꝛe.C.eo.So.hec rõ nõ eſt bona:nã ſi pꝛeſupponit̃ hic ꝙ eſt
1 lucroſa,nõ vexaret̃.Vñ Dy.in d.c.qꝺ ob grãm.† ꝺt ꝙ quedaꝫ
ſunt,que afferunt vtilitatẽ pupillo,⁊ hoc eſt certum,⁊ tũc põt
hoc facere pupillus ſine tutoꝛis authoꝛitate,vt inſti.de auth.
tuto.in pꝛin.Quedã ſunt q̃ certa ſunt eẽ dãnoſa,⁊ tũc nõ põt,
vt in d.ꝑuc.Quedã ſunt,in qbus eſt dubiũ,⁊ tũc nõ põt,vt in
ↄ̃ꝛio.Hec ſol.eſt ↄ dictũ.§.neq̃.naꝫ ibi ꝺ2,ẽt ſi ſit lucroſa.Vñ
Iac.de are.⁊ Cy.poſt eum dicũt in d.l.qꝺ fauoꝛe.qꝺ hoc contin
git pꝛopter repugnantiã regularũ.Nã ſi diceres ꝙ pupillus
poſſet adire ſine authoꝛitate tutoꝛis,iam cõcederemus,ꝙ pu
b pillus poſſit obligari ſine authoꝛitate tutoꝛis.Si aũtᵇ conce
deremus qꝺ adiret ⁊ non obligaret̃ creditoꝛibus,locupletare
tur cum aliena iactura.Per hoc non videtur rñſum ad l.quod
fauoꝛe.Iteꝫ non reſpondet̃ ad §.neq̃.Item pupillus obligat̃
ſine authoꝛitate tutoꝛis,vbi eſt locupletioꝛ,vt ſ.de poſ.l.j.§.an
in pupillũ.Quare ergo nõ ꝑmittit̃ pupillũ lucroſaꝫ hr̃ditatẽ
adire,niſi dicas qꝺ ibi loquitur in contractu,hic in quaſi con
tractu

tractu. Hoc eſt peius, q̄ idē eēt in quaſi contractu, vt ĵ. de neg.
geſt. l. ſi pupilli. Quid dicēdū? Credo qd ſol. gl. ſit melior, ⁊ qd
conditio perſone hoc faciat, q̄ quātūcūq; hereditas ſit lucro
ſa pupillus tñ nō pōt adire ſine tutoris authoritate, ne poſ-
ſet litibus vexari. ⁊ ideo lex hoc nō ꝯceſſit, arg. l. minoribus. ĵ.
de mino. Opp. de l. ſi vxna. de peri. ⁊ cōm. rei ven. Sol. Dicunt
qdā, ꝙ illa lex loqt̄ de fauore itroducto per ȝctum, al's, tracta
tū ſeu per pactū, hec p legē. Hec ſol. eſt ȝ l. ea lege. ĵ. loca. Qua
re gl. ⁊ Dy. tenēt vltimā ſol. ꝙ lex illa non loquat̄ de fauore vel
ꝓuilegio extra ius cōe, ſed ſm ius cōe. Nā ꝓuilegiū eſt ȝ ius cō
mune, vel preter, vt l. j. C. de theſauris. lib. x. Vel dic ſm Jac. de
Raue. qd aut fauor qui introducit̄ p pactū, eſt adiectus ad nō
ꝯhendum, aut ad ꝯtrahendū, aut ad ꝯctum reſoluendū. Prio
caſu loquit̄ illa lex, qd ēt ſi vellet, illi fauori renūtiare nō poſſet
ſm Jac. q̄ tunc ꝯctus ex ſuo arbitrio pēderet ȝ l. in vēdētis.
C. de ꝯhen. emp. Scdo caſu pōt procedere regula, vt l. ij. de in
diē addict. Opp. de l. die ſabbati. C. de Judeis. Sol. in gl. Vel
melius ſm Dy. ibi priuilegiū nō ſtetit in finibus cōceſſionis, ſȝ
vltra proceſſit. Oppo. de l. pridē. C. de queſtio. Sol. Illud ꝯtin
git ratione neceſſitatis, vel cōnexitatis, q̄ ſi pro me teſtificarē
tur, ⁊ contra me deberent, vt in aut. ſed iudex. C. de epiſc. ⁊ cler.
Oppo. ĵ. de excu. tu. l. cum ex oratione, Sol. ibi ꝓuilegiū qd li-
bertus habebat, non habebat a ſeipſo, ſed a patrono. Vñ non
obſtat huic legi, que loquitur de eo, qui ſuo iure hȝ priuilegiū
Pro hac l. vide qd plene no. Dyn. in d. c. qd ob grām, extra de
reg. iur. lib. vj. ⁊ per Cy. C. eo. l. qd fauore.

ADDITIONES.

a ¶ Opp. Aliam rōnē aſſignat Bal. in l. qd fauore. C. de legi.
b AND. BARB. ¶ Si aūt. No. qd Bar. equiparat ꝯctū ⁊ quaſi
ꝯctū. Vide eundem in aut. ſacramenta. C. ſi aduer. ven. ⁊ in l.
pupillus. ĵ. de acq. her. Old. in l. mora. ſol. ma. ⁊ ibi late remiſi
Ange. in cōſi. vlti. gl. in c. ſi. de foro cōp. ⁊ in cle. auditor. de reſcr.
Alb. in tractatu ſtatutorum. Sed in ꝯtrium facit gl. in l. ij. ff. de
acceptila. Vide que ibi remiſi ad tex.

LEX XXV.

* NOn eſt nouum. Lex precedēs deter-
minatur* p ſequentes
hoc dr cū duab. ſeq. Et pone caſum, vt in gl. qd lex in
terdū ponit̄ correctiue, interdū declaratiue, interdū
ſuppletiue. Correctiue, vt patet, in aut. ingreſſi. hic alleg. ⁊ i al
le. l. ſciendū. Item declaratiue, ⁊ ſuppletiue, vt in epiſtola diui
Adri de quo no. Cy. in l. iij C. de fideiuſ.

ADDITIO.

* CLAV. ¶ Determinat̄. Et iſtud hȝ locū ēt in dictis doctorū,
vt ſit potius vltimo dicto ſtandū Rom. in l. j. ĵ. de dāno infect.
Facit quod no. gl. in l. qui filium. §. ſi.

LEX XXVI.

a IDeo. [a] No. quod vbi aliquid ſuppletur per legem
nouam, illud videtur eſſe in antiqua, vt hic,
ibi ſemper quaſi hoc legibus, ⁊c.

ADDITIO.

a ALEX. ¶ Ideo. Sȝ qd ſi fiat l. noua, qua caueatur qd ipſa ha
beat locū, nulla alia obſtāte, que in ꝯtrū faciat. etiā prius edi-
ta, vtrum hoc non obſtante, noua declarabit̄ per primā. Doct.
hic, qd ſic. Facit glo. in verbo, vacantib. ⁊ ibi Jac. de bel. in aut.
de here. ab inteſta. in prin. quam etiaȝ ad hoc alle. Bar. poſt gl.
ibi in l. ſciendum. in prin. ĵ. qui ſatiſ. cog. ⁊ in extrauag. ad repri
mendum. in verbo non obſtantibus,

LEX XXVII.

SEd ⁊ poſteriores. Inducit̄ in arg.
ad queſtionē per
Guliel. video ꝙ trahitur lex noua, ad legem antiq̄
interdum, vt dixi ſ. Modo pone, quod ſtatutum eſt
in ciuitate, quod ſi furtum eſt de nocte cōmiſſum, emendetur p
cuſtodes loci, poſtea eſt factū ſtatutum, quod ſi furtum eſt de
nocte commiſſum, ⁊ non reperitur fur, quod emēdetur per oēs
a de ciuitate. Quero qualiter [a] vltimum ſtatutum intelligatur?
Quidaȝ dicunt qd corrigitur primum p vltimum arg. l. nō eſt
b nouum. ſ. eo. Gul tenet [b] hic quod vltimū ſtatutuȝ intelligatur
ſm primū, ⁊ qd illa generalitas quod emendetur per oēs de ci
uitate itelligatur per omnes. ſ. de ciuitate cuſtodes, nō ſolū cu
ſtodes illius vicinie, vbi factum eſt furtum, ar. hui⁹ l. maxime.
cum iſtud ſtatutum ſit generale, ⁊ primum ſit ſpeciale, ⁊ ſpeciei
per genus nō derogat̄, ſed ȝ, vt l. alimenta. §. baſilice. ĵ. de ali. ⁊
cib. leg. ⁊ ibi per doc ⁊ glo. eſt in l. decurionib. in prin. C. de ſilē
tiarijs. lib. xij. ⁊ no. Dy. de leg. j. l. talis ſcriptura. ⁊ in c. generi
per ſpecieȝ de reg. iur lib. vi. Pro hoc no. ĵ. de leg. ij. l. legatorū
§. qui plures. ⁊ C. fami. erciſ. l. quoties, cum ſimi. Et iñ hāc par
* tem inclināt quidā Moderniores, quod ſatis placet,*

ADDITIONES.

a POMA. ¶ Quero qualiter. Vide Alex. conſi. cxlij. in ij. vol. ⁊
que ſcripſi ad Bal. in l. oēs populi. in vlt. q. iij. q. ſ. de iuſt. ⁊ iur.
Vide Panor. cōſi. v. vo. j. Ro. cōſi. lviij. Bar. cōſi. xlix. vo. j. ⁊ cō
ſil. xxvj. vol. ij. ⁊ conſi. xxxj. ⁊ cōſi. lj. vol. ij ꝯſi. lxxxviij. e. vol. Ro.
ꝯſi. cccxxij. Jmol cōſi. cxxxj. Anch. in c. canonū ſtatuta. de ꝯſti.
Alex. cōſi. cxxxv. vol. j. De iſta tñ q. vide plene Ang. in l. nō eſt
nouū. ſ. eo. vbi tȝ contra Barto. vide tñ per Bal. ⁊ Panor. in
c. ſi. de reſcr. ⁊ ibi poſui. Et vide ēt qd in ſimili Capra. ꝯſil. lxij.
P. PAV. P. ¶ Vide latiſſime Alex. in conſi. lxiij.
b AND. BARB. ¶ Gul. tȝ adde Bar. in l. queſitū. §. ſi qs fundū.
ĵ. de fun. inſtru. vide q̄ remiſi plene ad Bar. in l. j. §. deni. ꝗ. ĵ. qd
vi aut clam. vide Bal. in c. ſtuduiſti. de offi. leg. vbi aliter v q e t
ſentire. vide que ibi dixi, vide pulchrum ⁊ elegans cōſiliū. Lu.
Ro. conſi. cccxviij. vbi multa allegauit.
* CLAVD. ¶ Satis placet. Vide etiam ad hoc qd no. Panor.
in c. ſin. de reſcrip.

LEX XXVIII.

1 ☞ Legis mens, qñ attendat̄ potius ꝙ̄ verba, ⁊ qd in ſtatuto.
2 Vendens frumētum pro maiori pretio, ꝙ̄ quod taxandū erat
de proximo, ſi id ſciebat, tenetur de hoc emptori.

a COntra. [a] Exempla huius l. ponunt̄ in gl. que
ſunt bona. Nā qñq; ſit fraus de pſo-
na ad perſonā, qñq; de ꝯctu ad eundē ꝯtractū, qñq;
de re ad rem, qñq; ſit fraus ſm Gul. de menſura ad
menſuram, vt ĵ. de dol. l. arbitrio. §. dolo. ⁊ ĵ. de ꝯhen. emp. l. im
peratores. ⁊ Dy. in c. ſi. extra de reg. iur. lib. vi. Aliqñ de ꝟbis
ad ſententiam legis, nā nō oportet verba, ſed ſententiā legis in
ſpici. Et vide qd no. in l. nō dubiū. C. eo. ⁊ hic habes quot mo-
dis ſit contra l. ⁊ per Dy. in d. c. ſi. Quero, dr hic, qd ȝ legē facit
qui facit, qd lex ꝓhibet. Quid ſi lex dt vnum expreſſe, ⁊ quidā
b vult verba offendere, ⁊ ſniam ſeruare, [b] an poſſit? Videt̄ quod
non, q̄ a verbis non eſt recedendū, vt ĵ. de leg. iij. l. non aliter. ⁊
ĵ. de exer. l. j. §. ſi is qui nauē. In contrarium videt̄, nā ſi ſeruat̄
mens ſatis eſt, q̄ lex nihil aliud eſt, ꝙ̄ ipſa mēs, vt ĵ. de iur. pa.
1 l. adigere. § ꝙ̄uis. Quid dicendū? Breuiter dic, † aut ſentētia,
⁊ mens legis eſt clara, ⁊ tūc ſeruādo mentē, poſſunt offendi ver
c ba, pro vltimo allegata. Aut mēs legis nō eſt clara, [c] ⁊ certa, ⁊
tūc nō eſt licitū offendere verba, vt ĵ. de leg. iij. l. nō aliter. ⁊ no.
in d. §. ſi is qui nauē. Sȝ qd in ſtatuto? videtur ꝙ ſint cōſiderā
da ꝟba, vt l. ꝯſtitutionib. ĵ ad munici. ⁊ q̄ ſtricti iuris ſunt, fa-
cit qd no. Dy. in l. j. ĵ. de ꝟ. ſig. ⁊ C. q̄ ſit lon. cōſue. l. j. ⁊ no. Gul.
in j. ꝯſtitutione. In ꝯtrū videtur, qd licet offendant̄ verba ſtatu
ti, ſi tñ mēs ſeruat̄, quod ſufficiat. Nā rō in ſtatutis, ⁊ in con-
ſuetudine, eſt ſeruanda, vt no. Ja. de are. ⁊ ibi per Cy. ſm eū in
2 l. quicunq;. C. de ſer. fugi. Et iſta † iura inducunt̄ per Gul. de [d]
d cug. ad queſt. Pone qd ego eram magnus in cōi, ſciebā ꝙ con-
ſiliū ⁊ cōe huius ciuitatis ſeu homines debebāt taxare corbeȝ
⁊ menſurā frumēti, ita qd nō poſſit vendi corbis vl' mēſura ni-
ſi decem, anteꝙ̄ eſſet notū omnib. vendidi tibi magnā quātita-
tē frumēti, pro valde maiori ꝓtio, ⁊ nō notificaui id qd erat ſta
tutum, querit̄ an teneor in aliquo? Gul. p dicta iura dt qd ſic,
* q̄ debui tē certiorare, * vt l. j. in ſi. ĵ. de act. emp. meli⁹. ĵ. de peri.
* ⁊ com. rei vē. l. ſi qs vina. facit l. iij. §. ſi quis minor. ĵ. de minor. *

ADDITIONES.

a ¶ Contra. Vide que dt Are. in l. ſi mihi ⁊ tibi. in princ. ff. de le
gatis primo.
b P. PAV. P. ¶ Sententiaȝ ſeruare. Vide qd verba legis vel ſta
tutorum ſunt intelligenda ſm bonū ſenſum nō implicitū, ad cor
ticem. Barb. in c. ad noſtrā. de emp. ⁊ vendi. in prin. ⁊ ēt ibi re-
fert dicta Ang. de eo qui nō poterat ponere in territorio, ⁊ fe-
cit ſe portare in curia.
c ¶ ALEX. ¶ Nō eſt clara. Et de iſtis plene per Bal. in l. nō du
biū. C. eo. ⁊ vide in materia Jo. and. in regula. certū. in mercu.
d ALEX. ¶ Gul de cug. Adde Bar. in l. quero. de act. empt. vide
Ang. ⁊ Pau. de caſt. in l. j. §. ſi. ĵ. de act. emp. POMA. ¶ Vide
Ro. ſing. cclxxxvij. Fely. in c. ij. ar. collecto. ibi p Pau. extra gl.
in ſi. de cōſti. Barb. conſi. lvj. ij. vol. ⁊ conſi. lxvj. eo. vo.
* CLAVD. Certiorare. Vide in ſimili qōnē, ꝙ̄ ponit Bald. in c.
conſtitutus. de reſcrip. per cuius dicta potes hoc limitare.
* CLAV. De minor. Ad hoc bene facit qd no. Bar. in l. j. in prin.
per illum tex. ĵ. ſi quis teſt. lib.

LEX XXX.

a PRinceps. [a] No. que ꝓuilegia hȝ Auguſta.
Et dico qd, habet ea que habet
fiſcus, vt ĵ. de iur fiſ. l. fiſcus. Oppo. de l. qd principi.
⁊ quod ibi. no. ĵ. de leg. ij. Glo. facit differentiā inter

caduca ⁊ non ſcripta. Tu dic melius, quod ꝑnceps tribuit pri uilegia que habet, vt hic. Sed non omnia, vt in contrario. Nã ei nõ concedit ius condendi legem. Et dic vt no. glo. in l. cõtraria, ⁊ per Dy. ⁊ alios doc. ea. l.

ADDITIO.

a ALEX. ¶ Princeps. Et an ſtatutum liget imperatorem, vide Bald. in l. ⁊ in lega. C. ad l. fal.

LEX XXXI.

1 Et, pro id eſt.
2 Conſuetudo dr̃ que fit contra legem per conſuetudinem, diſſue tudo quando non vtimur aliqua lege.
3 Conſuetudinis adeſſe requiritur actuũ frequẽtia, ⁊ lõgũ tp̃s, que dicitur decem annorum. nu. 9. ⁊ binus actus ſufficit. nu. 10.
4 Conſenſus tacitus ⁊ expreſſus equiparantur.
5 Conſuetudo quomodo tollat legem.
6 Conſuetudo quid ſit. ⁊ in repeti. nu. 9.
7 Conſuetudo eſt ius.
8 Scriptura qũo requirat̃ ad eſſe ꝯſuetudinis. ⁊ in repe. nu. 10.
10 Conſilium repreſentat mentem populi.
11 Conſuetudinẽ non inducit actus multum notorius.
12 Conſuetudinem non inducunt actus tres, eadem die introducti contra legem.
13 Cõſuetudinem inducunt actus extraiudiciales. ⁊ in repe. nu. 3.
14 Conſuetudo inducitur, ſi iudex pluries cõtra legem iudicauit, ⁊ decennium preteriuit.
15 Conſuetudinem vna pars populi poteſt inducere.
16 Conſuetudo qũo in iudicium deducatur, ⁊ per modũ actionis ⁊ exceptionis. ⁊ in repe. nu. 19.
17 Conſuetudo quomodo probetur. late in repe. nu. 21.
18 Conſuetudo ab vſu ⁊ moribus, qualiter differat.
19 Libellus quomodo formetur in conſuetudine.

DE quibus. Iſta lex eſt optima, ⁊ tractat de tertia pte rubrice, ⁊ lex hoc dr̃ in ſumma. Occurrẽte caſu a lege nõ deciſo, recurritur ad cõſuetudinẽ vrbis Rome ⁊ diuturna conſuetudo pro lege ſeruat̃. Nã ſicut lex ſumit vigorẽ ex expreſſo cõſenſu populi, ita ꝯſuetudo ex tacito, ⁊ eſt tãte authoritatis, qđ legẽ tollit. hoc dr̃ vſqꝫ ad fi. Diuidit̃ in quatuor ptes: nam primo ponit vnũ effectũ cõſuetudinis, quat̃ negotia iure non deciſa, ꝑ cõſuetudinẽ dirimant̃. In ſcđa parte aſſignat̃ rõ dicti. In tertia aſſignat̃ rõ rationis. In quarta ⁊ vltima ponit̃ aliꝰ effectus cõſuetudinis, ⁊ qualiter l. ꝑ ꝯſuetudinẽ tollat̃. Scđa ibi inueterata eñ cõſuetudo. Tertia ibi, nam. Quarta ibi, quare. Bl. magna, que incipit, vt de feudis ponit caſuꝫ i terminis. Feuda aũt nil aliud ſunt, niſi ꝯſuetudo redacta in ſcriptis hodie. Et no. † qđ dictio ⁊, ponit̃ ꝑ id eſt, ſic alias in l. j. in prin. ĩ. de
1
pac. ⁊ de hoc dixi in l. j. ſ. de iuſ. ⁊ iur. l. oẽs populi. Et ĩ. dr̃, ſuffragio. i. conſenſu in ſcriptis redacto. q. d. nihil. ⁊ no. hic tex. Et
2 no. ibi de ꝯſuetudine, † nã eſt dr̃ia inter actũ cõſuetudinis ⁊ diſſuetudinis. Nã ꝯſuetudo eſt, qñ fit ꝫ legẽ ꝑ conſuetudinẽ, ⁊ diſſuetudo eſt, qñ nõ vtimur aliqua lege in iure poſita, an ꝑ hoc tollat̃? De hoc no. Inſti. de iur. nat. ſ. pe. ⁊ habes gl. hic. Item
3 no. † qđ ad eſſe conſuetudinis, requiritur longũ tẽpus, vt hic, ⁊ tacitus conſenſus populi, vt ĩ. in verſi. nã cũ ipſe. Itẽ requiritur frequẽtia actuum, vt l. j. que ſit lon. conſue. ⁊ l. an in totũ.
4 de edifi. priua. ⁊ glo. hic no. Et not. † qđ hic tacitus ⁊ expreſſus
a conſenſusᵃ equiparant̃, ⁊ ſunt paris potentie. Item no. qđ generalis conſuetudo, generalem tollit legẽ, vt in fin. huiꝰ l. dicit̃. Oppo. ad hanc legẽ, poſui caſuꝫ in feudis que ſunt ſcripta. Et ſic nõ vt conſuetudo, ſed vt lex. Sol. vt dixi, licet ꝯſuetudo feudorũ ſit in ſcriptis redacta, hoc fuit ad conſuetudinis memoriã. Oppo. ad id qđ poſui de debilitato. naꝫ hoc non eſſet procedere de ſimilibus ad ſimilia. Nã debilitatꝰ eſt mãchus, ⁊ ſic eſt idẽ, vt ĩ. depoſiti. l. qđ nerua. Et ibi no. vnde hoc nõ ꝓcedit. Sol. per interpretationem, peius eſt eſſe manchum, q̃ꝫ habere manum debilitataꝫ, vt dixi. Oppo. dr̃ hic, quod ſcripta lege nõ vtimur, imo videt̃ qđ vti ea debemus, vt C. de legi. l. leges. Timore huius cõtrarij, eſt facta gl. q̃ incipit, q2 nõ habemus q. d. ſi eas haberemus, eis vteremur. Et ſic tollitur ꝯtrarium. Oppo. ad hanc ſol. de fi. l. vbi dr̃, qđ cõſuetudo tollit legem, ⁊ ſic magis obſeruatur conſuetudo, q̃ꝫ lex. Sol. Aut lex nõ eſt abrogata ꝑ conſuetudinem, ⁊ lege vtimur, vt hic in prin. Aut lex eſt ꝑ conſuetudinem abrogata, ⁊ conſuetudinem obſeruamus, vt hic in fi. Oppo. dr̃ hic ſeruari, vt lex, hoc eſt contra tex. ibi quare, ⁊c. Nam concludit, qđ ius non ſit cõſuetudo contra ſ. ex nõ ſcripto. Inſti. de iure na. gen. ⁊ ciui. Sol. Dicit Iac. but. Qñque cõſuetudo ſonat in merum factum, ex quo ius nõ reſultat, ⁊ de hoc loquitur l. ij. C. que ſit long. ꝯſue. ⁊ l. vel vniuerſorũ. de pig. actio. ⁊ huic ẽt congruit Inſtit. de rerũ diui. ſ. apũ. Quãdoqꝫ cõſuetudo ſonat in factum, ex quo ius reſultat ⁊ de hoc loquit̃ prin. huius legis, ⁊ ſm hoc, mores, vſus, ⁊ ꝯſuetudo, ſunt ideꝫ. Quandoqꝫ conſuetudo ſonat in nomẽ iuris, q2 deſcẽdit ex moribus, ⁊ tacito conſenſu populi, ⁊ iſta cõſuetudo dr̃, eſſe ius nõ ſcriptũ, ⁊ ita loquitur ſ. ex non ſcripto. Op. ad hoc prin. quod licet non habeamus caſum lege determinatum, tamen debemꝰ recurrere ad ſimilem legem, vt l. non poſſunt ſ. eo. ſol. Hec lex debet intelligi in caſu, in quo ius ſcriptum non loquitur, neqꝫ ſimile iuriſcripto, vt in feudo ⁊ homagio, ⁊ ita loquitur ꝯtrarium. Oppo. dicitur hic, non intereſt an ſuffragio, ⁊c. contra de l. j. in prin. ĩ. de verb. obli. Sol. Quedã ſunt in quibus nõ ſufficit ſolus cõſenſus, ſꝫ ſunt neceſſaria verba, ⁊ tũc loquit̃ ꝯtrarium. Quedam ſunt, in quibus ſufficit cõſenſus, etiã verbis nõ expreſſus, vt loquitur hic. Vel dic vt in contrario. Opp. ad fi-
5 nem huius l. dicitur hic, † quod cõſuetudo tollit legem.ᵇ Cõtra
b de l. iij. ſ. diuus. de ſepul. viola. Et pro ſnĩa Bul. dic, quod lex quandoqꝫ procedit, ⁊ conſuetudo ſequitur, ⁊ tunc legem tollit vt hic, quãdoqꝫ econtra, ⁊ loquitur cõtrariuꝫ. Verum eſt, qđ decretiſte aliter intelligunt, vt c. j. extra de cõſtitu. lib. vj. ⁊ Dy. in c. genere per ſpeciem. de reg. iur. lib. vj. ⁊ dic vt per Io. And. in d. c. j. Opp. imo conſuetudo non tollit legem, vt l. ij. C. que ſit lon. conſue. Bl. hic ⁊ in l. contraria, dedit multas ⁊ varias ſol. ⁊ finaliter tꝫ qđ iſta eſt veritas, quod aut lex eſt generalis, ⁊ cõſuetudo ſequens generalis, ⁊ conſuetudo tollit legem, ſi eſt cõtra legem, vt hic. Aut conſuetudo eſt ſpecialis, vt hic Peruſij, ⁊ tunc generalem legẽ non tollit, vt in cõtrario, ſed ſpecialẽ tollit, in loco vbi eſt, vt l. venditor. ſ. ſi conſtat. infra cõmu. prediorum. Tamen aliqui intelligunt dictã l. ij. q2 rñdent ibi, non vilis, ⁊c. id eſt magne authoritatis eſt, ideo, ⁊c. ⁊ ſic concordat. ¶ Oppo. dicitur hic qđ ſpecialiter tollitur, contra in aut̃. nauigia. C. de fur. ⁊ in aut̃. oẽs peregrini. C. cõmunia de ſucceſ. ⁊ l. eos. ſ. j. C. de vſu. Solu. Ibi lex erat derogatoria conſuetudini future, ⁊ ideo non tollitur per cõſuetudinẽ. ¶ Oppo. qđ indiſtincte nõ tollatur lex, vt in aut̃. caſſa ⁊ irrita. C. de ſacroſanctis eccle. Solu. Ibi conſuetudo erat contra libertatem Eccleſie. Et ideo cum queritur de effectu cõſuetudinis, dic, aut conſuetudo eſt ſm legẽ, aut preter legem, aut contra legẽ. Primo caſu, quando legem interpretatur, qñqꝫ eam confirmat, ⁊ dicitur potius confirmatio legis, q̃ꝫ conſuetudinis, vt ĩ. eod. l. ſi de interpretatione. ⁊ l. ſequen. ⁊ l. minime. ſ. eo. Secundo caſu qñ
c eſt preter legem, indiſtincte ſeruãda eſt, vt in feudo. Ita loquitur principium legis noſtre. Tertio caſu quando eſt contra legem, ſubdiſtingue, q2 aut contra legem diuinam, ⁊ eam abrogare nõ poteſt, q2 par in parem nõ hꝫ imperium. l. naꝫ ⁊ magiſtratus. de arbi. multo minus, minor in maiorẽ. Ad hoc l. minor. la ſ. ĩ. de mino. diſtinguere tamen eam potes, vt no. in glo. ſi. ĩ. titu. ſ. l. j. ⁊ l. ſi. C. ſi contra ius vel vtili. puplicam. Si vero eſt cõtra legem naturalem, ⁊ tunc conſuetudo nõ põt eam tollere, q2 eſt ius naturale ⁊ immutabile, vt inſti. de iur. natu. gen. ⁊ ciui. ſ. ex nõ ſcripto. Et an debita iure nature poſſint tolli per ſtatutuꝫ: vide Dy. in ca. indultum extra de reg. iur. in vj. ⁊ eo modo non poteſt tollere ius gentium, quod eſt iure naturali inductuꝫ vt l. omnes. ſ. tit. ij. ⁊ parificantur inter ſe, vt inſti. de re. diu. ſ. ſingulorꝫ. Si vero eſt ꝫ ius ciuile, ⁊ tunc aut contra libertatẽ ec-
d cleſieᵈ ⁊ nõ valet, vt in d. aut̃. caſſaᵉ ⁊ irrita. Aut cõtra publicã
e vtilitatem, ⁊ adhuc non valet contra legem, ſicut nec lex, vt C. de preci. impera. offeren. l. nec dãnoſa, ⁊ ibi per doc. ⁊ l. ſi. C. ſi cõtra ius vel vtili. Si vero eſt contra vtilitatem priuatam, ⁊ tũc aut lex eſt derogatoria conſuetudini, aut non. Primo caſu, conſuetudo non operatur contra legem, vt in aut̃. nauigia. C. de fur. ⁊ l. eos. ſ. ceteros. C. de vſur. In ſcđo caſu, aut lex precedit, ⁊ cõſuetudo ſequitur, aut ecõtra. Primo caſu, aut ꝯſuetudo eſt generalis, ⁊ generaliter vincit legeꝫ, vt hic in fi. Aut eſt ſpecialis, ⁊ tunc non vincit legem, generaliter, vt l. ſecũda. C. que ſit long. ꝯſue. ſed ſpecialiter ſic, vt ĩ. commu. prediorum. l. venditor. ſ. ſi conſtat. Et hoc obtinet, niſi cõſuetudo eſſet erronea, q2 tũc nõ
f habet effectum, vt ſeruetur in ſimilibusᶠ caſibus, vt infra eo. l. quod ratione. Si vero procedit cõſuetudo, ⁊ lex ſequitur, tũc
g non tollit legem,ᵍ vt l. iij. ſ. diuus, ſecundum vnum intellectuꝫ, infra de ſepul. viol. licet decretiſte a nobis varient, vt dixi in c. j. extra de conſti. lib. vj. ⁊ ibi per Ioan. and. Nam dicũt qđ generalis lex ſequens, non tollit ſtatutuꝫ ciuitatis. Ratio eſt, q2 lex principis, non extenditur ad ea que princeps preſumitur ignorare, ſed ſtatuta princeps preſumit̃ ignorare, q2 cõſiſtunt in facto, de quo dic vt ibi ꝑ eos, ⁊ ꝑ Dy. in d. c. generi. ¶ Ex-
6 peditus de ꝯtrarijs, venio ad queſtiones. † Primo quero, qđ ſit cõſuetudo? Dicunt quidam quod eſt ius non ſcriptum moribus, ⁊ vſibus comprobatum. Hec diffinitio nõ eſt bona, quia non habet ſubſtantialia: nã ad confirmandum conſuetudinem,

requiritur

requiritur tacitus conſenſus populi vt hic. ¶ Unde dicũt aliȷ̃
vt Mar. conſuetudo eſt ius non ſcriptum, moribus ⁊ vſibꝰ po
puli conſtitutum, Et hec bona, tñ plenius põt dici. Conſuetu-
do eſt ius non ſcriptum moribus, ⁊ vſibus populi, vel a maio-
ri parte ipſius, ratione inchoatum, ⁊ continuatum, ⁊ introductũ
habens vim legis. Primum qđ dixi, ius non ſcriptũ, probatur
per §. ex nõ ſcripto. Inſtitut. de iure natura. gentium, ⁊ ciuil.
Secundum qđ dixi, moribus ⁊ vſibus populi, probatur hic, qꝛ
per mores populi, ꝯprehẽdit tacitus cõſenſus. Uel a maiori
parte, ideo dixi, qꝛ qđ maior, ⁊c. ſ. ad municipales. lege, qđ ma-
ior, Recte inchoatũ, ideo dixi, qꝛ eſſet per errorẽ introducta, nõ
obſeruaretur, vt l. quod non ratione, ſ. eo. Et continuatũ, ideo
dixi, qꝛ ſi abeſſet diuturnitas tẽporis, in cõſeruatione ꝯſuetudi
nis, nõ valeret, vt hic, ⁊ l. ſe. ⁊ C. e. in rubro ⁊ nigro. Habẽs vim
legis, ideo dixi, qꝛ eſt paris potentie cũ lege vt probatur ĩ me
7 dio huius legis. ¶ † Quero tamẽ, nunqđ cõſuetudo ſit ius? [b]
h Et videtur quod ſic, vt hic ⁊ in §. ex non ſcripto. ſ. allegat. In
i contrarium videtur [i] qđ non ſit ius, qꝛ iure non probatur, vt l.
ab ea parte. ſ. de probationibus. ⁊ ideo non admittũtur proba
tiones iuris, ſicut nec poſitiões iuris. l. ij. §. qđ obſeruari, ⁊ ibi
no. C. de iuramẽto calum. Sꝫ cõſuetudo probatur, vt l. ij. C. que
ſit lon. conſue. ergo, ⁊c. Quid dicendũ? Prima pars vera eſt, ꝑ
iura primo alleg. Non obſtat ꝯtrarium, qꝛ veruꝫ eſt, qđ iura com
munia non probantur, qꝛ ſunt ſcripta, ⁊ ab omnibꝰ ſciri debent
vt l. leges. C. eod. ſed conſuetudo conſiſtit in facto, qđ ſepe pru-
8 dentiſſimos fallit, ⁊ ideo ꝓbari debet. ¶ † Quero nũquid [k] ad
k eſſe conſuetudinis, ſit nõ eſſe ſcriptũ? Uidetur qđ ſic. l. ius aũt
ciuile. ſupra titulo ſecundo. §. ex non ſcripto. ſupra alleg. In cõ
trarium videtur tex. ſ. eo. l. imo. ibi, non fuerit neceſſe ⁊c. quaſi
dicat, qđ ſi aliquis vellet bene poſſet conſuetudinẽ redigere in
l ſcriptis. Breuiter aũt queris de conſuetudine [l] introducenda.
⁊ in eius introductione, nõ requirit̃ ſcriptura. Nã nõ differt a
ſtatuto, ſi adſit tacitus conſenſus populi Circa eius tñ obſer-
uantiam, ⁊ vt melius poſſit teneri menti, põt redigi in ſcriptis
ad memoriam eius, vt videmus in vſibus feudorũ, arg. l. cõtra-
ctus. C. de fide inſtru. ¶ Quero que requirantur ad eſſe ꝯſue-
9 tudinis? Gl. dt, qđ requiritur diuturnitas tẽporis. ¶ † Que
m ro circa hoc, quãtũ tempus requirat̃? [m] gl. hic ⁊ in l. diuturna.
ſ. eo. dt qđ requirit̃ tempus decem vel viginti annorum. Hoc
reprobatur per Ultramon qꝛ tempus cõſuetudinis eſt vnifor
me vt l. ij. C. que ſit longa conſue. Uñ dicunt aliȷ̃, qđ requiritur
tempus cuius contrariȷ̃ memoria nõ exiſtit. Sed hoc eſt falſuꝫ
qꝛ lex dicit diuturna, ⁊c. Et qđ eſt diuturnũ tp̃s, ⁊ ibi teneas,
ergo. qđ ſufficit tempus decẽ anno, habes. C. de preſcri. lõ. tem.
n per totum, hoc eſt tempus deceꝫ annorũ, vt ibi. Teneas ergo
qđ ſufficit tempus decem annorum, requiritur etiã frequentia
actuum, vt l. j. C. que ſit lon. cõſue. ⁊ de edifi. priua. l. an in totuꝫ.
10 ¶ † Quero, quot actus ſufficiant? Glo. hic, ⁊ vbiqꝫ dt, qđ ſuf-
ficit binus actus, puta ſi fuit bis iudicatũ conuocato ꝯcilio. Et
no. eam in fi. dum dt, conuocato concilio. Adde qđ concilium re
preſentat mentem populi, vt no. in rubrica. que ſit long. cõſue.
⁊ in l. ſed ſi ex dolo. ſ. de dolo. ⁊ gl. alle. l. ij. C. que ſit lon. conſue.
Sꝫ illa lex nõ facit, qꝛ loquit̃ de quadã cõſuetudine facti, meliꝰ
facit ꝑ gl. in aut̃. de defen. ciui. §. ſi. Pe. ⁊ Cy. poſt eũ reprobãt
gl. ⁊ dicũt, qđ ſi appareat de tacito conſenſu populi nõ requirit̃
binus actus, ſed ſufficit vnus, nam tacitus ꝯſenſus populi, eſt
cauſa proxima conſuetudinis. Gul. de Cug. hic ſaluat gl. quod
habuit intellectum bonum, videlicet qđ actꝰ ſunt qñqꝫ adeo no
toriȷ̃ populo, qñ ſufficerent duo, nam vt ſcitis, ſuper via publi-
ca nõ licet facere ponteꝫ, vt l. ij. §. tractatũ, ne quid in loco pu-
blico. ⁊ ſ. de flu. l. fi. Modo quidã facit pontem in platea cõi ab
vna domo ad aliã, alius ſimiliter fecit, ⁊ petiȷ̃t decerni, an eſt in-
troducta conſuetudo? Guliel. quod ſic, qꝛ iſti duo actus ſunt
adeo notoriȷ̃ toti populo, quod cõprehenditur tacitus ꝯſenſus
populi, ſm quod requirit lex iſta. Secus ſi pons fieret in loco
non publico, ſeu in loco non conuerſabili. Nam ea, que palam
fiunt, dicuntur frequenter fieri, vt ſ. de ritu nuptiarum. l. palã.
11 ⁊ ita poteſt ſaluari glo. ſm eum. ¶ † Quero iuxta hoc, nunqđ
vnus actus multum notorius toti populo ſufficiat ad conſue-
tudinem inducendam? Petrus dt ꝙ ſic. Contra hoc videt̃, qđ
conſuetudo requirit frequentiam actuum, vt l. prima, ⁊ ſecũda.
C. que ſit longa conſuetudo, ⁊ prealleg. l. an in totum. Sed ea, q̃
vno caſu contingunt, non dicuntur frequenter fieri, vt l. ex his.
12 ⁊ l. nam ad ea. ſupra eo. Et hoc tenet Gul. ⁊ bene. ¶ † Quero,
quid ſi eadem die fiunt tres vel quatuor actus contra legeꝫ, an
o ſit introducta conſuetudo? Et videtur quod ſic: [o] quia ſufficit
ſemel fieri pro omnibus vicibus, vt ſ. de iudi. l. nonnunquam. ⁊
l. conſentaneum. C. quomodo ⁊ quãdo iudex. In ꝯtrarium vi-
detur, qꝛ ea que fiunt de proximo, licet plura ſint, tamen preſu-
muntur eſſe idem, vt l. j. de iudic. ¶ Preterea ſicut populus po
tuiſſet errare circa vnum actum, ſi nõ cõtigiſſet pluries, ita po
tuiſſet erraſſe, qñ plures actus fuiſſent eodem die facti. argu.
l. antique. ⁊ l. ſi mulier. C. ad Uelleianuꝫ. Et hec eſt veritas, ſm
Gulielmum. Et pro eius opinio. facit quod not. ſ. de pignor.
13 actio. l. ſi conuenerit. ¶ † Quero, nũquid ad introducẽdam cõ
ſuetudinem requiratur actus iudicialis? Et videt̃ qđ ſic, vt ſ.
eod. l. cũ de conſuetudine. In ꝯtrarium videt̃, qđ ſufficiat vnꝰ actꝰ
extraiudicialis, vt hic, ibi, moribus ⁊c, C. eo. per totũ. Quid di
cemus? veritas eſt qđ ſufficit actus extraiudicialis. Nõ obſtat
ꝯtrarium, qꝛ verũ eſt qđ actus iudiciales inducunt conſuetudinẽ,
non qꝛ iudicium ſit cauſa conſuetudinis, ſed qꝛ ex illis actibus
14 faciliter comprehendit̃ tacitus ꝯſenſus populi. ¶ † Quero,
p qđ ſi iudex pluries iudicauit [p] ꝯ legẽ, ⁊ decenniũ preteriuit, an
ex hoc inducat̃ cõſuetudo? Uidetur qđ ſic, vt ſ. eo. l. cũ de ꝯſue
tudine. In ꝯtrarium videtur, qꝛ iudex videtur errare. Et ſic vide
tur quod ex errore procedat ꝯſuetudo contra legem. qđ nõ va
let, vt l. quod non ratione. Preterea ſententia lata ꝯ ius legis,
non hꝫ effectum, vt ſ. que ſententie ſine appellatione reſcindan
tur. l. j. §. i. ergo non poteſt inducere conſuetudinem. Preterea
res inter alios acta, ⁊c. qđ dicemus? Prima pars eſt vera. Nõ
obſtat ꝯtrariũ lꝫ eñ ſñia ſit nulla, ⁊ ex ea nõ inducat̃ ꝯſuetudo, tã-
quã ex ſententia, inducitur tñ tanq̃ ex actu, ex quo ꝯprehẽdit̃
tacitus conſenſus populi. Nõ obſt. qđ res inter alios acta, ⁊c.
Nã rñdendo eodẽ modo quo ſ. dr hic, ꝙ requiritur tacitus cõ
15 ſenſus populi. ¶ † Quero, nũquid per vnã partẽ populi [q] in-
q duci poſſit cõſuetudo? Et videtur ꝙ nõ, nam dicitur hic qđ re-
quiritur tacitus conſenſus populi, ⁊ nõ partis eius, vt hic. In
contrarium videtur, nam ea rõ, que hic eſt de toto quo ad to-
tum, eadem eſt de parte quo ad partẽ, vt ſ. de rei vendica. l. que
de tota. Quid dicendum? Guliel. de Cugneo tenet hãc partẽ.
Et pro hoc facit l. ſi quis a filio. §. fina. ⁊ ibi per Dy. ſ. de leg. j.
* vbi querit, an pars ciuitatis poſſit ꝯdere ſtatuta.* ¶ † Que
16 ro, qualr conſuetudo in iudiciuꝫ proponatur? Reſpondeo qđ
r proponitur per modum exceptionis, vt puta, eſt conſuetudo
contra legem in ciuitate, quod venditor animalis nõ teneatur
de vitiȷ̃s, ⁊ morbis, modo venditor cõuenitur ab emptore. Cer
te venditor poteſt opponere conſuetudinem in modũ exceptio
nis. arg. l. paciſci. ſ. de pactis. Poteſt etiam per modũ officiȷ̃
proponi, vt ſi eſt conſuetudo quod minor viginti annis, poſſit
reſtitui. Certe ſi oſtendit ſe deceptum, ⁊ minoreꝫ viginti annis,
habebit reſtitutionem, ⁊ proponet conſuetudinem per officiũ
iudicis, per l. quod ſi minor. §. ſi. de minoribꝰ. Item poteſt pro-
poni per modum actionis. Nam aut conſuetudo emanauit for-
miter ſuper aliquo contractu, vt ille qui vendidit equuꝫ, eſt cõ
s ſuetudo qđ teneatur dare ſellam emptori, [s] ſi venditor non vult
dare ſellam, tenet Guliel. qđ emptor agat pro ſella actione ex
eo contractu, faciat tñ in libello mentionem de conſuetudine.
Secus ſi conſuetudo emanaſſet informiter, vt puta quod quili
bet poſſet euellere lapides ſoluendo certum quid, tunc agitur
ꝯdictione ex conſuetudine, ſm Gul. Hec ſunt vera, arg. eorum
que habent̃ in l. ſi duo patroni. §. ſi quis iurauerit. ⁊ l. ſe. ſ. de iu
reiurã. ⁊ ſolet dici. C. de rebꝰ credi. l. actori. Et hoc eſt verũ, quã
do agitur ciuiliter. Qñ autem ageretur criminaliter, ex cõſue
tudine, non competeret actio, ſed accuſatio, vt argu. inſti. de iu
ſtitia ⁊ iure. in prin. Et idem dicit dominus meus in ſtatutis,
17 vt plene dixi in l. omnes populi. ſupra titulo primo. ¶ † Que
t ro qualiter probet̃ cõſuetudo? [t] De quo dic vt not. in l. ſecũda.
C. que ſit long. conſuetudo. ⁊ per Cyn. in iiij. queſtione princip.
18 ¶ † Quero, in quo differt conſuetudo [v] ab vſu ⁊ moribus? Di
v cunt quidã, qđ differunt ſicut cauſatũ a ſua cauſa. Hoc non eſt
x verũ, [x] qꝛ ⁊ vſus, ⁊ mores non ſunt cauſa proxima conſuetudi-
nis, ſed tacitus conſenſus populi qui reſultat ſecundum Pet.
Unde dicit Pet. vſus ⁊ mores ſonant factũ, ex quo deſcendit
19 ꝯſuetudo. i. ius, vt dixi ſ. in hac l. ¶ † Quero, formaui libellũ
ſuper conſuetudine, veritas eſt, ꝙ non erat cõſuetudo, ſed ſta-
tutum in veritate, nunquid ꝓcedat libellus, ⁊ ſequi poterit cõ
demnatio? dico qđ venit abſolutio ferenda, quia qui proponit
actionem ineptam cadit a cauſa. vt l. j. ſi men. fal. mo. di, Ad ideꝫ
l. Bebius Marcellus. in fi. ſ. de pac. do.

ADDITIONES.

a ALEX. ¶ Tacitus ⁊ expreſſus. Unum ſcias in materia qđ eſt
ſingulare, qđ vbicunqꝫ fit mẽtio de ꝯſuetudine, dꝫ intelligi de
lõga ⁊ preſcripta. Caſus eſt ſingularis apud canoniſtas, extra
de electione. capitulo cumana. ſm Ang. in l. diuturna. ſ. eod. ⁊
Bald. hic in capi. j. in prin. de feudi cog. ⁊ Bald. in l. binos. C. de
aduoca. diuerſo. iudi. ⁊ in materia huiꝰ l. notat ſingulariter gl.
in capitu. non putamus. de conſuetudine. in ſexto, ⁊ quod not.
Baldus in authentica, hoc ius porrectum. C. de ſacroſan-

etis eccleſiis. Adde Baldum in capi. j. in princi. de feudi. cog. vbi dicit, quod conſuetudo, excuſat a falſitate commiſſa: ſi ſic erat conſuetudo. Sed quero nunquid ſi conſuetudo preſcripta tollatur, per legem ſuperuenientem, poſſit iterato preſcribi? Reſpondeo aut illa conſuetudo continebat olim ius commune, ⁊ poteſt preſcribi, tanquã ius municipale. Aut continebat ius municipale, ⁊ tunc ſecus, infra de ſepulchro violato. l. iij. §. diuus. l. fina. et ibi Baldus. C. de teſtamentis. ⁊ ratio diuerſitatis eſt, quia in vno caſu erat potius obſeruantia iuris communis tunc vigentis, quam mera conſuetudo: vt eleganter not. in capitulo primo. de conſtitutionibus. in ſexto. Bald. in l. prima. C. que ſit longa conſuetudo. ⁊ in capi. j. in princi. de capitaneo qui curiam vendidit ⁊c. ⁊ ſcias quod in preſcribenda conſuetudine, non eſt neceſſe allegare titulum, vt notatur in cap. primo. de preſcriptionibus in ſexto. in nouella. quod reaſſumpſit Bal. in c. j. §. nos Romanorum. de pace Cõſtantie. in verſic. ſicut ab antiquo. ⁊ Ang. hic. ⁊ Baldus hic. Sed an per deſuetudinẽ lex tollatur, vide Bartolum in proemio digeſtorum in §. ⁊ antea. ⁊ no. quod valeret conſuetudo, cõtra legem quod teſtator poſſit in teſtamento dare curatorem adulto, abſque aliqua confirmatione. Item quod quis poſſit ſubſtituere filio directo, etiã poſt hereditatem aditam, vſque ad xx. annos. Item quod quis decedat pro parte teſtatus ⁊ pro parte inteſtatus, ⁊ cum pluribus teſtamentis ſecundũ Imol. in l. ij. in principio per illum textum. infra de vulgari ⁊ pupillari. ⁊ vnum adde quod notat in materia, nam dicit textus in capitulo auaritie de dilectione in ſexto. quod ſi Epiſcopus ante confirmationẽ Pape, adminiſtrat bona Epiſcopatus, priuatur beneficio, pone conſuetudo eſt, quod Epiſcopus electus ante cõfirmationem adminiſtret, an talis conſuetudo excuſet a pena? videtur quod non, Quia nulla conſuetudo excuſat a pene euaſione. Dic quod eſt gl. no. in c. quanto. de conſue. ⁊ intellige de pena temporali: in infernali ſecus, per gloſſam ordinariam iiij. diſtinctione. canone, denique. ⁊ an valeat conſuetudo permittens clericos teſtari de fructibus prebendarum percipiendis poſt mortem infra annum, per Ioã. And. in regula nemo poteſt plus. ⁊ an cõſuetudo que ligat principẽ, poſſit tolli per principem? vide Baldum in authen. omnes. C. communia de ſucceſſionibus, ⁊ ibi etiam dicit, quod longo tempore poteſt preſcribi conſuetudo in eccleſia, quod prior canonicus poſſit petere maiorem prebendam. ibi etiam dicit, quod vbi prohibitio iuris communis importat neceſſitatem, non valet cõſuetudo contraria. Et an cõſuetudo poſſit circa negatiua, que regulariter probari nõ poſſunt, vide per Ioã. And. ⁊ per Antonium in capi. Ioãnes. de clericis cõiugatis. ¶ Adde etiam poſt Iaſo. an mala conſuetudo excuſet a pena, Petrus de Anchar. cõſi. quinquageſimo. vbi conſuluit quod electus adminiſtrans ante cõfirmationem, excuſatur a pena canonis. ⁊ idem voluit Oldra. cõſilio nono. incipiente, poſito fine preiudicio.

b ALEX. ¶ Tollit legem. An ⁊ quãdo conſuetudo tollat legẽ, ⁊ no. gl. in l. rem nõ nouam. C. de iud. in verbo tacitus. videtur tenere quod valeat conſuetudo cõtra legem, licet canoniſte teneant contrarium. Sed poteſt intelligi vt hic plene per Bar. ⁊ Bal. in d. l. ſecunda. C. que ſit longa conſuetudo. Et vide Bald. in dicta l. rem non nouã, in fin. ⁊ in authen. omnes peregrini. §. cõmu. de ſucceſſi. per Bernardũ, ⁊ per Inno. ⁊ doctores, in capit. j. de treuga ⁊ pace, ⁊ quod notat Bar in l. j. in fi. prin. de regu. iuris. ⁊ quod tollat legem tenet nota. Bald. in l. j. infra ad Velleianũ. Et circa notata. in dicto capitulo primo de treuga ⁊ pace, vide no. per Petrum de Anchar. in clementina prima. de rebus eccleſie. non alienãdis. ⁊ Modernos in l. ſi expreſſim. infra de appellationibus. ⁊ que habẽt in proemio ſupra. §. ⁊ antea ¶ Adde latius per Alex. conſi. cxxxij. libro primo.

c ALEX. ¶ Seruanda eſt. Nota tamen quod plus operatur ſtatutum quam conſuetudo. Text. eſt no. in capitulo ex parte, ibi doctores, maxime Abb. Sicul. de conceſ. preben.

d ALEX. ¶ Libertatem eccleſie. No. quod ſtatutũ ſeu conſuetudo non valet contra libertatem eccleſie, ex quo deciditur, quod conuentus, vel capitulũ, vel collegium, nõ poſſunt eligere prelatum de voluntate laici, nec talis cõſuetudo valet. Tex. eſt no. in capitulo cum terra de electio. Sed vtrum valeat conſuetudo, quod capitulum debeat ſignificare mortem prelati populo Item quod debeat ab alio haberi licentia antequam procedatur ad electionem, dic quod ſic, vt in c. ſicut de electione. ⁊ ibi per Innoc. Ego tamen non inueni. ¶ Adde que late poſui in lege cunctos populos. C. de ſumma trinita. ⁊ inquantũ Iaſon tangit, an ſi ſtatutum diſponat, quod inſtrumenta mandẽtur executioni, niſi ſint elapſi decem anni, an elapſo decennio clericus poſſit petere executionem? vide pulchre quod voluit Pet. de Anchar. conſil. cclviij.

e ALEX. ¶ Authenti. caſſa. Videtur tamen velle Bal. l. authẽ. quas actiones. C. de ſacroſanctis eccleſiis. quod valeat, ſi eſt conſuetudo triginta annorum. Et vide que no. in l. iubemus. ⁊ in authen. ibi poſita, eodem titu.

f ALEX. ¶ Vt ſeruetur in ſimilibus. Conſuetudo erronea nihil valet, vt trahatur ad caſus ſimiles. vide gloſ. ⁊ Bartol. in l. prima. que ſit longa conſuetudo.

g ALEX. ¶ Non tollit legem. An generalis lex ſequens, tollat ſtatutum vel conſuetudinem precedentem? vide Bald. in l. ſecunda. C. que ſit longa conſuetudo. ⁊ notat Bar. in d. §. diuus. Sed dubitatur vtrum vna conſuetudo tollat alteram? Glo. in l. nemo alieno nomine. §. temporalis. infra de regulis iuris, vult, quod prima conſuetudo tollatur per ſecundam contrariã, niſi ſecũda eſſet preſcripta, alias autem prima preſcripta, nõ tollitur per ſecũdam non preſcriptam. Hoc verum in conſuetudine concernente cauſam petitorij, ſed in conſuetudine concernẽte cauſam poſſeſſorij, ſecunda conſuetudo etiam nõ preſcripta, tollet primam. Ita dicit nota. Bal. in capitulo primo, de cogn. feud. Et eſt dictum Ioan. And. in capitulo eccleſia de electione. vide tex. in capitulo Abbate. de verbo. ſignificatio. Vtrum autem vna forma tollat aliam, vide Bart. ⁊ Bal. in l. is poteſt. de acquirenda hereditate. ⁊ dixi in l. de minore. §. tormenta. infra de queſtio. Vltra que vide Innocẽ. in c. tua nos. de cohabita clericorum ⁊ mulie. ⁊ Angel. in dicto. §. tormẽta. ⁊ Bal. in l. prima. C. de teſtamẽ. Et ad id quod dixi de conſuetudine adde que dixi in l. nemo alieno nomine. §. temporalis. poſt Bart.

h POMA. ¶ An conſuetudo ſit ius, ſed an ſit pretoriũ vel ciuile? vide Bald in l. finali. C. vnde legitimi, ⁊ quid ſit ſtylus. vide Cyn. in l. ſecũda. C. que ſit longa cõſuetudo. ⁊ Bal. in l. fi. eo. ti. Vide Alexã. in l. ſi mihi ⁊ tibi. §. fina. de leg. j. eundẽ conſi. cxcij. ⁊ cxcvj. in ij. volumi.

i ALEX. ¶ In contrarium videtur. Adde quod conſuetudines confirmate ſub certo modo vel forma, non valent, niſi ſub illo modo, ⁊ forma l. fina. C. de teſtamẽtis. quas Princeps videtur tacite confirmare. eo ipſo quod ſint tolerabiles. C. de re milita. l. tam collatores. libro. xij. de agricolis ⁊ cenſitis. l. domini prediorum. C. de fundis limitrophis. l. prima. ⁊ l. quicunque. ⁊ l. finali. C. de iure fiſci. l. ſuper creãdis. C. de venditione rerum ciuilium. l. prima. Econtra male conſuetudines tanquam abortiue, non conualeſcunt tempore, in authen. vt nulli iudi. §. nulli vero. ⁊ in authent. de vſuris nauticis. §. fina. ⁊ ibi nota Et ideo cõtra conſilia generalia, que ſunt ſeruanda, vt Euangelia, non tenet conſuetudo vel contraria cõſtitutio nota. in capitulo cũ laicis. de rebus eccleſie. nõ alienandis, in nouella. capitulo nulli. eodem titulo in nouella. Vnde non valet ſtatutũ vel conſuetudo, de preſtandis vſuris, quia eſt contra conſilium vt notat. C. de vſu. authent. ad hec. Vide Bald. in l. humanum. C. eodem. nunquid autem valeat ſententia lata contra conſuetudinem? videtur quod ſic, quaſi contra factum lata. nam conſuetudines ſunt facti, tamẽ poteſt appellari. Iſte videtur caſus not. in capitulo cum veniſſent de eo qui mit. in poſſeſſio. cauſa rei ſeruãde. vbi etiam probatur, quod locales conſuetudines, dicuntur quo ad locum, ipſum ius commune. Vide Bal. in l. ſecunda. C. quando prouoca. Item cum de ſententia non conſtet ſine probationibus, merito dicitur in facto conſiſtere articuli vero iuris dicũtur illi, ſine quibus ſuper probationibus facti. ſtatim poteſt pronuntiari, vt no. in capitu. ad decimas. de conſtitutione ſpoliatorum. in nouel. Sed ſuper facto non poteſt pronuntiari, niſi examinetur factum. C. de heredibus inſtituendis. l. cum proponas. Bal. de pace Conſtan. in verſic. et ex hoc ergo. §. nos Romanorum. ergo ⁊c. et not. quod conſuetudo excuſat notarium a falſo, ſecundum Bal. in cap. j. de cogni. feud.

☞ Pro intellectu. l. aa ea parte. ff. de probatio.

k POMA. ¶ Quero nunquid. Vide Felynum in rubrica de conſtitutionibus. Prepoſitum in capi. lex. ⁊ c. conſuetudo. diſtin. j.

l ALEX. ¶ De conſuetudine. Et qualiter cõſuetudo ſit ſeruãda in actu. vide Speculator. de inſtrumentorũ editione. §. breuiter. parum poſt principium gloſ. notat in authenti. vt prepon. nomen Imperator. que incipit. puta. ⁊ que notat Bart. ſupra in principio libri. ⁊ Ioan. Andre. ⁊ Canoniſte in capitu. nulli. de rebus eccleſie non alienandis. vbi etiam habetur an conſuetudo tollere vel augere poſſit ſolennitatẽ. Vide que dixi poſt Bart. in l. antique. §. ſin autem ad Velleia. vbi dicit Bal. quod conſuetudo contra naturam vel ſubſtantiam actus, non valet, Et tenet gloſſ. in capitulo ſecũdo de conſuetudine. libro ſexto. Et quod conſuetudo nõ differat a ſtatuto, vide late per Alex. referentem Barto. hic, ⁊ ponentem concordan. in conſil. quinquageſimoſecundo in quinto volumine. Et vide Ange. in cõſi. quinquageſimoprimo, libro ij. incipiente, in Dei nomine. vbi

quod

ꝙ pluris authoꝛitatis eſt conſuetudo, quam ſtatutuꝫ.

m ALEX. ¶Tempus requiratur. Quantū tempus ſufficiat ad cōſuetudinem, adde Bal. in cap. j. in pꝛin. qualiter feu. alie. poſ. glo. ⁊ Bal. in rubꝛic. C. que ſit long. conſuetu. ¶POMA. De iſta qōne vide Roma. ſingulari. ciij. Alexand. conſi. v. quinto volumi. Panoꝛ. conſi. liij. in ſecundo volu. ⁊ conſi. lxxiij. in ſecundo dubio. volumine ſecundo. Aliquid per Fely. in cap. cū acceſſiſſent. de conſtitu. ⁊ in cap. ad audientiam. de pꝛeſcrip. in antiq. Bar. conſi. lxij. quinto dubio.

n ALEX. ¶Decem annos. Nota ꝙ conſuetudo inueterata, dicitur decennalis. Ita videtur hic dicere gl. ſed antiqua dicitur, ſi lex vel ſtatutum vult eam valere, etiam iuri contrariam ꝑ tm̄ tempus, de cuius contrario memoꝛia non exiſtat, ita dicit not. Archidia. in capitulo generali in verſic. antiqua conſuetudine. de electione. in ſexto, ⁊ ita intelligas glo. ⁊ que hic dicuntur de cōſuetudine que eſt pꝛeter legem, non autem iuri contraria, qḋ nota ſi ſtatutum vel lex requirat conſuetudinem antiquam. Item pꝛedictā hanc gl. limita vt ſingulariter Inn. in capitulo, cum dilectus. ad finem extra de conſue. pꝛedictis adde Bal. in rubꝛi. que ſit long. conſuetu.

o ALEX. ¶Et videtur ꝙ ſic. Vide Bal. in l. iij. de epiſcopali audientia. qui dicit ꝙ ſtatur iudicis arbitrio, per Glo. ⁊ Bald. in rubꝛica que ſit longa conſuetudo.

p ALEX. ¶Pluries iudicauit. an ex ſententijs inducatur cōſuetudo, vide gl. ⁊ ibi Bal. in l. nemo. C. de ſentētijs. ⁊ Bal. in rubꝛica. C. que ſit longa conſuetudo. ⁊ nota ꝙ licet ſententia iudicis cōfirmet conſuetudinē, vt hic patet. non tamen cōfirmatur conſuetudo per ſententiam arbitri. Inno. ita ⁊ Ioan. And. in capitulo abbate. de verbo. ſignifi. refert Bal in capitulo pꝛimo. de feu. cog. ⁊ vide per Bal. hic. ¶Vide Panoꝛ. conſi. octuageſimotertio, volumine ſecundo. ⁊ Felyn. in capitulo, de cauſis. de re iudicata.

q ALEX. ¶Partē populi. An pars populi poſſit inducere cōſuetudinem, ⁊ quis poſſit inducere conſuetudinem, vide Bald. in l. ſecunda C. que ſit longa conſuetudo. ⁊ hic, ⁊ Ang. hic.

* CLAVD. ¶Condere ſtatuta. Vide Alexā. in l. ſi non ſpeciali. C. de teſtamen.

r ALEX. ¶In iudicium pꝛoponatur. Qualiter cōſuetudo pꝛoponatur in iudicio, adde Bal. in l. ex placito. in x. q. C. de rerum permu. ⁊ Bart. in l. j. ff. de condi. ex lege. ¶Adde etiam poſt Iaſon. que requirantur ad eſſe conſuetudinis, Abba. conſi. liij. ⁊ lvij. lib. ij. conſi. xviij. vbi ponit que ſit differentia inter conſuetudinē ⁊ pꝛeſcriptionem: per Card. conſi. lxvij. per Bald. conſi. cccclxxv. quarto lib. vbi non audet decidere an ſtatutuꝫ valeat, quod credatur libꝛis mercatoꝛum, Ang. cōſi. liij. ⁊ qualiter pꝛobetur conſuetudo, vide Bal. conſi. ducenteſimo trigeſimoquarto. lib. ij. Alex. conſi. cxxxv. lib. ij. ⁊ conſi. xcv. eodem lib. per Oldra. conſi. cxliij. Ang. cōſi. xxv. Abb. vbi ſupꝛa ⁊ conſi. vigeſimo ſexto. ⁊ quinquageſimotertio. vbi dicit quod difficillimum eſt pꝛobare conſuetudinem, ⁊ quod multi aberrant, per Cardinalem, conſi. lxij. an autem conſuetudo tollat legem? dicit Bald. allegās. conſilium cccc. quod tollit, niſi lex expꝛeſſe damnaret: ⁊ per eundem conſi. cxxviij. ⁊ conſi. lxxx. ſecundo libꝛo. ⁊ conſi. ciij. pꝛimo lib. Abbas conſi. tertio, queſtio. vigeſima ſecūda ⁊ an ꝑ contrariam rationem tollatur cōſuetudo, vide Cardi. conſi. cxxxj. an etiam conſuetudo liget eccleſias. Abb. conſi. lxxij. libꝛo. j. dicit quod non omnis que eſt contra eccleſiam, eſt nulla: ſed illa tantum, que in eccleſijs eſt damnoſa, ⁊ que nulla ratione fulcitur, ⁊ non eſt communis tam clericis quam laicis. Vis autem conſuetudinis eſt quod ſi in contrarium eius memoꝛia non exiſtat, tribuit conceſſionem. ⁊ pꝛiuilegium equipollet veritati, illa eſt potens ad acquiſitionem pedagioꝛum, gabellarum, ⁊ alioꝛum iurium fiſcalium vt per Bal. conſi. ccclxxvij. ⁊ conſi. cvij. libꝛo j. ⁊ conſilio xlix. ⁊ conſilio cviij. ſecundo libꝛo. Abbas conſil. vij. libꝛo ſecundo. Cardinalis. conſi. lvij. Andre. Siculus, conſi. xxvj. libꝛo pꝛimo. Item ſolita conſuetudine dubietas declaratur, dicit Bal. conſi. cxxxj. libꝛo pꝛimo. Conſuetudo reddit inualidum quod de iure communi erat validum. dicit Oldradus conſi. cv. Conſuetudine declarantur ⁊ interpꝛetātur ſtatuta. vt per Cardinalem conſi. lx. Conſuetudine induci poteſt, vt femine ſuccedant in feudo, vt dicit idem Cardi. conſi. lxuij. ⁊ dicit Bal. concludendo conſil. clxxxv. lib. j. quod conſuetum eſt, innatum eſt, ⁊ illa poteſt inducere alienationem feudi illi, ſicut matri adhibēda eſt reuerentia. Illa equiparatur iuri naturali, qḋ eſt amodo immutabile, illa eſt potentioꝛ pꝛeſcriptione, ⁊ Iudex nō ſeruans conſuetudinem ſui palatij, venit puniendus vt dicit And. ſicul. conſilio xlvij. pꝛimo libꝛo. ⁊ conſuetudo recipit interpꝛetationem a iure communi vt dicit idem Andr. ſicul. conſilio ſexageſimo pꝛimo. an etiam conſuetudo honoꝛabilis eccleſie poſſit tolli per capitulum ſolum, ⁊ epiſcopum ſolum. vide Abb. conſi. lxxvij. li. ij. Car. cōſil. cviij. ⁊ an ex conſuetudine, que ſeruat in die purificationis de dādis cādelis agi poſſit contra parochianū vide Fed. cōſil. clv. ⁊ an ſi ſtatutū ⁊ cōſuetudo cōcoꝛdāt, ⁊ etiam cū iure cōi, ex quo vel qua agendū ſit? vide And. ſicul. cōſ. xxiij. ⁊ an conſuetudo extēdat de ſimilib. ad ſimilia vide And. ſicul. cōſi. vi. ⁊ an extendat de vna perſona ad aliā, de vno caſu ad aliū ex idētitate rationis, vide Pau. de caſt. conſi. clxij. ⁊ Bal. cōſil. vij. lib. ij. Alexan. conſil. lx. ij. lib. Oldr. cōſil. ccxxv. lib. ij. ⁊ doctori allegāti conſuetudinem eſſe credendū, ꝑ And. ſicul. cōſi. xxiij.

s ALEX. ¶Sellā emptoꝛi. Et dic ꝙ etiā de iure tenet dare ſellam, vt notat Bar. ꝑ illa iura in l. cū qui. §. non ſolum. de fur. ⁊ Bar. poſt glo. in l. ſi vt certo. §. vſqꝫ adeo. ff. commodati.

t ALEX. ¶Pꝛobetur cōſuetudo. Cōſuetudo notoꝛia nō dꝫ pꝛobari Bal. in l. j. C. ad velleia. ⁊ de modo pꝛobandi cōſuetudinē ꝑ Anto. in c. lꝫ ex quadam. de teſti. Ioan. in l. inter pares. ff. de re iudic. ⁊ Bald. hic. ⁊ qḋ dixi de conſuetudine notoꝛia. Adde Bal. in l. ij. C. quando pꝛouocare non eſt neceſ. ⁊ an conſuetudo debeat allegari, dixi in l. ſi adulterium. §. ideꝫ pollioni. de adulterijs. ⁊ dicit Bald. in l. j. in fine. C. vt que deſunt aduoca. par. ¶Vide Alex. conſi. cxxxj. vo. ij. ⁊ cōſil. cxxxvi. eodem volu.

v ALEX. ¶Differt conſuetudo. Et in quo differunt ab vſu, generales tū cōſuetudines nō lꝫ ignoꝛare, vt dixi in l. cunctos populos.

x POMA. ¶Non eſt verum. Vide Iaſo. in l. ſed ⁊ ſi. §. iteꝫ ſi iurauero. ff. de iureiurando.

LEX XXXI.

1 ¶Declaratio factoꝛum venit ad paritatem effectus.
2 Similitudo caſus occurrentis, quando in lege, vel conſuetudine non reperitur, ad quid recurrendum.
3 Executio alicuius diſpoſitionis, ſemper eſt facti.
4 Argui a ratione legis coꝛrecte per conſuetudinem an poſſit.
5 Conſuetudo qñ declaret legem, qñ illam coꝛroboꝛat, qñ illam imitatur, quando tollit, ⁊ qñ per legem tollatur.
6 Conſuetudo, ſumitur tribus modis.
8 Conſuetudo poſtq̄ eſt redacta in ſcriptis, an deſinat eſſe conſuetudo? ⁊ nu. 7.
9 Libellus, peto ſm̄ ſtatuta, ⁊ conſuetudines pꝛocedit.
10 Conſuetudo, vſus, moꝛes, ſtylus, ⁊ pꝛeſcriptio quomodo differant.
Stylus inducitur ab vno, ⁊ reſpicit oꝛdineꝫ loquēdi, pꝛeſcribendi, vel pꝛocedendi.
11 Conſuetudo per quos inducatur, ⁊ qualiter? vſqꝫ ad nu. 17.
18 Conſuetudo qñ inducatur per ſententiam arbitroꝛum.
19 Condemnatus ex foꝛma ſtatuti condictione ex lege nō dicitur condemnatus criminaliter.
20 Conſuetudo quando ſit alleganda in libello.
21 Doctoꝛi atteſtanti de conſuetudine creditur.
22 Iudex de cōſuetudine circa oꝛdinem iudicij, poteſt ſummarie ſe infoꝛmare.
23 Teſtes deponentes ſuper cōſuetudine, quomodo habeāt deponere.
24 Teſtes deponentes ſuper conſuetudine, ſi deponant de diuerſis actibus, quomodo pꝛobent.
25 Conſuetudinis effectus quis ſit?
26 Conſuetudo quomodo liget foꝛenſes. ⁊ nu. 29.
Conſuetudo in contractibus quomodo attendatur, quid in teſtamentis. nu. 28.
30 Conſuetudo laicoꝛum, an liget clericos?
31 Conſuetudo locoꝛuꝫ quos liget, ⁊ ſi extendat extra territoꝛiū.

a **De quibus.** [a] Subtilis eſt, ⁊ cōſueuit repeti. Cōſuetudo in caſibus, non deciſis, hꝫ virtutem mutandi leges in caſibꝰ deciſis, habet virtutem coꝛrigēdi, ⁊ interpꝛetandi quia cum pꝛocedant a conſenſu, ⁊ ſic a pari potentia deſcēdant, debent eſſe equalis effectus. h. d. cum l. ſi de interpꝛetatione. ⁊ l. ſeq. Diuido in duas partes pꝛincipales. ¶Pꝛima ponit effectū, circa caſum a lege non deciſuꝫ. ¶Scḋo effectū, circa caſuꝫ a lege deciſum, qꝛ lex per contrariam conſuetudinem tollit. Secunda ibi, quare. ¶Item pꝛima ſubdiuiditur in tres. Pꝛimo ponit dictū bimēbꝛe vſqꝫ ibi, inueterata. Ibi ponit rō dicti, vſqꝫ ibi,
1 nā cū. ibi rō rōnis, vſque ad verſi. quare. ¶† No. qḋ declaratio factoꝛum venit ad paritatē effectus, vt ff. rem ratā habe. l. Paulus. alia notabilia collige per te. ¶Modo declaremus quedā textualia, que in pꝛima gl. ponūtur. Et pꝛimo videamus exēplū pꝛimi dicti. Et gl. ponit exēplum in feudis, quoꝛum cauſe ſunt deciſe per conſuetudinem, non per legem. Quidam hoc exēplū repꝛobant, dicentes qḋ liber feudoꝛum ſunt leges, nō cōſuetudines, cum ſint ſcripte. Sꝫ an hoc ſit verū, infra patebit. ¶Se

cundo videamus exemplū ſecundi dicti, vbi eſt caſus, vbi nō re-
peritur lex nec conſuetudo, ſed ſimile conſuetudinis. Gl. tenet
quod in conſuetudine feudi eſt qđ filius manchus, qui manum
nō habet, non ſuccedat, quia non poteſt ſeruire feudo. Emergit
caſus de eo filio, qui manū habet, ſed debilitatā, certe ſimile eſt,
quia eadem ratio eſt. Sed certe quilibet iſtorū caſuum expreſ-
ſe eſt deciſus a conſuetudine, vt in vſibus feudorum, an mutus
b vel aliter imperfectus[b] cap. j. Aliud exemplum ponit in mona-
cho ⁊ canonico regulari. ❡ Sed certe hic vterqꝫ caſus, eſt con-
ſuetudine deciſus, ſi de feudo fuer. cōtrouerſi. capit. j. §. qui ele
ricus. ❡ Tertiuꝫ eſt exemplum, vt qui ſuccedit patri ſuccedat
matri in feudo, ſed hic eſt expreſſe conſuetudine deciſus, vt de
feu. femi. cap. vnico. §. j. Aliud exemplum dat glo. de muliere, q̄
nō ſuccedit in feudo, an equiparatur hermaphrodito, qui in eo
ſexu incaleſcit. Quidam hoc reprehendūt, quia eſt idem, non
ſimile, ſed in ſubſtantia eſt ſimilis, quod patet ex verbo, compa
ramus. de ſtatu hominum l. queritur. ⁊ hoc ſequit̃ Cy. ❡ Ter
tio videamus exempluꝫ de caſu, qui non eſt deciſus nec lege nec
conſuetudine, nec per ſimile, ſed per conſuetudinem vrbis Ro-
me. Hic pone exemplum de illo, qui eſt Romanus, ſed apud Ca
noniſtas, poteſt poni in omnibus conſuetudinibus vel opinio
nibus, in quibus dicit Speculator. ſic ſeruat curia Romana.
c ❡ Primo opponit̃.[c] ⁊ videtur, quod † in caſu lege, ⁊ cōſuetudi-
2 ne non deciſo, ſit recurrendū ad ſimile legis, vt ſupra eodeꝫ. l.
nō poſſunt. Hic dicit̃ quod ad ſimile cōſuetudinis, quare male.
❡ Solutio. Dicunt quidam quod hic obtinet, quando ſimile le
gis non reperitur. Certe hoc non poſſet accidere, vel raro, vt
dixi in l. contraria. Alij dicunt quod illa determinetur per iſtā
vel recurretur ad ſimile legis, quādo deficit ſimile cōſuetudi-
nis. ad hoc aſſignant rationē, ſicut fortior eſt cōſuetudo quam
lex, vt hac l. in princi. Ita fortius eſt ſimile conſuetudinis, quā
ſimile legis, ⁊ ideo poſterius ſpectamus? Quod non placet, qꝛ
conſuetudo tollit legem propter tacituꝫ conſenſum populi, qꝛ
ratio ceſſat in ſimili conſuetudinis, in quo nō eſt talis conſen-
ſus, ideo non tollit legem vt l. non poſſunt ſ. eo. vbi expreſſe ca
uetur ꝙ trahatur ad ſimilia. Dic aut nō reperit̃ ſimile legis, ⁊
recurrit̃ ad ſimile conſuetudinis ſi habetur, vt hic, ſecūdum ve-
ram ſolutionē. Aut reperitur ſimile legis ⁊ cōſuetudinis, ⁊ tūc
aut caſus emergit circa ea, de qbus non tractat̃ in lege, vt in feu
dis, ⁊ tunc recurritur ad ſimile conſuetudinis, vt hic. ⁊ de cogni
tione feudi. capi. j. in fine. ⁊ ibi notat. Aut caſus nouus emergit
circa ea, de quibus in lege tractatur, ſed ſi talis caſus non eſt ex
preſſus, tunc recurritur ad ſimile legis, omiſſo ſimili conſuetu-
dinis, vt ſupra eod. l. non poſſunt. Exemplum, queritur emphy
teute cedat incrementum alluuionis? Hoc nō reperitur expreſ
ſe, ſed habemus ſimile conſuetudinis in feudis, vt in titulo, ſi de
inueſtitura feudi. cap. j. §. ſi quis de manſo. vt ibi patet. Itē ha
bemus ſimile legis, quia fructuario cedit tale incrementum. in
fra de vſufructu. l. item ſi fundi. §. huic vicinus. ⁊ iſtud inſpicit̃ vt
hic dicit glo. licet feudatarius ſit magis ſimilis emphyteute, eo
ꝙ habet vtile dominium. Predicta vera, niſi conſuetudo vel
lex ſit contra rationem, quia tunc nō trahitur ad ſimilia, ſupra
eod. l. ꝙ vero. ⁊ infra eodē l. ꝙ non ratione. Ratio predictorum
d eſt[d] quia conſuetudo procedit ex quodā vſu preſcripto. Sicut
ergo ille qui preſcribit fundum, preſcribit omnia acceſſoria, vt
ſeruitutes, infra de vſucapio l. ſi aliena. §. hoc iure. ita oīa emer-
gentia circa factum conſuetudine deciſum, per ſimile conſuetu-
dinis decidētur: ſecus in his que emergūt circa caſus lege de-
ciſos. Sic ergo patet quod ius non ſcriptum, trahit̃ ad nō ſcri
ptū. Item ſcriptum ad non ſcriptum, vt in exēplo emphyteute.
Item ſcriptum ad ſcriptum, vt quando princeps vel Iuriſcon
ſultus interpretat̃, vt ſ. eo. l. ⁊ ideo. ⁊ l. non poſſunt. Quandoqꝫ
non ſcriptum ad ſcriptum, vt qn̄ per conſuetudinem, lex eſt cer
to modo intellecta. ſupra eo. l. minime. C. de epiſc audien. l. ſi le-
nones. ❡ Secundo opp. ſi prius eſt iudicanduꝫ ſecundum ſimi
le legis, ergo prius recurrendum erit ad conſuetudinem vrbis
Rome? que habet poteſtatem legis generalis, hic aūt dicitur,
ꝙ prius recurritur ad ſimile conſuetudinis, ergo male. ❡ So
lutio. Dico ſꝫ Guliel. ⁊ Cy. quando populus fecit legem gene-
raliter omnibus, tunc ad eam prius recurritur, quam ad ſimile
conſuetudinis. Secus ſi faceret legē ſpecialem, ſibi ſcilicet Ro
me, cum ita eſt in cōſuetudine. Et licet ſit inducta a populo Ro
mano, tamen tanquam generalis, non eſt diuulgata omnibus, ⁊
ideo ad eam non recurritur, niſi in ſubſidium: vt hic. Ex hoc pa
tet ꝙ argumen. qđ hic colligit̃ in fine prime gloſ. licet verum ſit
in ſe per l. venditor §. ſi conſtat. infra communia pdiorum. non
tamē pꝛiſtam legē. ❡ Tertio opponitur, hic dicitur, de quibus
cauſis ſcripta lege non vtimur, quaſi dicat ſecus ſi haberemus
legē. Sed contra, de hac eadem l. in fine. Solu. vt hic in ſecunda
gloſ. ❡ Quarto opponitur, qꝛ nō debemus iudicare exēplis l.
nemo. C. de ſentētijs. Solu. vt hic in ſi. glo. que eſt ſuper verbo
e inueterata, vt no. C. que ſit lon. conſue. ſuper rubꝛ. ❡ Quinto[e]
oppo. qꝛ multū intereſt, vtrū declaret̃ volūtas v̄bis vel factis,
nā ſunt quidā q declarant verbis ⁊ non factis, vt magiſtratus
municipales, arbitri, ⁊ iudices, q ferūt ſniaꝫ. nec eaꝫ exequunt̃,
vt j. de iuriſdi. om. iud. l. magiſtratibus. ⁊ re iu. l. a diuo Pio. in
prin. ad municipa l. ea que. Sol. gl. Fateor, ⁊ quandoqꝫ multū
intereſt, quidam em̄ ſunt. ⁊c. Iſta gl. licet ſit in ſe vera, nō tn̄ cō
gruit huic legi. Appellat enim declarationē fieri verbis ⁊ fa-
ctis, quando ſit executio. Sed certe de hoc nullum eſt dubium,
3 † qđ executio alicuius diſpoſitionis, ſemp eſt facti, ſiue ſit exe
cutio ſnīe, vt C. de executio. rei iudi. l. executorem. ſiue ſit exe-
cutio alterius obligationis. j. de curatore furio. l. ꝯſilio. in ſi. ⁊
ſolu. ſuper rubrica. Sed iſtud debem⁹ inſpicere hic. ❡ An aūt
ipſa voluntas poſſet declarari v̄bis ⁊ factis? Et dic ꝙ regula
riter ſic, vt hic, ⁊ j. rem ratā haberi. l. Paulus. de actioni. ⁊ ob
liga. l. ꝯſenſu. Fallit in his de quorum ſubſtantia ſunt verba, vt
j. de verb. obl. l. j. in princip. ⁊ C. de ſenten. ex breuic. recitan. per
totū. ❡ Sexto oppo. ad ſcđam partē. hic dr̄ quod lex tollitur
per cōſuetudinem. Contra C. eodem l. ij. Glo. hic ⁊ ibi tenet ſol.
Ioan. quod ſicut generalis conſuetudo generaliter mutat le-
gem, ita ſpecialis ſpecialiter, vt hic, cum ſimilibus, nō aūt ſpe-
cialis generaliter, nec econtra. Alij dicunt hic, an legi poſſet de
rogari per pactum? De quo dic vt dixi in l. oēs populi. Alias
opinio. que ſunt in gloſ. ⁊ hic, ⁊ in l. contraria. non recito. Alij,
vt Nicolaus de Matare. dicunt, quod legi derogat, vt hic, nō
autem rationi naturali, vel legi ſibi reſiſtenti, vt in contrario.
Vel dic legi derogat, vt hic, non tamen vincit legem, ⁊ eius ra-
4 tionem, quin ex ea poſſit ſumi argumentum. Ex quo nota, † ꝙ li
cet ex lege per aliam correcta non poſſit ſumi argumentum, vt
C. de lat. liberta. tol. l. j. circa prin. ⁊ ibi nota. tamen ex l. correcta
per conſuetudinem, ſumitur rō, quia conſuetudo venit ex taci-
to conſenſu, ⁊ non tollit rationem legis. Minus enim excludit
taciuꝫ, quā expreſſum, vt dicimus in tacita pupillari, que ma
trē non excludit. Et hoc tꝫ Guliel. ❡ Prima ſolutio tenetur
communiter, ac etiam due vltime p̄nt eſſe bone. ❡ Septimo
opponitur. j. de ſepul. viola. l. iij. §. diuus. vbi lex tollit conſue-
tudinem ꝯtiam. Dicit gl. hic loquitur, qn̄ lex precedit, conſue-
tudo ſequitur, ſecus ſi precedat conſuetudo, tunc tollitur per
ſequentem legem. Sed iſta ſolutio eſt cōtra caſum, extra de cō
ſtitutionibus. capi. j. lib. vj. Unde quidam moderniores dicūt.
Quandoqꝫ procedit lex poſtea ſequitur conſuetudo contra-
ria, poſtea iterum ſit lex, tunc tollitur conſuetudo. De facili e-
nim reditur ad primam. Ita loquitur dictus §. diuus. ſi ad-
uertatur. Sed quando nulla lex precedit conſuetudinem tunc
habet locū capitulo j. de conſtitutionibus. libro vj. Iſta ſolu-
tio non placet: nam ſi ratio dicti capituli aduertatur, nullo mo
do tollitur conſuetudo, principe ignorante. Dic ergo vt nota-
tur in d. c. j. quod hoc voluit gloſſ. in §. diuus. Vel ſciebant con
ſuetudininem, licet hoc ſapiat diuinationem. De hoc per Cy-
num, de teſtamentis. l. finali. ſupra titu. ij. l. ius ciuile. ❡ Octa-
uo opponitur quod nō tollit legem, vt infra eodem l. quod nō
ratione. Solutio, ibi in conſuetudine erronea, quod intelligi-
tur, vt ibi dicam ❡ Nono opponitur. C. de vſuris. l. eos. §. fin.
de ſacroſanctis eccleſijs. authenti. caſſa. de furtis. authenti. na-
uigia cuꝫ ſimilibus. Solutio quod lex ibi improbat conſuetu-
dinē, hic ſecus ❡ Decimo opponitur, ⁊ videtur qđ virtus con
ſuetudinis ſit, interpretari ⁊ declarare legem, non corrigere, in
fra eodem l. ſi de interpretatione. Solutio Huius ſinis loqui
tur, quando conſuetudo eſt contra id, quod lex diſponit, ſꝫ ſi ſe
cundum legem, tunc eam interpretatur, ſi eſt dubia, vt l. contra
ria. Si certa, tunc lex eam confirmat ⁊ corroborat, vt l. fin. C.
eodem. Et ſic valet conſuetudo non vt ex ea agatur, ſed ex l. cō-
muni, vt dixi in l. ius ciuile. Dicitur autem confirmare ſicut a-
gnitio debiti confirmat priorem cautionem, non patiendo eam
tolli preſcriptione, vt l. cum notiſſimi. §. fin. ⁊ l. ſi quis. C. de pre
ſcriptione triginta annorum. ⁊ ſic debet intelligi glo. que dicit
5 valere conſuetudinem ſm legem. Dic † ergo ad declarationem
omnium. Aut ꝯſuetudo eſt ſm legem, ⁊ eius virtus eſt inter-
pretari, ſi eſt dubia, ⁊ corroborare, ſi eſt certa, vt l. ſi de īterpre
tatione. ſ. eo. ⁊ C. eod. l. finali. Aut eſt preter legē in caſu omiſ-
ſo, ⁊ tunc eius virtus eſt legem imitari, vt tantum valeat eo ca
ſu, quantū lex ſcripta, vt hic, ⁊ C. eodem. l. finali. Aut contra le
gem, ⁊ tunc aut contra ius naturale, vel gentium, vel diuinum,
⁊ dic vt dixi circa ſtatuta ſ. in l. omnes populi. de iuſtitia ⁊ iu-
re. Aut contra ius ciuile, ⁊ tunc aut l. improbat̃ conſuetudo, ⁊
nō valet, vt d. l. oēs. in fine. cū ſimilibus. Aut a iure ciuili nō im
probat̃, ſed alias eſt cōtra iuris ciuilis diſpoſitionē, ⁊ tūc aut
cōſuetudo precedit aut ſequit̃. Primo caſu aut legiſlator ſcie
bat talē conſuetudinem, vel expreſſe voluit eam tolli ⁊ tollit̃, vt
dicto §.

dicto §.diuus,ꝛ notat̃ in dicto cap.j. Aut ignorabat, ꝙ in du-
bio preſumitur,ꝛ non tollit̃ conſuetudo,vt dicto cap.j. Secun-
do,qñ conſuetudo ſequitur,ꝛ tunc aut conſuetudo fuit indu-
cta errore,non ratione,ꝛ dicas tunc vt habetur in l. ꝙ non ra-
tione. Aut fuit inducta rõne,ꝛ ex certa ſcientia,ꝛ tunc aut ge-
neralis,ꝛ generaliter vincit legem,vt hic,aut ſpãlis,ꝛ ſpecia-
liter vincit.ꝺ.l.venditor.§.ſi conſtat.infra communia prediorꝛ.
ꝛ C.eodem l.ſecunda.

Ueniamus ad queſtiones in qb⁹ tenebo ordinem
Pe.Cy. Primo em̃ querit̃,quid ſit
conſuetudo,Scđo,qualiter ꝛ per quos inducat̃? Tertio,qua
liter introducta in iudicium proponat̃ iudici? Quarto,quali-
ter probetur? Quinto,quis ſit effectus conſuetudinis,ꝛ inter
6 ſeram aliquas queſtiones acceſſorias.¶ † Primo igitur que-
ro,quid ſit conſuetudo? Et ne in equiuocum procedamus, ſciē
dum eſt ſm doctores ꝙ conſuetudo ſumitur tribus modis.
Primo pro aſſuefactione hominis,ꝛ tunc eſt factum,infra ꝺ pi
gnora.actione.l.vel vniuerſorũ.l.ſi ſeruus pluriũ.§.ſi.de lega-
tis.j.de pe.leg.l.dominus.§.penul. Que conſuetudo accidit ēt
in animalibus,vt Inſtitu.de rerũ diuiſione.§.apum.ꝛ de acq-
rendo rerum dominio.l.naturalem.§.in his.Et ex iſto facto o-
ritur iuris diſpoſitio,ꝛ de hoc non loquimur hic.¶ Secundo
accipitur conſuetudo,pro facto plurium perſonarũ,ꝛ iſtud ap
pellatur vſus ſeu mos,ꝛ iſtud ſimiliter ꝺr eſſe facti,qꝺ ꝺ3 pro-
bari,vt C.eo.l.j.extra de conſtitutionibus,cap.j. ¶ Tertio ac
cipitur conſuetudo pro iure,quod reſultat ex vſu,ꝛ morib⁹ plu
riũ perſonarũ,ꝛ ſic loquit̃ hic in verſi.inueterata,ꝛ l.ſed ea.ꝛ l.
ſequenti. De hac ergo querit̃ qd ſit. Et Azo in ſumma.C.eod.
dixit.Conſuetudo eſt ius nõ ſcriptũ,morib⁹ populi diuturnis
inductũ,vt hac lege,ibi,inueterata. Inſtitu.de iure naturali
gentiũ ꝛ ciui.§.conſtat. Iac.de Are.reprehendit,qꝛ ꝺr ꝙ non
ſcriptum,nõ ſit de eſſe conſuetudinis,quod an ſit veru3, ſtati3
dicã. Aliꝗ reprehendunt alia rõne,qꝛ etiam in conſuetudine,ex
moribus vnius hominis reſultat ius,ꝛ certum eſt quod de eo
hic non loquitur,ꝛ tamen in diffinitione Azo,cõprehenditur.
Quare ipſe Iac.de Are.ſic diffinit.Conſuetudo eſt ius mori
bus vel vſib⁹ toti⁹ populi,vel maioris ptis recte initiatũ,ꝛ cõ
tinuatũ,habēs legis authoritate3,vt plene p Cyn. C.eo.l.ij.in
prima qõne. Ita diffinitio non eſt bona. Nam etiam capitula ec
cleſiarum inducunt conſuetudinem,nec in dicta diffinitione cõ-
prehenduntur. Tu ergo pone diffinitionē,quam ponit textus
in dicto capit.conſuetudo.diſtinc.j.vbi ꝺr,Conſuetudo eſt ius
quoddam moribus inſtitutum,qꝺ p l.ſuſcipitur,cũ deficit lex.
Iſta eſt bona diffinitio,in qua verba iſta,ius quoddã, ponunt̃
ad differentiam eius cõſuetudinis que eſt facti,vt dixi. Mori-
bus inſtitutum,ponitur ad differentiã aliarum partiu3 iuris,
que veniunt expreſſo conſenſu. Quod pro lege ſuſcipitur, po-
nitur ad differentiam eius iuris,quod deſcendit a cõſuetudine
vnius ſingularis perſone,illud enim nõ ſeruatur pro lege. Eſt
enim ibi ius diſpoſitũ,ſeu circa ꝙ diſponatur. Sed iſtud ius
de quo loquimur,eſt ius diſponēs,ideo dicit̃,pro lege ſeruat̃.
Cum deficit lex,hoc ponitur,vt oſtendat non valere cõſuetudi
nem a lege reprobatã. Nam aut cõſuetudo eſt in caſu a lege nõ
deciſo,ꝛ tunc deficit lex. Aut a lege deciſo,ꝛ tunc ſi qdē lex non
reſiſtit conſuetudini,valet cõſuetudo,tunc improprie dicitur,
ꝙ deficiat,qꝛ per conſuetudinem derogatur vel generaliter vl̃
ſpecialiter. Aut lex reſiſtit ꝯſuetudini,ꝛ tunc lex nõ deficit,nec
7 cõſuetudo valet. ¶ Sed iux a premiſſa† quero vtrũ ſit de eſſe
conſuetudinis,eſſe non ſcriptum? Uidetur ꝙ ſic,vt Inſtit. eo.
§.conſtat,ſupra titulo ſecundo.l.ius ciuile in fine. Econtra qꝺ
nõ,quia poteſt eſſe ſcripta infra eodem l.imo,vbi dicitur, ꝙ nõ
eſt neceſſe ſcribi,ergo innuit,ꝙ etia3 ſi ſcribatur, eſt ꝯſuetudo.
Preterea lex ꝛ cõſuetudo differunt,ſicut tacitum ꝛ expreſſu3,
vt hic,non ſicut ſcriptum,ꝛ nõ ſcriptum. Et hoc tenet Iacob⁹
de Rauēna.C.eod.l.prima.ꝛ que ſit longa conſuetudo.l.ij. Pro
f hoc ꝙ vſus feudorum,[f] qui ſunt conſuetudine, ſunt redacti in
ſcriptis. Tu dic ſm Gul.ꝙ conſuetudo poteſt cõſiderari,quo
ad ſui originē ſeu introductionē ꝛ tũc impoſſibile eēt ꝙ ſit ſcri-
pta,cũ veniat ex tacito cõſenſu populi,vt hic,ꝛ ꝺ.§.cõſtat. Aut
queris quantu3 ad ſui reformationē,vt ecce,ciuitas eſt via lon-
go tempore aliqua conſuetudine,nunc facit eam redigi in ſcri-
ptis. Hoc poteſt fieri. Et ita fuit de ꝯſuetudinib.feud. Lex au
tem ex neceſſitate ꝺ3 ſcribi,vt C.eo.l.humanũ. Poſſet tñ prin-
8 ceps,ſi vult facere ſine ſcriptis,vt ĩ.titu.j.l.j. ¶ † Item queri-
g tur[g] vtrum poſtꝙ̃ eſt redacta in ſcriptis,deſinat eſſe conſuetu
do? Quod videtur,qꝛ omnino non venit ex tacito conſenſu.
Econtra: nam licet cõtractus ſit redactus in ſcriptis, tñ nõ di
citur contractus celebratus in ſcriptis,ſed tũc,cũ hoc ab ini-
tio ſit actum,vt C.de ſide inſtru.l.contractus,vbi ꝺr quod actus nõ
operatur vltra agentis intentionem. Quandoque quis facit
eam in ſcriptis redigi,non vt de nouo ius conſtituat, ſed vt iã
conſtitutũ probet̃,ꝛ tunc remanet conſuetudo ſicut primo, l3
ſit facilior probatio,argu.ĩ.depoſi.l.Publia,in fin.ꝛ ita fuit in
feudo. Unde adhuc ſunt conſuetudines. Quandoq3 redigit̃ in
ſcriptis,vt ius conſtituat̃ de nouo, tunc ēt conſuetudo prima
remanet,ꝛ ius ſcriptũ valet vt ius ſcriptum. Exemplu3 de pre
ben.c.ij.li.vj. Et poterit agi ex vtroq3,ꝛ cũ vtrunq3 ſit auxiliu3
ordinarium,vel vtrunq3 extraordinarium, vnũ aliud nõ exclu
dit,vt ĩ.de dam.infe.l.q bona.§.j.de act.ꝛ obl.l.quoties. S3 vi-
detur qꝺ ſequens ſtatutũ non valet, cum nil commodi afferat.
Sed certe ſatis magnum commodum affert,eo qꝺ ſtatim po-
teſt probari,vt ĩ.de lega.iij.l.iij.§.ſi rem. Secus ecõuerſo,ſi pre
cedat lex ſcripta,ꝛ ſequatur conſuetudo:nam valet vt conſuetu
9 do,vt ſ.dixi. ¶ † Sed quid ſi dicatur in libello. Peto ſecundũ
ſtatuta predicta,ꝛ conſuetudines hui⁹ ciuitatis? Uidet̃ qꝺ nõ
valet,qꝛ ꝺ3 vnam actionē eligere,vt l.nemo ex h s.de re. iur. ꝛ
l.ꝙ in heredem.§.eligere.de trib. Dico,quod cũ interpretatio
fieri debeat ſecundum proferentem,vt ĩ.de iud.l.ſi quis inten-
tione.dicta verba debēt intelligi coniunctim,vt vna ſola actio
videatur intentata,ꝛ exponatur ſic ſecundum cõſuetudinem ꝛ
ſtatuta i.ſm ſtatuta,per conſuetudines approbatas,vel econ-
tra ſecundum conſuetudines approbatas ſeu confirmatas p
ſtatuta. Sed a ſimili,ſi quis in libello proponeret ſtipulatio-
nem,ꝛ numerationē,intelligitur agere ſtipulatione impleta, ꝛ
validata p numerationem,vt ĩ.de noua.l.ſi ita ſtipulatus fue-
ro.§.j.ꝛ l.cum enim. Item ſi quis diceret in libello. Peto pre-
dicta de iure gentiũ ꝛ ciuili,debet intelligi,i.de iure ciuili ap-
probãte ius gentiũ.arg.ĩ.re amo l.rerum amotarum. in prin.
ꝛ quod ibi not. Idem credo de eo qꝺ quotidie dicitur in libel-
lis. Petens predicta ſm formam iuris ꝛ ſtatutorum,vt intel-
ligatur ſecundum formam ſtatutorum.ſ.de iure permiſſoru3 ꝛ
approbatorum. Et videtur caſus extra de eo qui mit.in poſ.cã
10 rei ſer.c.cũ veniſſent. ¶ Ultra hoc,hic quero,in quo† differãt
vſus,mores,cõſuetudo,ſtylus,ꝛ p̃ſcriptio? Breuiter mores,
ꝛ ꝯſuetudo ſunt idem,ꝛ ſonant in factum. Cõſuetudo põt acci
pi p ipſo facto,ꝛ erit idem vt ſ.dixi,ꝛ põt accipi p iure,vt acci
pit̃,hic,tunc differunt,qꝛ vnum eſt factu3,aliud ius. Nã vſus ꝛ
mores ſunt cã ꝯſuetudinis,dico cã remota. Nam cã proxima,
eſt tacitus ꝯſenſus,qui colligitur ex vſu ꝛ morib⁹,vt hic. Sty
h lus licet ſit[h] in vſu loquēdi,tñ non bene declaratur a iure ꝛ ꝺ eo
ſit mentio.C.de ſac.ſan.eccl.l.j. Pet.dicit,ꝙ ab vno homine in-
ducitur,ꝛ ab aliquo maiori iudice,qui habet poteſtatem legis
condende. Uel dic qꝺ ſtylus appellat̃ cõſuetudo, que reſpicit
ordinē loquendi,ſcribendi,vel procedendi. Cõſuetudo eſt, q̃ re
ſpicit deciſionē. Preſcriptio ĩ quo differt a ꝯſuetudine? Pet.
ꝛ Cy.multa loquuntur,finaliter ſe nõ intellexerunt. Dic quod
cõſuetudo eſt quoddã ius inductum ex vſu ꝛ moribus eorum,
qui vnico expreſſo cõſenſu,hoc poterãt inducere, ꝛ eſt p ipſis
vtentibus vel cõtra ipſos,extra eos autem non preiudicat,niſi
catenus quatenus expreſſus ꝯſenſus poterat p̃iudicare. Hoc
patet manifeſte in populo inducente conſuetudinē, ꝙ eoꝝ con
ſenſu poterat induci,ꝛ populo ſuo prodeſt,ꝛ nocet. Per p̃ſcri
ptionē inducitur quedã acquiſitio iuris,ꝛ vſus alicui⁹, quod
non poterat ſuo ſolo conſenſu inducere,ꝛ pro ſe ꝯ alium,vt pa
tet in toto tractatu de preſcri.ꝛ vſucap.C.ꝛ ff. Unde ciuitas,
* que ꝺr ſe habere merũ Imperium,* ex lõga conſuetudine,p-
prius diceret ex preſcriptione,inducta per conſuetudinē,nam
hoc ex ſolo vnius expreſſo cõſenſu,nõ potuiſſet inducere. Itē
eſt ſolum pro ſe,contra aliũ ſuperiorem,apud quem reſidebat
dicta iuriſdictio. ¶ Idem dico de nobili,qui ꝺr ſe habere ius
collectandi ruſticos ex conſuetudine,qꝛ imo ꝺ3 dicere ex pre-
ſcriptione,quicquid dicat Petr.

11 **Secundo** †loco quero p̃ncipaliter,qualiter, ꝛ per
quos inducat̃ ꝯſuetudo? Et dico quod p
i omnes,quos dixi in l.omnes populi.poſſe facere ſtatuta[i] per
omnes illos põt induci conſuetudo. Illud enim poſſunt p taci
tum cõſenſu3,qꝺ poſſunt per expreſſu3,vt hic. Qualiter ante3
inducatur? Et leges videntur ponere tria.ſ.frequētes act⁹,vt
C.e.l.j.ꝛ C.de edi.pri.l.an in totum.ꝛ hic in rubri.ſ.eo.tit. Se
cundo tēporis diuturnitatem,vt hic in glo. Tertio qꝺ princi-
piũ ſit rationabile,nõ erroneum,vt ĩ.e.l.qꝺ non ratione. Iſta
12 omnia examinem⁹.† Primo videamus[k] quot actus requirant̃
k vt dicat̃ frequēs? ꝛ glo.videt̃ dicere de duob⁹,ar.C.de epiſ au.
l.nemo.in fi.ꝛ inſti.de iur.pſo.i.fi.ꝺr ibi,multas eē ꝯditiones li
berorũ hominu3,ꝛ tamen nõ ſunt niſi due. Facit ĩ.ad Syllani.
l.i.§ hoc reſcriptũ.C.ad leg.Iuliam de vi.l.ſeruos.vbi dicitur
bis aut ſepi⁹,ergo bis eſt ſepe,patet ex ꝯparatiuo qui ſequit̃.
Aliꝗ dicunt hoc eſſe relinquēdũ arbitrio iudicis,arg.ĩ.de iure
deliberan.l.j.in fi.qui hoc iudicet ex actuum qualitate. Cũ enim

cauſa proxima ꝯſuetudinis, ſit tacitus ꝯſenſus, ſi hūc habem⁹
per vnum actum, ſufficit ſi ꝑ plures, ⁊ hūc nō habemus, nō ſuffi
ceret. Et hoc tenēt quidā Bononienſes. aliȷ̄, vt Guliel. dicunt
q̄d vnus actus nō ſufficit. Nā conſuetudo eſt in his q̄ frequen
ter fiunt. C. eo. l. j. de edif. pri. l. an in totū. Sȝ q̄d fit ſemel nō eſt
frequēter, vt ſ. eo. l. nam ad ea. ⁊ pluralitas requirit plura, vt
ꝭ. de teſtibus. l. vbi numer⁹. Nec obſtat ſi dicis, ſufficit ꝯſenſus
ꝑ vnū actū, q2 in ſtatutis, expreſſus conſenſus particulariter
receptus, non ſufficit, vt dixi in l. oēs populi. Ita in conſuetu-
dine tacit⁹ cōſenſus ex vno actu nō ſufficit, q2 requirit frequēs
actus, q equiualet cōſenſui dato in cōi, non in particulari, dico
ergo, q̄d ad minus duo actus requirunt, ⁊ plures quādoq; ex qua
13 lita e actuum, vt ſtatim dicā. Secundo videamus, † qui actus
requirantur? glo. videtur dicere, ꝙ actus ſententiaruȝ, vt hic dt
gl. in verbo, inueterata. Latius tñ loquitur glo. C. e. ſuper ru
brica. ⁊ ꝭ. l. proxima, ſcilicet quod actus ſententiarū. Itē quia
perpetuo ſit obtentū ſine cōtradictione. Iteȝ q2 libelli queri-
moniarū nō ſunt admiſſi. Iſtud cōiter tenēt doc. ſcilicet q̄d per
actum iudiciorū, ⁊ nō iudiciorum, inducatur conſuetudo, vt ꝭ.
l. cum de conſuetudine. ibi, an ēt contradicto aliq̄n iudicio, ⁊c.
nā dictio, etiam, innuit ideȝ ſcȝ extra iudiciū. Et pro hoc l. naȝ
Imperator. ꝭ. eo. ibi ponitur diffinitiua, alternatiue. Sic ergo
frequens actus in ꝯtractibus inducit cōſuetudineȝ contrahendi,
vt l. q̄d ſi nolit. §. q2 aſſidua ꝭ. de edil. edic. cū ſimilibus ibi not.
Sic frequens actus expendendi, facit ꝯſuetudinē, de qua mo-
neta intelligat. ꝭ. de leg. iij. l. numis. Sic frequēs actus ducēdi
aquā, vt ꝭ. de aqua pluuia arcēda. l. ſi prius. §. j. Sic vſus loquē
di inducit cōſuetudineȝ intelligendi illā. ꝭ. de verboꝝ ſignifica.
anniculus. l. a j. ⁊ l. vt Alphenus. ⁊ de fun. inſt. l. cū d lanionis. §.
primo. In iſtis tamen caſibus extraiudicialib⁹ requirit maior
frequentia, ꝙ in iudicialibus, vt ꝭ. in iiij. q. prin. qualiter ꝯſuetu
14 do probet. ¶ Tertio videamus † de ¹ tēpore, quātū tēpus re
quirat? Quidā dicunt, q̄d tp̄s, cuius cō trariȷ̄ nō exiſtat memo
ria. vt hic, vbi dicit, inueterata. ⁊ C. eo. l. conſuetudinis. vbi dt
lōgeui. de aqua quoti. l. Hi iure. §. duct⁹ aque. Pro hoc, q2 act⁹
ex quib⁹ inducit ꝯſuetudo, habēt cām diſcōtinuā, ergo ⁊c. vt ꝭ.
de ſerui. l. ſeruitutes. l. a iij. Ioan. ⁊ Azo, ⁊ oēs gl. dicūt, q̄d ſuf-
* ficit ſpatium longi temporis. ſcȝ x. vel xx. annorū, * vt hic patet
⁊ C. eo. ſuper rubrica. doctores noſtri hic tenent, de decem an-
nis inter preſentes, illud quod gl. dt, vel viginti annis inter ab
ſentes, hic nō cadit, cū populus ſemper ſit preſens, etiam ſi ali
qui ex populo ſint abſentes, vt ꝭ. de iudic. l. ꝓponebatur. Cano
niſte vident dicere, quod requiritur tempus xl. annorū. vt no.
extra de conſue. in c. fi. Sed illud in conſuetudine inducenda ꝯ
Canones, ⁊ iura ſpiritualia, ſed hic contra iura ciuilia ⁊ tempo
ralia? Arg. pro hoc. C. de ſacroſan. eccl. aut. quas actiones. Nō
obſtant iura que arguunt de tp̄e. cuius contrariū nō extat me-
moria, q2 ſi inducit longo tempore, multo fortius longiſſimo.
Non obſtat q̄d habet cauſam diſcōtinuā, q2 illud eſt verū i pre
ſcriptione, ꝙ quis non poſſet ſtatim ſua ſponte inducere. Se-
cus in conſuetudine. Dico plus, q̄d cum conſuetudo inducatur
ex tacito conſenſu, ad preſumendū tacitum conſenſum agētis,
nō requirit continuus actus, vt ꝭ de vſuris. l. cum de in rē verſo.
15 ¶ † Iuxta predicta quero, a quo tēpore incipiat currere iſtud
decenniū? Dicunt quidā, a die ſecūdi actus, tūc eniȝ populus
incipit conſentire. Aut eñ non poteſt preſcribi conſenſus, qui
nō eſt, arg. C. de anna. excep. l. i. Sed certe, nec per pm actum vi
detur populus conſentire, niſi interuenerit curſus temporis.
Gloſſ. ⁊ doc. vident tenere q̄d a die primi actus. Quod patet
ex eo quod hic dt, quod ſufficiat, ſi intra decenniū ſit ſententia-
tum. Ex curſu enim temporis ⁊ frequentia actuū, inducitur ta
citus conſenſus, qui parit conſuetudinem. Ex hoc dt Petr. q̄d
canoniſte quidā dicūt, q̄d conſuetudo eſt preſcripta, vt extra d
conſuetu. capi. fin. non bñ loquuntur, q2 ad hoc vt aliquid p̄ſcri
batur, oportet quod ſit ius certum formatum, vt dominiȷ̄, ⁊ pi
gnorum, ⁊ ſimilia ¶ Sed in conſuetudine ante completū tem
pus, nullum eſt ius formatum, ergo non pōt preſcribi. Tu dic
quod quedā ſunt iure inducta ⁊ diſpoſita, que p̄ſcriptione tol-
luntur, ⁊ in alium transferunt, vt patet in preſcriptione alicui⁹
dominiȷ̄ rei. ¶ Quedā ſunt iure nō inducta, ſed preſcriptione
inducuntur, vt apparet in preſcriptione ſeruitutis. Ita in con
ſuetudine preſcribenda, inducit ius, vñ merito pōt dici ꝯſue-
16 tudo preſcripta. ¶ * Item quero, q̄d ſi intra decennium quādoq;
fuit ſententiatū vnū, quādoq; aliud? Dic ergo aut cōſuetudo erat
iam perfecte inducta, ⁊ tunc licet alias ꝯtrarius actus fiat, tñ non
tollit conſuetudinē, niſi tot ſint aliȷ̄ actus cōtrariȷ̄, ⁊ tanti tem-
poris, quod conſuetudo contraria inducatur, vt ꝭ. de reg. iur.
l. nemo. §. tp̄alis. ⁊ ibi no. Aut conſuetudo nō erat adhuc perfe
cte inducta, q2 intra decēnium, ⁊ tunc aut ſuit tot actus pro cō
ſuetudine, quot contra conſuetudinem, ⁊ non inducitur cōſue-
tudo. Ita not. glo. ꝭ. eo. l. cū de conſuetudine. in fi. glo. ⁊ videtur
tex. in l. ſemper in ſtipulationibus. de reg. iur. ¶ Pro hoc, q2
non eſt continuatus conſenſus, vt ꝭ. de vſucapio. l. iij. Pro hoc.
infra de fund. inſtru. l. queſitum. §. ſi quis eodem inſtrumento.
Aut ſunt plures pro conſuetudine, aut potiores contra, tunc
aut loquimur in ꝯtractibus ⁊ aliȷ̄s actibus extraiudicialib⁹, aut
in ſententiȷ̄s ⁊ aliȷ̄s actib⁹ iudicialibus. Primo caſu, credo in-
ductā cōſuetudinē. Exēplum colligit. Oēs de populo iudicant
totā hereditatē primogenito dari, duo vl tres iudicāt equalr
⁊ hoc totū ſit intra x. annos, īducta erit cōſuetudo. Idē ſi i quo
libet ꝯtractu ab omnib de populo apponit obligatio bonoꝝ, duo
vel tres non appoſuerūt, nihilominus erit inducta cōſuetudo
trahēdi, de qua loquit §. qui aſſidua. Ratio, q2 ſicut in ſtatuto,
q̄d venit ex expreſſo conſenſu populi, ꝑualet cōſenſus maioris
partis, vt ꝭ. ad munici. l. quod maior, ⁊ dixi in l. oēs populi. ita
etiaȝ in conſuetudine, que venit ex tacito conſenſu. Et ſic debet
intelligi quod no. C. eod. l. ij. in iij. q. principali, circa fi. ¶ Et ibi,
circa hoc quero, ⁊c. talis etiā actus licet videatur conſuetudi
ni ꝯtrarius, pōt intelligi vt inducat contrarium conſenſum. Con-
ſuetudo enim contrahendi intelligit habere vires, niſi aliud in
telligatur inter partes, vt ꝭ. de reg. iur. l. ſemper in ſtipulatio-
nibus. Igit iſto caſu intelligit a partib. ꝯtrarium obſeruatum, id
q2 ſic eſt actum inter eos, nō ideo, q2 voluerunt conſuetudini de
rogari. ¶ Secundo caſu, quando de actibus iudicialibus, tūc
aut quando illi actus contra conſuetudinē ſunt facti, populus
murmurauit, ⁊ dicebat intra ſe, male factū, ⁊ ꝯtra iuſtitiā, tūc
nō impediunt cōſuetudinē induci cum appareat continuatio
voluntatis populi, arg. ꝭ de leg. iii l. fideicommiſſa. §. ſi rem. Di
citur autem contradicere populus, quando decuriones ⁊ aliȷ̄.
qui regunt ciuitatem, ꝯdicunt: Aut populus Romanus non
murmurauit, ſed tacuit, ⁊ tunc aut ſunt actus, qui ſe adinuiceȝ
cōpatiuntur. Exemplum in queſtionibus decē librarū, vt plu
rimum proceditur ſine libello. ⁊ ſine litis cōteſt. quandoq; ꝓ-
ceſſum eſt ordinarie. Iſte enim actus ſe compatiuntur, ſ. vt va
leat proceſſus factus ſummarie, ⁊ etiam valet, ſi fiat ordinarie
ad cautelam, vt c. ſepe. de ver. ſignifica. in cle. tunc non impedit
conſuetudo induci, cum per tales actus non inducatur inuta-
tio voluntatis, ſicut dicimus in teſtamento ⁊ codicillis. Inſti.
de codi. §. non tantum. quod intellige, niſi conſuetudo allegare
tur, ⁊ ꝯ eā pronuntiaret. Aut ſunt actus ſe inuicem non com-
patientes, vt q2 ſententia diffinitiua ſit lata quod primogeni-
tus habeat totam hereditatem Alia ſententia eſt quod equa-
liter diuidatur. ⁊ tunc impeditur conſuetudo, q2 videtur mu-
tata voluntas. Sic etiam poteſt intelligi glo. que eſt ꝭ. eo. l. cū
de conſuetudine, ⁊ ꝭ. de reg. iur. l. nemo. §. tēporalis. Ratio, q2
cum iudex authoritate populi ſit prepoſitus, quod facit iu-
dex, totus popul⁹ facere videtur, vt l. j. §. omnia. C. de vet. iur.
17 enu. ¶ Sed quero, † quid ſi plures actus reperiātur facti eo
dē tp̄e puta eodē die, vel duobus, ⁊ lapſum eſt decenniuȝ, vtrū
ſit inducta conſuetudo? Videtur q̄d ſic, quia ſunt frequentes
actus, licet eodem die euenerint, argumen. infra, de iud. l. non-
nunquam. argumen. infra, de re iud. l. contumacia. §. contumax.
de verborum ſignificatio l. ter enixa. vbi nota. Contrariuȝ tenet
Gul. teruiſa. Nam quando emanant eodem tp̄e, non pōt ita cō
ſtare de conſenſu populi, ſicut q̄n ſucceſſiue, argu. pro hoc ad
Velleia. l. ſi mulier. ⁊ ad legem Aquil. l. illud. in fi. Quid ſi ꝓ-
ferātur plures ſententie intra decē annos, nec apparet an ſint
executioni mandate, an ſufficiat? Videtur quod nō. Nā q̄d vȝ
mittere in poſſeſſionē, niſi iudex tueatur eā, vt ꝭ. ne vis fiat ei q
in poſſeſ. miſ. l. i. in prin. ſ. tit. j. l. ij. §. poſt originem. Dic, aut nō
ſunt mandate executioni, q2 pars tacuit. ⁊ neglexit, tunc ſuffi-
cit nihilominus ad inducendam conſuetudinē, arg. ꝭ. quod quiſq;
iuris. l. iij. in princip. Facit quod ſola ſententia inſpicitur. ꝭ. de
iniuſto teſtō. l. ſi quis filio exheredato §. irritum. ⁊ infra de pe
nis. l. quod ad ſtatum. Aut non ſunt mādate executioni, q2 nō
potuit, ⁊ tūc aut nō potuit, q2 ſentētia nulla, aut reſciſſa. Pri
mo caſu, ſiue ſit nulla ꝓpter defectū iuriſdictiōis, ſiue q2 lata
ꝯ ius expreſſe, q2 parte non citata, ⁊ tunc nō ſufficit ad conſue
tudinem, quia non dicitur ſententia, que nulla eſt, vt ff. de ap-
pel. l. ſi expreſſiȝ. que ſen. ſine app. reſcin. l. j. Scd̄o caſu, quādo
fuit reſciſſa per appellationē, ⁊ idem, q2 non videtur pronūcia
tū, vt l. j. in fi. ꝭ. ad Turpil. Aut per reſtitutiōem in integrum,
⁊ tūc aut in reſtitutione venit iniquitas ſentētie, aut ſolus fa
uor pſone. ¶ Primo caſu, idē ſicut in appellatione, q2 eadē eſt
rō. Scd̄o caſu, q̄n fauore perſone reſtituitur, pone exempluȝ.
Volo probare quod vino vendito, videatur venditum vas, cō
ſuetudo eſt, induco inter alia, vnam ſententiam, contra quam
fuit habita reſtitutio ideo, q2 minor deceptus in ſic vēdendo,
nō ideo q2 non iuſte lata ſit, ⁊ iſto caſu non impeditur cōſuetu
do, quia effectus ſententie, quo ad alia remanet. argu. C. ſi vn⁹
ex pluri.

ex pluri.l.j.⁊ C.ſi in vna eademqꝫ cauſa.l.j. Naꝫ etiã poſt reſti
tutionem remanet conſenſus populi ſm Gul. Sꝫ contra pre
dicta opp. tu dicis, qꝺ per ſententias nullas non inducitur con
ſuetudo, ſm hoc nunqꝫ induceret̃ conſuetudo, q2 ſi ſententia eſt
ſecundum ius, tunc non querimus de conſuetudine. Si eſt con
tra ius, tunc eſt nulla ipſo iure, ⁊ ſic nunquam inducetur ꝯſuetu
do. Ad qꝺ dic quod poteſt ferri ſententia ſuper eo quod non eſt
lege deciſum, ⁊ inducitur cõſuetudo. Qñqꝫ ſuper eo qꝺ eſt le
ge deciſum, ⁊ tunc poteſt ferri ſententia ſecundum legem, ⁊ in
ducitur conſuetudo interpretatiua, de qua loquitur l. ſi de in
terpretatione, ⁊ l. minime. Quandoqꝫ fertur ſentẽtia contra le
gem, tunc ſi quidem non eſt expreſſus error in ſententia, valet,
⁊ inducit̃ conſuetudo. Alias ſi eſt expreſſus error in ſententia,
non valet, nec inducitur conſuetudo, vt dixi. Hoc verũ, niſi eẽt
executioni mandata, tunc populus videt̃ eã habere ꝓ valida, ⁊
ſic tacite conſentire, ergo induceretur conſuetudo, vt hic. Iteꝫ
poſſet opponi, qꝺ iudicium redderetur in inuitũ, vt l. inter ſti
pulantẽ.§.j. de ver. obli. Non eſt ergo volũtarius ꝯſenſus ergo
per ſententiam non inducit̃ cõſuetudo, que venit ex tacito con
ſenſu, ſed eo qꝺ non eſt appellatũ, videtur ꝯſentire. Ex tractu
ergo tẽporis videt̃ cõſentire, ⁊ approbare, qꝺ ab initio nõ fuit
approbate factũ. Sic C. qꝺ met. cau. l. ij. Sẽtẽtia ergo ⁊ tractꝰ
tẽporis, hoc inducunt arg. C. de teſta. l. ſancimus. poſſet etiam
opponi, quod ille videtur tacite conſentire, qui poſſet expreſſe
contradicere, ſed alij de populo quos negotium non tangit, illi
nõ poſſunt ſentẽtie ꝯdicere, nec appellare vt j. de appel. l. a ſen
tentia. ergo, ⁊c. Sol. lꝫ alij non habeant beneficiũ appellandi,
dr Pe. tñ q2 ſciunt, vel ſcire debent, de facto cõtradicere debẽt
ſicut dr de patre, qñ filius creatur decurio. vt j. ad munici. l. ij.
cum ergo poſſunt expreſſe contradicere, ergo tacendo viden
tur cõſentire, hoc etiam operatur tractus temporis. ¶ Sed
18 an† per ſententiam arbitrorum inducatur cõſuetudo? Quod
videtur, q2 ad inſtar ſunt iudiciorum, vt j. de arbi. l. j. Econtra
qꝺ nõ, q2 nõ hꝫ effectũ aliarũ ſententiaruꝫ, ſed ei paretur metu
pene. C. de arbi. l. j. Iteꝫ non infamat, vt j. de his qui no. inf. l. qd
ergo.§. ex cõpromiſſo. Sol. dr Gul. Aut eſt arbiter aſſumptꝰ
ſine pena, ⁊ ſic ex eius ſententia homologata, orit̃ actio, vt C. de
arbi. l. cum antea, ⁊ tũc inducit̃ conſuetudo, licet in hoc plures
ſententie requirantur. Aut fuit cũ pena, ⁊ tunc non tenet in ex
preſſo, ergo nec i tacito, vt l. iij.§. q habet. j. de ſerui. ruſt. pred.
Sed credo quod ſicut ex contractibus, ⁊ alijs extraiudiciali
bus actibus, põt conſuetudo induci, vt ſ. dixi, ita etiaꝫ ex ſen
tentia arbitri. Preterea, in quolibet ꝯpromiſſo, ꝯſueuit appo
ni clauſula, rato manente pacto, ⁊ ſic põt homologari, vt not. in
l. ij. C. de arbit. Utrum per abſtinentiã vſus, inducat̃ ꝯſuetudo
contraria legi. Dic plene per Cy. C. eo. l. ij. in iij. q. Item an re
quiratur contradictio, dicam j. eo. l. cum de conſuetudine.

19 Tertio principalr† queritur, qualiter conſuetudo in iu
dicio proponat̃. Ad quod breuiter dic, qꝺ inue
ſtigandum eſt, vtrum ex cõſuetudine oriatur actio, vel aliꝺ ius,
Dic ergo quod conſuetudo quandoqꝫ tribuit ius agendi, quã
doque ius excipiendi. Primo caſu aut tribuit ius agendi cri
minaliter, ⁊ tunc nulla oritur actio, quia cauſe criminales non
expediũtur per actiones, ſed per accuſationes, vt Inſti. de pu
bli. iudi. in prin. Sed erit accuſatio ex illo ſtatuto per conſue
tudinẽ, ſicut dicimus, accuſatio eſt ex lege Corne. Uł erit offi
ciũ iudicis, ſi iudex ex officio ſuo per inquiſitionem procedit.
Apparet ergo tibi, qꝺ errant, qui dicunt, qꝺ cõdemnatꝰ ex for
ma ſtatuti ꝯdictione ex lege, dicat̃ condẽnatus criminalr, q2 fal
ſum eſt, cũ cõdictio ex lege ſit actio, que actiones in cauſis cri
minalibus nõ habent locũ. Aut tribuit ius agendi ciuiliter, ⁊
tũc aut ꝯſuetudine eſt itroducta certa actio, ⁊ illa aget̃ ſine du
bio, Aut nõ eſt cautũ de actione, tũc aut eſt conſuetudo, q̃ aliqꝫ
legẽ cõmunem interpretatur, ⁊ agetur ea que hꝫ locum de iure
communi. Ratio, quia illa ratio, videt̃ in cõſuetudine interpre
tante repetita, vt j. de coniungen. cũ emã. lib. l. nihil. Aut eſt cõ
ſuetudo de nouo inducens, ⁊ tunc nõ agetur ex conſuetudine, ⁊
hoc ſi diſponat aliquid formiter vel ex ſtatuto, ſcilicet ex illo iu
re formato a conſuetudine. Uñ ſi conſuetudo inducit ꝯtractum,
agetur ex illo ꝯtctu. Si inducit ius ſuccedendi, agetur petitio
ne hereditatis. Si inducit dominiũ, aget̃ rei vendicatione, ſicut
dicimus in iureiurando. l. ſi duo patro.§. ſi qs iurauerit. j. de
iureiu. Aut diſponit difformiter, ita qꝺ nõ cadit ĩ aliquod ius
formatũ. ita quod poſſit oriri actio de iure cõi, ⁊ tũc aget̃ ex le
ge ſeu conſuetudine, vt j. de condi. ex lege. l. j. Exempla ſunt fa
cilia. Secundo caſu, qñ inducitur ius excipiendi, tũc aut reſcin
dit ius actoris ipſo iure, ⁊ tunc nõ eſt neceſſe quod aliqua ꝓpo
natur exceptio, ſed ſufficit, qꝺ conſuetudo probetur, vt dicã j.
proxi. queſt. Non eſt neceſſe, qꝺ petat̃ a iudice, qꝺ reſcindat id,
quod a iure reſcindit̃, vt j. de conditio. inſtitu. l. que ſub condi
tione.§. ſi. Aut tribuit ius excipiendi, ſeu excuſandi, tũc debet
proponi intra tempus ſtatutũ. Exempluꝫ j. de excuſatio. tut.
20 l. ſcire oportet.§. j. ⁊ C. de appella. l. ciues. Ex his ſatis† appa
ret, vtrũ cõſuetudo debeat allegari in libello. Nam conſidera,
quam actionẽ intentas, vt ex predictis patet, ⁊ ſic an cauſa pro
xima vel remota ſit alleganda in libello vel non, ſm ea que no
ta infra de eden. l. j. Et iſta licet tangantur per doct, non tamẽ
ita plene.

m
21 Quarto principaliter m † queritur qualiter ꝯſuetu
do probet̃, ⁊ in hoc multũ pendet vis iſtius
materie. Quandoqꝫ primo, cõſuetudo eſt redacta in ſcriptis,
qꝺ contingit, quandoqꝫ eſt authoritate ſuperioris vel populi,
vt in vſi. feu. ⁊ conſuetudine ciuitatis vrbis Rome, ⁊ ciuitatis
Mediolani, ⁊ tunc probatur per libri apertionem, ſicut in alio
iure ſcripto. Quandoqꝫ redigitur in ſcriptis a doctore, Exẽ
plum glo. que eſt in l. dos a patre. C. ſolu. matri. ⁊ in gl. que ẽ. C.
de pact. conuen. authen. equalitas. Idem in gl. que eſt Inſti. de
actio.§. alie. in princi. magne gl. que dicit quod de conſuetudi
ne procedit libellus, ſi peto rem iure dominij vel quaſi. De hoc
an talis ſcriptura ſufficiat, vel requirat̃ alia probatio, poteſt
dubitari, Et videtur qꝺ nõ ſufficiat, ſed requiratur alia pro
batio, quia dictum vnius non ſufficit, vt C. de teſtib. l. iuriſiurã
n di. Econtra credo quod ſufficiat, n niſi probetur cõtrariũ. Nã
authoritas poete, vel alterius excellentis viri, probatur in ar
te ſua vt j. de ſtatu hominum. l. ſeptimo. ⁊ j. ſi pars hrd. peta. l.
o antiqui. de ſolutio. l. ſi pr̃. Ergo authoritas o excellẽtis docto
ris. ¶ Preterea creditur libro argentariorum, cuius officiuꝫ
eſt cõmiſſum ex publico, vt l. quedam.§. nummularios. ⁊ ibi no
tatur. j. de eden. ergo, ⁊ doctori, q2 ei cum tanta examinatione,
officium doctoratus publica authoritate decernit̃. Preterea
dicitur doctorum interpretatio eſt probabilis, non neceſſaria,
nec in ſcriptis redigenda, vt C. de profeſſo. qui in vrbe Con
ſtan. l. vnica. lib. xij. ⁊ not. C. de legi. l. j. ⁊ j. eo. l. ſi de interpreta
tione. Ideo aũt dicitur non neceſſaria, quia ei non ſtatur, ſi ꝓ
batur contrariũ. ¶ Nec obſtat d. l. iuriſiurandi. quia loquit̃
in ſimplici teſte, hic in doctore, cui hoc incumbit ratione officij
vt dicimus in tabellione, vt in l. ſi quis decurio. C. de fal. Quã
doque redigitur in ſcriptura in actis publicis, q2 iudex pronũ
tiauit inter duos, talem eſſe conſuetudinem, an hec pronuntia
tio, facit fidem inter omnes. Azo in ſumma. C. eod. videtur te
nere quod ſic. Iaco. Bel. Iaco. de are. Pet. ⁊ Cyn. ſequẽdo eos
contra, quia regula eſt quod res inter alios acta, alijs nõ pre
iudicat, vt C. res inter alios acta, ergo, ⁊c. Nic. Mat. ⁊ Marti.
de Fano, tenebãt opi. Azo. vt ita ſentẽtia faciat ius apud oẽs,
ſicut in publicis iudicijs, id eſt popularibus. j. de iureiu. l. eum
qui.§. in popularibus. Ideo videtur ſic diſtinguendum. Aut
iudex hoc ſniauit diffinitiue, cauſa cognita, ⁊ ꝓbat apud oẽs.
Aut interlocutorie, ⁊ tunc ſecus, argu. C. de legib. l. ſi. in princ.
⁊ l. ij. ⁊ iij. ⁊ ibi not. eo. tit. Diceres tu. Iſte leges loquuntur in
ꝑncipe. Reſpõ. verum eſt, quod aliud eſt in alio iudice, quantũ
ad hoc vt hec lex ſit generalis, ſed quantum ad hoc vt probet cõ
ſuetudinẽ ſpecialẽ, ſufficit ſentẽtia iudicis ſpecialis, qui quãtũ
ad illam ciuitatem põt dici princeps, vt j. de excuſa. tut. l. ſpado
nẽ.§. ſi ciuitatis. cũ omnis ciuitas Iudici poteſtatem iudicãdi
permittat: cũ iudex iudicat, ipſa ciuitas videt̃ hoc iudicare, ⁊ de
clarare. C. de vete. iur. enu. l. j.§. omnia enim. Nec obſtat qꝺ res
inter alios acta ⁊c. Quia verum eſt in his que reſpiciunt ius
priuatum, vt quod talis fundus ſit Titij vel nõ, ſed in his, q̃ re
ſpiciunt ius publicum, vt quod talis ſit conſuetudo, tunc omni
bus preiudicat, per ea que dicta ſunt. Credo tñ, quod ſi ille, ꝯ
quẽ talis ſententia producitur, vult probare cõtrarium, quod
audiatur, cum ad eum modo negotium ſpectat, argu. l. ſi cui.§.
ijſdem. j. de accuſa. Et pro iſta opi. caſus eſt j. l. cum de conſuetu
dine. ſecundum ſecundã lecturã. ¶ Quandoqꝫ reperitur ſcri
ptũ, nõ cõſuetudo, ſed illud ex quo reſultat conſuetudo. Verbi
gratia. Producunt̃ due ſententie late intra x. annos, in quibus
tota hereditas primogenito eſt adiudicata, non tamen eſt ſcri
ptuꝫ in ſententia, quod talis ſit cõſuetudo, tunc ſi queris, an ex
iſtis ſententijs tantũ probetur conſuetudo. Docto. Ultramõ.
circa hoc inherent fantaſijs eorũ magis quam rationi, ⁊ dicũt,
quod hoc non ſufficit, ſed dicunt qꝺ ſi ciuitas habet mille homi
nes, quod debet probari, quod ſunt late tot ſententie, ⁊ coram
tot hominibus, quod faciant maiorem partem, populi, alias ĩ
dubio preſumit̃ cuilibet ſentẽtie interfuiſſe viginti homines.
p Iſte ſunt truffe licet Cyn. in hoc reſideat. Tu dic audacter p qꝺ
ꝓbata ẽ cõſuetudo. Caſus eſt in l. j. C. eodem. ⁊ de edifi. priuat.
l. an in totũ, ⁊ infra eodẽ l. cũ de conſuetudine ſecundũ primam
lecturam. Nec eſt opus quod probet̃ maioreꝫ partem populi
ſciuiſſe, nam cũ ſententia diffinitiua fertur cuꝫ magno cõflictu,

vt l. fina. C. cõmina. vel epiſto. lex ꝓſumit qꝺ ſciat maioꝛ pars
populi, vel ſaltẽ maioꝛ pars ꝯſiliariorum, qui repreſentant po
pulū. vt no. C. eod. ſuper rubrica. Nã rõne iſtius officij, qꝛ pre
ſumptio eſt qꝺ conſiliarij ſciant ea, que fiunt in cõi ⁊ in palatijs
in quibus conuerſantur. C. de in integrum reſtitutio. l. de tute
la. Eadem ratione dico de interlocutorijs hoc caſu. Idẽ dico
ſi reperitur in actis, hoc obſeruatum eſſe, ſine contradictione.
Ad hoc hic eſt caſus, infra eod. l. cum de conſuetudine. prout
ibi eſt litera negatiua. Quãdoque ad probationẽ conſuetudi-
nis, inducuntur acta extraiudicialia, vt quãdo tractat̃ que ſit
conſuetudo contrahẽdi. Credo etiã tunc, quod per inſtrumẽ-
ta probatur, vt l. quod ſi nolit. §. qꝛ aſſidua. infra de edi. edic. cũ
ſimi. ⁊ de reg. iur. l. ſemper in ſtipulationibꝰ. Credo tamẽ quod
tunc requirant̃ tot actus, ex quibꝰ veriſimiliter colligit̃ taci-
tus conſenſus populi. Acta enim extraiudicialia, nõ ita inno-
teſcũt ſicut iudicialia vt l. in donationibꝰ. C. ꝺ dona. ⁊ C. de te-
ſtamen. l. omniũ. Secũdo probatur conſuetudo per teſtes. Et
22 hic aduertatis. ¶ Quandoqꝫ tractamꝰ † de cõſuetudine, que
reſpicit ordinẽ iudicij, ⁊ cũ iſta ſint modici ꝑiudicij, ſufficit qꝺ
9 probent̃ ᵍ ſummarie, ⁊ ſine ſcriptis, qꝛ iudex vocabit ad ſe ad-
uocatos, ⁊ ꝓcuratores palatij, ⁊ explorabit de cõſuetudine, ar
gu. C. ꝺ ſen. ex breui. reci. aut. niſi breues. Et pro hoc tex. ĩ. ꝺ te
ſta. l. iij. §. fi. ibi diligẽtie iudicãtis eſt explorare, ⁊c. Quãdoqꝫ
tractamꝰ de conſuetudine, que reſpicit litis deciſionẽ, ⁊ tũc de
23 hoc debet plene ꝯſtare, ſicut ꝺ alijs. vt C. ꝺ iud. l. iudices. † Sꝫ
quid debẽt deponere teſtes, Modꝰ certus ⁊ indubitatus eſt,
quod debent deponere de frequẽtia actuũ, ⁊ curſu tẽporis ſe-
cũdũ ea que dicta ſunt. Quod autẽ fuerit inducta ex certa ſciẽ
tia, quis debet probare, dicã. ĩ. eo. l. quod nõ ratione. Et ex his
habes modum faciendi articulos, vt per Spec. in tit. de ꝯſue-
tudi. ponit. Sed quid, ſi teſtes dicũt qꝺ ita eſt conſuetudo, nec
ſunt interrogati vltra, an hoc ſufficiat, Dicunt quidã qꝺ non,
qꝛ teſtis debet depõere de his que percepit per ſenſum, vt l. te
ſtium. C. ꝺ teſtibꝰ. Sed cõſuetudo eſt quoddã ius incorpora-
f le, vt ſupra dixi, qꝺ nõ percipit̃ ſenſualiter, ᶠ Debet ergo depo-
nere de tali facto, qꝺ ex eo conſuetudo reſultet. Ego ſic dicerẽ,
Aut ille, qui ſic deponit. eſt homo peritꝰ, vt aduocatꝰ vel bo-
nus procurator, ⁊ tũc valet tale dictũ, qꝛ peritis in arte eſt cre
dendũ de eo qꝺ intelligũt, ⁊ cognoſcunt ſecundũ eoꝝ doctri-
nã, vt infra de vent. inſpi. l. j. §. j. C. de re mili. l. ſemel. li. xij. Dixi
ſupra in proemio Digeſtorum. Aut eſt homo imperitus ⁊ tũc
videtur dixiſſe de facto, qꝺ talis eſt vſus, arg. eius qꝺ no. infra
de ver. obli. l. ſtipulatio iſta. §. hi quoque. vtrum tamen ex ta-
li vſu reſultet cõſuetudo, prout eſt ad propoſitum, remanet in
examinatiõe iudicis, conſideratis his que ſupra dicta ſunt, Et
eſt arg. ad hanc diſtinctionẽ, quod not. C. de vſur. l. prima. ſolet
24 dici infra de verbo. oblig. l. ſciendũ. † Sed pone ꝙ teſtes de-
ponunt de diuerſis actibus, vtrum probent̃? Circa hoc Cyn. ſe
inuoluit, nec videtur habere intellectū eius quod ipſe ponit.
¶ Breuit̃ dic, aut duo teſtes ꝯcordãt de vno actu, alij duo de
alio actu, ⁊ tũc ſufficit in iudicialibꝰ. In alijs requirũt̃ plures
actꝰ vt dixi. Nõ eñ teſtis hꝫ neceſſe ꝺponere ꝺ frequẽtia actuũ,
ſed eo ipſo quod probata eſt pluralitas actuum, reſultat ꝓba-
tio frequentie, vt l. iij. in fine. C. de epiſcopali audiẽtia. Vix eñ
poſſet reperiri, quod teſtificaretur de diuerſis actibꝰ, ⁊ ꝓba-
tiones non ſunt anguſtande. l. quoniã. C. de hereti. Quod intel
lige, ſi cõſtat de curſu tẽporis. Aut vnꝰ teſtis deponit de vno
actu, aliꝰ de alio actu, ⁊ ſic de ſingulis, hic poteſt eſſe dubium,
nam videtur quod non ꝓbent, cum ſint ſingulares, vt l. iuriſiu-
randi. C. de teſti. Econtra videtur quod ſic, per ea que nota. ĩ l.
ob carmẽ. in fine. infra. de teſtib. Sed dicas. Aut vnꝰ teſtis de
ponit de frequentia actuum, alius idem, tamen in cauſa ſciẽtie
diſcordant, quia vnus dicit quod vidit quoſdam actꝰ, alius di
cit de alijs, ⁊ iſti probant, qꝛ de frequẽtia, ad quod inducũtur,
cõcordant. Non enim inducũtur ad probationẽ alicuius actꝰ
ſingularis. Ita loquit̃ gl. ĩ l. ob carmẽ. Aut qlibet teſtis depo
nit de actu ſingulari tm̃, ⁊ iſti nõ ꝓbãt. Nullꝰ eñ actꝰ eſt ꝓbatꝰ,
qꝛ ſingularis. d. l. iuriſiurandi. De frequentia autem nõ depo
nunt ergo, ⁊c. ſic debet intelligi dictū Pet. no. per Cy. C. eod.
l. conſuetudinis.

25 **Quinto.** principaliter † quero. Quis ſit effectꝰ ꝯſue-
tudinis? Poteſt intelligi primo, an tollat le
gem? Et hic diſtingue vt ſupra dixi circa ꝯtraria. Secundo an
habeat virtutem extẽſiuã, ⁊ recipiat interpretationẽ? Hoc te
tigi in primo cõtrario, ⁊ latius circa ſtatuta. l. omnes populi.
Tertio poteſt intelligi ad quas ꝑſonas, ⁊ ad que loca ſuã vir
tutem extendat, ⁊ de hoc agendũ eſt, primo de perſonis, ⁊ oĩa
que dicam in ꝯſuetudine, intelligũtur in ſtatutis, ⁊ econuerſo.
Primo ergo quero, an ꝯſuetudines ligẽt minores, ⁊ furioſos?
Caſus eſt qꝺ ſic. ĩ. de admi. tuto. l. ſi ſine herede. §. Lucius. ꝙ te
26 nent omnes. Itẽ quero nũquid ligent † forenſes? Iſtud tangi-
tur per Cy. C. de ſumma trini. l. j. ⁊ C. e. l. j. ⁊ Specu. ĩ ti. de ꝯſti.
8 Tu dic, quod ⁸ aut circa delicta, ⁊ tunc aut illud qꝺ cõmiſſum
eſt in hac ciuitate, erat alias delictũ de iure cõmuni, ⁊ punit̃ ſe
cũdũ ſtatuta ⁊ cõſuetudines huius ciuitatis, vt C. vbi ꝺ crimi.
agi opoꝛ. aut. qua in prouĩcia. ĩ. ꝺ extraordi. crimi. l. ſaccularij.
Et hoc tenet Dy. ĩ. de accuſa. l. ſi cui. §. fi. Iac. de are. ⁊ omnes.
Nec obſtat l. j. C. vbi ſenat. vel clariſ. quia reſpõde vt ibi not. ꝑ
Cy. Aut nõ erat delictum de iure cõmuni, ⁊ tũc aut ille foren-
ſis ibi tantam moram cõtraxit, quod veriſimiliter debet ſcire,
⁊ tunc idẽ. Pro hoc. C. vbi de crimi. agi opoꝛ. l. ij. ⁊ idẽ ibi no. in
vlt. gl. Aut non contraxit ibi tantã morã, ⁊ tunc aut illud erat
cõmuniter per omnes ciuitates, ſeu per totã prouinciã prohi
* bitũ, vt puta ne extrahat̃ frumẽtũ ꝺ territorio, * quod eſt cõ
muniter prohibitum per totã Italiã, ⁊ iſto caſu nõ licet igno-
rantiã allegare, ad totalẽ excuſationẽ, vt ĩ. de pub. vecti. ⁊ com
mi. l. fi. §. licet. Aut non eſt totaliter ſic prohibitũ, ⁊ nõ tenetur
27 niſi fuerit ſciens, vt l. fi. ĩ. de decre. ab ordi. faci. Sꝫ quero, † qd
in ꝯtcibus? dic latius ꝙ doct. Aut queris de ſtatuto vel con-
ſuetudine, que reſpiciunt ipſius contractꝰ ordinationẽ, aut de
his que ꝑtinent ad ius ex ipſo ꝯtctu oriente. ¶ Primo caſu, in
ſpicitur locus ꝯtractus, vt l. ſi fundus. ĩ. de euic. arg. C. quẽad
mo. teſta. aper. l. ij. ¶ Scꝺo caſu, aut queris de his que ꝑtinẽt
ad litis ordinationẽ, ⁊ inſpicitur locus iudicij, vt ĩ. de teſt. l. iij. ĩ
fi. Aut de his que pertinent ad litis deciſionẽ, ⁊ tũc aut de his
que oriunt̃ ſm ipſius naturam, aut de his que oriunt̃ ex poſt-
facto, propter negligẽtiã ſeu morã. ¶ Primo caſu inſpicitur
locus contractus, vbi eſt celebratus non locus in quem collata
eſt ſolutio, ſm l. contraxiſſe. ĩ. de actio. ⁊ obli. ⁊ in hoc conſentit
gl. ⁊ Dyn. fallit in dote, vt l. exigere. ĩ. de iudi. per rationẽ po-
ſitam in tex. Scꝺo caſu inſpicitur conſuetudo loci, in quē col
lata erat ſolutio, vt ĩ. ſi cer. pe. l. vinũ. vt ĩ. de tritica. l. fi. Ratio
patet, qꝛ ibi videtur eſſe ꝯtcta negligẽtia ſeu mora, ⁊ iſta faciũt
ad multa. Primo, ſi diuerſa eſt conſuetudo lucri dotalis in ci-
uitate viri, ⁊ diuerſa in ciuitate vxoris, qꝺ inſpiciat̃ ciuitas vi
ri, per d. l. exigere. ⁊ rõnem ibi poſitam. Itẽ in ciuitate iſta eſt
ſtatutum, ꝙ qui nõ petit debitũ per x. annos, cadat a iure ſuo.
Modo Florẽtinus mutuauit mihi centũ reddenda ſibi in hac
ciuitate, tacuit per x. annos, preſcribet̃ contractus, qꝛ videtur
hic contracta negligentia, ⁊ ideo cõſuetudo huius ciuitatis in
28 ſpiciatur. Itē quero. † qd in teſtamentis? Pone conſuetudo
eſt Venetijs, ꝙ valeat teſtm̃ coram tribus teſtib. modo quidã
mercator aduena ibi fecit teſtm̃ coram trib. an valeat? Primo
videndum eſt an valeat conſuetudo. Ia. de are. diſputauit hãc
queſtionem, ⁊ declarauit ſic. Aut iſta conſuetudo eſt expreſſe
reprobata, cum ad minus debeãt eſſe quinqꝫ teſtes, in loco vbi
non eſt legũ peritia, vt C. de teſta. l. fi. Preterea iſta ꝯſuetudo
videtur nulla ⁊ temeraria. Nam ꝑꝑ timorem falſitatis, eſt inuẽ
tum vt ſeptem ſint teſtes, vt C. de teſtamentis l. iubemus. C. de
fideicommiſſis. l. fi. Sed ex tali obſeruantia talis conſuetudinis
falſitas facilius poterit ꝑpetrari, vt C. de indic. vidui. l. ij. in fi.
ĩ. de edẽ. l. j. §. diẽ. ⁊ male inuente cõſuetudines, non ſunt ſeruan
de, vt in aut. vt nulli iud. §. j. Aut talis conſuetudo eſt de ꝯſenſu
principis ⁊ valet, qꝛ videt̃ hoc induxiſſe, eo quod patitur, vt ĩ.
de his qui no. infa. l. qd ergo. §. j. ĩ. loc. l. cũ ĩ plures. §. locator. ĩ.
de exerci. l. j. §. magiſtrum. ⁊ conſtat principẽ indulgere ex ſpãli
ꝑuilegio potuiſſe, vt C. de teſta. l. ſi nõ ſpeciali. Et ex tali ꝯſue-
tudine inducitur priuilegiũ, vt ix. q. iij. c. conqueſtus. ⁊ lxv. di-
ſtin. c. mos antiquus. Et ita credo, qꝺ ſtatutũ ⁊ cõſuetudo va-
leat etiam principe ignorante. Naꝫ ad hoc vt valeat teſtamentũ
factū in ſcriptis, reqrit̃ publicatio, vt C. de teſti. l. publicari. ĩ.
quẽadmo. teſt. ape. l. ſed ſi quis ex ſignatoribꝰ. ⁊ ibi no. Sꝫ iſta
ſolennitas publicationis per ſtatuta, ⁊ cõſuetudines minuitur,
⁊ mutatur, eadem ratione ſolennitas teſtium. C. quemadmo. te-
ſta. ape. l. ij. ⁊ ibi videtur caſus. Non obſtat l. vlti. C. de teſta. qꝛ
ibi conſuetudo limitatur, futura autem nõ prohibetur. Et iſtꝺ
videtur ibi ſentire Cy. ⁊ in l. dudum. de cõtrahen. emp. Nec ob
ſtat qꝺ dicit̃, qꝺ eſt temeraria ⁊ mala cõſuetudo, qꝛ imo bona, ne
pereant vltime voluntates, cum in ciuitate Venetiarũ, ꝑꝑ oc-
cupationes mercantiarum, fere nõ poſſint haberi teſtes. Idem
in alijs ciuitatibꝰ ꝑꝑ multas cãs, quas ibi, ipſi ciues cognoſcũt
ſicut dicimus in militibꝰ, ⁊ in patre inter liberos. Scꝺo eſt vi-
29 dẽdũ, † an talis cõſuetudo trahat̃ ad forẽſes. Iac. de are. deter
minauit ꝙ nõ, ꝑ l. ſi nõ ſpeciali. C. de teſt. ⁊ ĩ. de iure fiſc. l. ſꝫ ſi ac-
cepto. Preterea lꝫ ꝯceſſum ſit ruſticis, vt poſſint facere teſtm̃
corã qnqꝫ teſtibus, tñ ciuibus illuc eũtibus, hoc nõ cõcedit̃ ar.
ĩ. de iure codici. l. conficiuntur. §. j. Preterea ſtatuta dicunt̃ ius
proprie ciuitatis, vt ꝫ. de iuſti. ⁊ iure. l. omnes populi. ergo nõ
porrigunt̃ ad extraneos. Mihi aũt ſic videtur. Aut ſtatutum
loquit̃ limitate inter perſonas ciuiū, ⁊ non porrigit̃ ad foren-
ſes,

ſes. ita intelligo l. ſi. C. de teſta. cōiuncta l. cōficiunt. §. j. ibi eniȝ conceditur ſpecialiter ruſticanis, ⁊ ſic limitate. Et rōnes q̄ po nunt in prin. legis non habent locū in ciue. Et poſito, ꝙ eſſet eā dem ratio in ciue rus habitante, eſſet dubiū, cuȝ ex identitate nō inducat correctio iuris, vt no. C. de ſacroſan. eccle. aut. quas actiones. Aut loquit ſtatutum ſimpliciter ⁊ indefinite, ⁊ porrigitur ad forēſes ibi teſtātes, arg. d. l. ij. C. quemadmodū teſt. ape. Preterea circa ea, que ſunt voluntarie iuriſdictionis, ſtatutū ciuitatis comprehendit forenſes, vt l. j. C. de emancip. lib. Pro hoc optime facit de milita. teſta. l. fin. Preterea ita eſt in contractibus. l. ſi fundus. ſ. de euic. ⁊ ſupra dictuȝ eſt ergo, ⁊c. argu. de ꝯtrib' ad vltimas voluntates procedat l. ſeruum filij. §. eum qui. ſ. de leg. j. Nec obſtat l. ſi non ſpāli, q2 eam intelligo ſm predictam diſtinctioneȝ. Nec obſtat l. ſed ſi accepto, in fine. quia ibi loquit in obſidibus, qui non ſunt ciues Romani, nec habent teſtamenti factionem, vt l. obſides. infra de teſta. ⁊ ideo oportet quod accepto vſu toge, habeantur vt ciues Romani, vt eorum teſtamentum valeat. Sed in queſtione noſtra, ille q eſt ciuis Romanus, in omni ſolo Romano, poteſt teſtari ſcdȝ conſuetudinem locorum, vt dictuȝ eſt, an valeat tale teſtamentum, ⁊ extendatur ad bona alibi poſita, infra dicam. Ulterius queritur, quid in alijs, que non ſunt delicta, nec contract', nec vltime voluntates? Pone quod forenſis habeat domum hic, ⁊ eſt queſtio an poſſit altius leuare? Breuiter cum eſt queſtio de aliquo iure deſcendente ex re ipſa, ſeruatur conſuetudo loci, vbi eſt res. l. an in totū. C. de edi. pri. Et ſic intelligit l. vēditor.

30 §. ſi ꝯſtat, infra cōmu. predi. ¶ Quero ēt, † vtrum iſta ſtatuta ⁊ conſuetudines ſecularium, legent clericos, ⁊ debeant ſeruari in curia epiſcopi? Et videt quod non, extra de conſti. c. que in eccleſiarum. ⁊ c. eccleſia ſancte Marie. ꝙ tȝ Cyn. C. que ſit lōga conſue. l. ij. circa ſi. In hoc puncto libenter audirem docto. Mod. iuris Canonici. Mihi videtur tñ ſic dicendum qd nos habemus aut. caſſa. C. de ſacroſan. eccle. ex cuius intellectu iſta materia declarabitur. Dicit eñ quod non valeant ſtatuta laicorum ꝯtra libertatem eccleſiarū, ⁊ earū pſonas. A cōtrario ſenſu innuit, qd ea que non ſunt cōtra libertatē eccleſie, id eſt, q nō ſunt ꝯ priuilegia eccl'ie, ⁊ clericis cōceſſa a Papa vel Imperatore, valeāt, vt plene no. p Inno. extra de ſen. excō. c. nouerit. verſi. ſed ſi quis. Hoc premiſſo ſic diſtingue. Aut ſtatuta ſunt facta directe ſuper clericis, ⁊ rebus eccleſiaſticis, ⁊ nō valent q2 nō ptinēt ad iuriſdictionē ꝯdētis, vt extra de cōſtitutioni. c. eccleſia ſancte Marie. Aut ſtatuta ſunt facta ſimplr, ⁊ tunc ſi redundant ꝯ ea que ꝯceſſa ſunt eccl'ie, ⁊ clericis in priuilegiū, nō valent tanꝙ ꝯ libertatē, vt in aut. caſſa, ⁊ c. nouerit. Aut ꝯ ea que cōpetunt eccleſijs, vel clericis nō in priuilegiū, ſȝ vt cuilibet, ⁊ tunc ligāt clericos, ⁊ ſunt ſeruanda ēt in foro epi, ſi tñ ſint honeſta, vt extra de eo qui mit. in poſ. cā rei ſer. c. cū veniſſent. ⁊ no. p glo. ſ. de poſtu. l. ex ea. in ſi. Subijcio exēpla. Cauet ſtatuto huius ciuitatis, qd niſi teſtamēta inſinuent corā iudice, nō valeāt, mō quidā clericus fecit teſtamētum non inſinuatum, an valeat? Sic dico, Aut in illo teſtō continentur legata ad pias cās, ⁊ quantum ad ea, talis diſpoſitio non infirmatur, q2 cōceſſum eſt in priuilegium, vt valeat ēt cum duobus teſtibus, vt extra de teſta. c. relatum. Quantū vero ad alia nō valet, q2 clericis ex priuilegio nō eſt cōceſſuȝ poſſe facere teſtm̄, ſed ipſi pñt ipſo iure, quo poſſunt alij homines, ⁊ ſtatutuȝ ſeu conſuetudo eſt honeſtum, vt obuiat fraudibus. ¶ Modo videamus,

31 † quos liget conſuetudo locorū. Circa qd eſt ſciendū, quod quedā ſunt ſtatuta prohibitiua rōne pene quedā pmiſſiua, quedā punitiua. Circa primum dic, aut ſtatuta ſunt phibitiua reſpectu ſolennitatis, vt puta, non poſſet quis facere teſtamentum, vel inſtrȝ niſi ſint duo notarij, ⁊ tunc ſubiectos nō ligat extra territorium, q2 in ſolennitate actus, ſemper debet inſpici locus vbi agit, vt ſ. dictum eſt. Aut eſt prohibitum in rem, id eſt, reſpectu rei, vt puta prohibet rē alienare, ⁊ tūc ēt ſi contractus fiat extra territoriū, talis alienatio nō valet, q2 talis prohibitio legis, tunc afficit rē que eſt in eius territorio, vt no. in l. ea. lege. C. de condi. ob cau. Aut phibitio reſpicit pſonā ſeu actū pſone, vt quod minor viginti annis nō poſſit facere teſtm̄, vel vir non poſſit legare vxori, ⁊ ſimilia, ⁊ tunc credo qd homo illius ciuitatis, ēt extra territoriū, non poſſit facere teſtm̄, vel ſimilem actum, q2 video in eo cui a iudice ſuo eſt bonis interdictum generaliter, illa interdictio extendit effectum ſuum vbiqȝ, vt ſ. de verb. obli. l. is cui bonis. ſ. de teſt. l. is cui. ⁊ de cura fur. l. Julianus. Eadem rōne, iſta interdictio eſt ſpecialis. Et iſta equiparatio interdictionis ſpecialis, ⁊ generalis, probatur de conſtit. prin. l. j.

ADDITIONES.

a P. P A V. P. ¶ De quibus. Iſtam legē, an ⁊ quādo lex tollatur per deſuetudinem, vel ꝯtriam conſuetudinem, vel q2 non ſit recepta ad vſum, vide latiſſime Feli. i c. j. extra de treuga ⁊ pace. ¶ Itē duas limitationes ad regulaȝ que vult, qd in cōſuetudine inducenda, preter ius, ſufficiant x. anni vide per Felinuȝ in c. ſtatuimus. extra de maio. ⁊ obed. Item quinqȝ caſus in quibus per vnum actum tollat conſuetudo, vide per Feli. in c. cuȝ acceſſiſſent. ⁊c. de conſtit. Item vide vnum verbum p Anto. in ꝯſi. iij. inc. in noīe Ieſu Chriſti in facto S. Marie. Adde qd ea que ꝯſiſtunt in ſimplici velle, non preſcribunt, licet quis nō ſit vſus ſuo iure aliquo tempore, q2 ſatis eſt qd potuit vti ex quo lex id permittebat. exemplū vide per te ibi per euȝ. Itē quod ſtatuta, que ſunt ꝯtria iuri, facilius tollant, vide Anto. conſil. xlij ante ſi. in ij. dubio. Itē quomodo cōſuetudo contra ius diuinum vel gentium valeat, ⁊ an requirat cauſa, vide Are. in c. ij. de preben. qui ponit, an lex derogās conſuetudini, cenſeatur derogaſſe ēt future, ⁊ an per non vſum tollat ſtatutū vel lex, vide Alex. in ꝯſil. cclxxix. inci. in cā ⁊ lite. ⁊ in cōſil. cccxxxix. incipi viſo teſtō ad ſi. ⁊ ſequunt Moder. hic. Iteȝ circa materiam cōſuetudinis preſcripte, vide Roma. ſing. xliij. ⁊ ciij. Item an ex ſententia arbitrorum inducatur cōſuetudo, vide Roma. ſingu. xlij. Item quod per nō vſum tollat, ſi non fuerit continētia vtendi. vide Iaſo. in l. ij. C. de diuer. reſcrip. Iteȝ qd lex vel ſtatutum non receptū ad vſum per x. annos poſtquam conditum fuit, vide Iaſo. in l. rē non nouam. in ij. not. vſqȝ ad fin. C. de iudic. Itē qd ea que ſunt queſibilia priuilegio, ſunt ēt queſibilia conſuetudine regulam ⁊ limitationem vide per Feli. in ca. cum contingat de foro compe. ⁊ quod conſuetudo ēt mala excuſet, vide Iaſo. Deci. conſi. ix. vbi ponit de conſuetudine ludēdi ad pugnos Si quis occidat ludendo, non tenetur vt ibi etiā dt, ꝙ talis ludus eſt etiam permiſſus de iure ⁊ que dr̄ia ſit inter cōſuetudinem ⁊ preſcriptionem, vſum ⁊ ſtylum, ⁊ an redacta conſuetudo in ſcriptis, dicatur conſtitutio, ⁊ qñ, ⁊ quedam alia vide per Deci. in rubr. de conſuetudine.

b POMA. ¶ Imperfectus. Uide Cep. ꝯſi. xviij. in i. dub. Feli. in c. auditis. de preſcri. Barb. conſi. vj. vo. j. ⁊ in conſi. xix. eod. vol.

c POMA. ¶ Primo opp. vide Prepoſitū in c. ꝯſuetudo. diſt. j.

d POMA. ¶ Ratio pdictorꝫ eſt. Uide Feli. in ca. auditis d pſcr.

e P. P A V. P. ¶ Quinto oppo. Uide que ſcripſi in l. reprehendenda de inſtitu. ⁊ ſubſtitu.

f ¶ Uſus feudorꝫ. vide Co. in conſi. clxiij. in ij. dub.

g ¶ Itē queritur. Uide Iaſ. in prelu. feu. in j. q. circa ſi. ⁊ qd ibi habes in recollectis. Uide que dt Are in l. ij. in prin. in j. notabili. de vulg. ⁊ pup. Deci. late in rub. extra de conſue. ꝙ legit in prin. lecture de officio delega. vbi etiam ponit de precedēti doctrina Barto.

h POMA. ¶ Stylus lȝ ſit. Uide vnū verbum p Are. ꝯſil. xcv. ⁊ Alex. conſil. xx. vo. ij. vbi dicit, quot actus requirant ad inducendum ſtylum. Et vide ipſum cōſil. xxxvj. volu. ij. vbi dt, ꝙ iudex bene pōt inducere ſtylum, ad declarationem iuris communis, ſed non ecōtra, q2 tunc requiritur conſuetudo. ⁊ ꝯſil. xcix. volu. iij. vbi dt, ꝙ tantuȝ operatur ſtylus vnius principis, quātum toti' vniuerſitatis conſuetudo, ⁊ Are. conſi. ciij vbi ponit quantum tēporis requiratur ad probandum ſtylum, ⁊ Ange. conſi. xciij. vbi ponit quid ſit ſtylus, ⁊c.

* CLAV. ¶ Merum imperiū. Uide circa hoc Areti. ꝯſi. xxiij. vbi videtur iſtam doctrinam reprehendere, ⁊ idem Alexād. in conſi. cxxiiij. vo. iiij.

i ¶ Statuta. ad Bar. hic adde Franci. de Are. in c. ij. de pba.

k POMA. ¶ Primo videamus. Uide Prepoſitū ca. mos. j. diſt. ⁊ aliquid in c. conſuetudo. ea. diſt.

l POMA. ¶ Tertio videamus. Uide Feli. in c. in cā. de re iudi. Barb. ꝯſi. v. lib. ij. Prepoſitus in c. mos eſt. diſtin. j. ⁊ idē in ca. fruſtra. v. ij. diſtinctio.

* CLAV. Deceȝ vel xx annorū. quaſi requirat ſpatiū decē annoruȝ ad tollendā legem, qd habet locum, qñ illa lex fuiſſet recepta a ſubditis, ſec' ſi nondum fuerit recepta, q2 tunc ſufficit, ꝙ vtamur in cōi aliquo tēpore, ſciente, vel patiente ſuperiore, vt ſignanter voluit Richard. in c. j. de treug. ⁊ pac. queȝ ibi ſequitur Pan. ⁊ Butri. in c. q2 circa. extra de ꝯſan. ⁊ affini. ⁊ ibi etiā Panor. idē dt verſi. ſecundo no. ſi ab aliquibus fuerit recepta, ſed nō a maiore parte ſubditorum. ⁊ ſequit Areti. ꝯſi. xj. incip. pcedendū eſt. Alex. conſil. cxxij. volu. j. vbi allegat alias duas quotas Bar. ad hoc, ſcȝ, in l. ſi. §. ſed cum antiquitas. C. de cura. furio. ⁊ ꝯſi. cxliiij. vol. j. inci. iudex cōis Aſſiſij. allegat etiā Bal. in aut. oēs peregrini. C. cōmu. de ſuc. quē ſequitur in c. j. verſic. quero, vlterius facta fuit quedā reformatio. Alexan. in l. cum prolatis. ſ. de re iudi. ⁊ ꝯſil. xxxvij. in prin. volu. iij. Aret. conſil. cliij. Alex. cōſi. vj. volu. j. ⁊ conſi. vij. vol. ij. ⁊ ꝯſi. cxxiij. volu. iij. Roma. conſi. cxj. ⁊ ponit plenī' ceteris. Feli. in d. c. j. de treug. ⁊ pac.

m POMA. ¶ Quarto princip. Allegat̃ iſtud dictu3 Bar. q̃d doctori vel gl. atteſtanti de ꝯſuetudine eſt credendũ, ꝯ Bar. t3 Alex. in l. poſt dotẽ. ff. ſol. mat. Are. conſi. cxxxiiij. incip. in cã q̃ vertit̃. Barb. conſi. liiij. incip. preclare, in j. vol. Et idẽ Bal. in l. ſi q̃s, in lect. antiqua. de pig. Idem in ꝓemio feu. Idẽ in l. ꝯſenta neũ. in vj. oppo. C. q̃uõ ⁊ q̃ñ iud. Idẽ in l. fi. C. de fideicõ. ⁊ in l. cũ quidã. §. ſcientia. ff. de acquirenda hr̃ditate, ⁊ in l. fi. ff. de cõpenſatio. ⁊ pro iſta opi. facit q̃d dr̃ ipſemet Bal. in l. talis ſcriptura. ff. de leg. j. Ang. conſi. ij. incip. ſtatutum excludẽs matrẽ. Imo in l. centurio. ff. de vulg. idẽ Ang. in conſi. xcv. inci. petẽs quas authoritates cumulauit Fran. de Curte ſenior in proe. feu. vbi ſubdit poſſe ſeruari opinionẽ Bar. q̃ñ gl. ord. atteſtat̃. de ꝯſue. Et dr̃ iſta eſſe verba aurea. Bal. c. cum dilect⁹. de ꝯſue. ⁊ dr̃, ꝓcedere, ſi gl. ſit cõiter approbata. Ita ſeruat dicta Bar. Imo in l. j. §. nunciatio. j. de ope. no. nun. ſ3 bene conſiderando fundamenta reprobãtiũ, militant contra gl. ordi. ſicut ꝯ alios docto. ⁊ ideo poſſes ſequi dictũ Bar. q̃d ſequit̃ Lanfran. ĩ rep. c. q̃m ꝯ falſa3. de proba. ⁊ ſequit̃ Alex. ſibi ꝯrius conſi. lv. incipien. illud afferant, in iiij. vol. ſequit̃ Barba. ſibi itaque ꝯrius. conſi. xxiij. incip. ſapientiſſimus. volu. ij. Et pro iſta opi. Bart. facias vnũ fundamentum, ꝑ q̃d tollunt̃ oĩa ꝯria: nam ſi eſt concluſio, q̃d licet teſtis ſine iuramento nõ faciat probationẽ, inducit tñ preſumptionẽ. gl. eſt cõiter approbata in c. nuꝑ de teſtibus. Solet eñ dici, q̃d dictum probabilis viri, inducit credulitatẽ. Gl. in l. Titio fundus. j. de condi. ⁊ demõ. ꝙ gl. affirmat Alex. in l. pupillo. §. ſi q̃s ipſi pretori. de oper. noui nuntia. in conſi. lv. late Feli. in c. cum contingat. de ꝓſcri. Et rõnes quas docto. atteſtant̃ de conſuetudine dant iuſtã cãm credulitatis iudici, donec ꝯriũ probet̃. Et ex hoc ſolutũ eſt fundamẽtum Alex. dicta l. poſt dotem. Et iſta oĩa aggregat do. Frã. iunior in ſua repetitione. l. Pau. ff. de ſolu. Uide ẽt Barb. conſi. viij. vol. j. ⁊ conſi. xxij. vol. ij.

☞ ANT. RVB. Quod ſtet̃ doctori atteſtãti de cõſuetudine, vide Bal. in c. cũ dilectus. de ꝯſue. Imol. in l. j. §. nũtiare. de oper. noui nun. Lanfran. in c. q̃m ꝯ falſam. de probatio. Uide Alex. in l. poſt dotẽ. j. ſol. matri. Barb. ꝯſi. xiiij. Uide Iaſ. hic. Et ꝙ ſtetur doctori ita atteſtanti, tenet Decius, vbi dicit hãc rõnẽ. in conſi. dcxciij.

n P. PAVP. ¶ Quod ſufficiat. Sequit̃ Comẽ. ꝯſil. lvij. circa fi. incip. monaſteriũ. Bal. in c. cũ dilectus. in prin. de ꝯſue. Imol. in l. j. §. nuntiatio. de oper. no. nun. Lanfrã. in repe. c. q̃m ꝯ falſa3. de ꝓba. extra. vide late Moder. ĩ ꝓlud. feu. ⁊ latiſſime ibi Cur. Quod aũt credat̃, ẽt ſi plures hoc atteſtentur. vide Alexã. in l. poſt dotẽ. j. ſol. mat. Barb. in ꝯſi. xlij. in j. volu. vide Iaſ. hic.

o POMA. ¶ Ergo authoritas. Contrariu3 videt̃ voluiſſe Are. ꝯſi. cxxxiij. incip. in cã que vertitur inter homines. Et Alexã. poſt multa ĩ l. poſt dotẽ. vſi. ex h̃ queri poſſet. j. ſol. mr̃imonio.

☞ Pro intellectu l. iuriſiurandi. C. de teſti.

p POMA. ¶ Tu dic audacter. Adde ad iſta3 materia3 q̃d ponit Roma. ſing. xlj. incip. an ſicut ſententia iudi. ⁊ vide Prepoſitum in c. conſuetudo. j. diſtin.

q POMA. ¶ Sufficit q̃d probentur. Uide Feli. in c. ij. de teſta.

r POMA. ¶ Tu dic q̃d. Uide Prepoſitũ in c. que ꝯ viij. diſtin.

☞ Pro intellectu l. ſed ſi accepto. ff. de iure fiſci.

* CLAVD. ¶ Frumentum de territorio. Sed ſi extante dicto ſtatuto, vel cõſuetudine daret̃ licentia extrahendi quãto tp̃e durabit. vide Bar. in l. vnic. de tracta. ⁊ ſtati. lib. xij. C. verſicu. not. ex hac lege.

LEX XXXII.

Diuturna. Longa ꝯſuetudo h3 vim legis maxime ſi in ꝯdictorio iudicio ſit oppoſita, ⁊ ſumit vigorem ex tacita populi cõuentione, ⁊ nõ eſt neceſſe q̃d redigat̃ in ſcriptis, ⁊ legem interpretatur, cũ de legis intellectu dubitat̃, ⁊ oĩa ꝓdicta obtinent, niſi conſuetudo ſit erronea. hoc dicit vſq3 ad l. ergo. Et v. de gl. que incipit, ſc3 x. vel xx. annorũ, q2 eſt tẽpus longũ ſm Pet. q̃d dixi in l. de quibus, ⁊ q̃d dicit l. ſ3 ea. ibi plurimos. nõ intelligas, q̃d ſint pauciores decẽ annis. Et no. text. in d. l. ſed ea. ibi, tacita ciuiũ ꝯuẽtione, ⁊c. ⁊ hoc q̃d dicit in l. Imo. h̃ ius. ſ. non ſcriptũ. vt dixi ſ. in l. de q̃b⁹. Et quot modis ſumat̃ interpretatio, vide gl. bonã ĩ l. ij. §. deinde. ſ. de orig. iur. Itẽ no. tex.
a in l. ſi de ĩterpretatiõe. ibi, [a] q̃d eſt optima legũ ĩterpres, ⁊ no.
* ex hac l. q̃d dixi* in l. de quibus. q̃d ad eſſe cõſuetudinis, req̃rit̃ diuturnitas tẽporis, ⁊ ꝯſuetudo firmat̃ cõtradictorio iudicio obtento, nõ tñ eſt neceſſe, q2 ẽt ſine iudicio conſuetudo inducit̃, vt dixi in l. de quibus. Et ponit̃ exẽplũ in gl. l. j. C. que ſit long. conſue. Itẽ differt a ſtatuto, q2 ſtatutũ inducit̃ ab expreſſo cõſenſu populi, hic ex tacito. Item nota, q̃d cum dubitat̃ de legis intellectu, recurrit̃ ad ꝯſuetudine3, q̃ ſi nõ appareat, recurret̃ ad ſimilia, vt l. nõ p̃nt, ⁊ ibi nota ſ. eod. Ite3 not. q̃d quedã eſt interpretatio neceſſaria, ⁊ probabilis, vt in Principis interpretatione. ¶ Quedã neceſſaria tm̃, quedã probabilis tantũ. De quo ꝑ gl. ⁊ doc. in d. l. ſi de interpretatione. Itẽ no. in tex. l. quod non ratione. quod erronea cõſuetudo, nõ trahit̃ ad con-
b ſequentiã. [b] Hic ponit gl. exemplum in eo, qui duxit plauſtru3, que conſuetudo eſt Bononie, per errorem introducta vt hic.

ADDITIONES.

a P. PAVP. ¶ Not. tex. ibi, Item vide que habes ad Bar. ſ. eo. in l. neque.

* CLAV. ¶ Quod dixi. Intellige ſm quod declarat Areti. in conſil. cxv. in princip.

b ALEX. ¶ Ad conſequentia. No. gl. in l. j. C. que ſit lõg. cõſue. ibi plene per Sal. ⁊ ꝑ Cy. in l. ij. eod. tit. in verſi. quarto querit̃ circa hoc. ⁊ ibi Bal. poſt gl. ꝑ Anto. in c. fi. de conſue. per Bal. poſt gl. in l. de quibus. ſ. eod.

LEX XXXIX.

Ergo. Hec lex continuatur in glo. In tex. ibi conſenſus, ſc3 expreſſus.

LEX XL.

Totum autem. In text. ibi, alienet. De iſta alienatione, vide in l. ij. C. de fund. dot.

De conſtitutionibus principum. Rub. iiij.

1 ☞ Prĩcipis ĩterlocutio redacta in corpore iuris h3 vi3 legis.
2 Priuilegiu3 ꝯceſſu3 ꝑſone, quando egrediatur perſonam, ⁊ ad heredes tranſeat.
3 Reſcriptum contra ius diuinum vel naturale, quãdo valeat?
4 Reſcriptũ contra ius gentium, quando valeat?

LEX PRIMA.

a Quod principi. [a] Lex iſta diuidit̃ ĩ quatuor partes. In ꝓma ponit̃ dictũ. In ſc̃da, rõ dicti. In tertia ponit̃ quedã illatio. In quarta ponit̃ quoddam exẽplũ. Sc̃da ibi, vt pote. Tertia ibi, quodcunque. Quarta ibi, plane. Et ĩ ſumma hoc ĩtẽdit, Principũ placita animo ius ꝯdẽdi facta, habẽt vim legis generalis, niſi ſint facta ad certas ꝑſonas, q2 tũc ꝑſonas nõ egrediunt̃. h. d. vſq3 ad fi. In tex. ibi placuit. ſ. animo legẽ ꝯdendi. Opp. ad hãc legẽ. Dicit̃ h̃ ꝙ ꝓnceps ĩterloquit̃ q̃d ẽ ꝯ l. iij. ĩ fi. C. de legi. Sol. Dicit gl. interlocutio ꝓncipis, nõ habet̃ ꝓ lege gñali, vt ĩ ꝯrio, niſi h̃ expreſſe dicat̃. vt hic. Opp. ad ſol. iſtã, de
1 l. metũ. §. ſ3 ꝙ pretor in fi. j. ꝙ met⁹ cau. Sol.† Aut ꝓncipis interlocutio eſt redacta ĩ corpore iuris, aut nõ. Primo caſu obſeruat̃ ꝓ lege gñali, vt in ꝯrio, ſc̃do caſu non. vt dixi. Et circa h̃
2 dic, vt plene no. ꝑ Cy. in d. l. leges. Oppo. iterũ, dicit̃ hic, q̃d priuilegiũ ꝑſonale nõ egredit̃ ꝑſonã, ꝯ l. j. §. j. ⁊ quaſi ꝑ totũ. j. q̃d quiſq3 iuris. Sol. Aut ꝓuilegiũ eſt cõceſſu3 ad poſtulatione3 alicui⁹, aut nõ. Primo caſu ꝑſonã egredit̃, vt in ꝯrio. Secũdo caſu nõ, vt hic. Opp. ad hoc de l. fi. C. de fruct. ⁊ lit. expẽſ. Sol. ibi ꝯtigit ꝓꝑ equalitatẽ iudiciorũ ſeruãdã. vt ibi notari ſolet. Op. dicit̃ hic, q̃d ꝓuilegiũ ꝑſonale ꝑſonã nõ egredit̃ ꝯ l. j. fin. de iur. immu. Sol. Ibi fuit ꝯceſſu3 ꝓuilegiũ ſub noĩe poſteroru3, vt ibi poſteriſq3 date. Uñ nõ mirũ ſi ꝑſonã egredit̃, vt in ꝯrio. Opp. ad hanc ſol. de l. iij. de cenſi. ⁊ l. ſordidorũ. de excu. mu. li. x. Sol. Aut ꝓuilegiũ ꝯcedit̃ ꝑſone, ⁊ h3 locu3 id q̃d dixi. Aut ꝯcedit̃ rei, ⁊ tũc ad quemcunq3 res tranſeat, tranſit ꝓuilegiu3, vt in ꝯrio. Oppo. ad hãc ſolutionẽ, ⁊ videt̃ q̃d ẽt ſi priuilegiu3 ꝯcedatur perſone, q̃d ꝑſonã egrediatur, vt j. de in integ. reſt. l. nõ ſolũ. j. de minori. l. minor. §. ſi. Sol. ſm Dy. q̃ñq3 perſona eſt cã immediata priuilegiũ concedendi, ⁊ tunc ꝑſonale ꝓuilegium nõ egredit̃ perſonam vt hic. q̃ñq3 perſona nõ eſt cã immediata ſed mediata, vt in minore, q2 proxima cã reſtitutionis, eſt leſio vt j. de iureiur. l. nã ⁊ poſtea. §. ſi minor, ⁊ iſto caſu ꝓuilegium
b tranſit in hr̃dẽ. [b] vt d. l. minor. ⁊ l. nõ ſolum. Iſta ſol. Dy. reprehendit̃ ꝑ doc. quoſdã: nam q̃ñq3 habemus cãm remotã, ⁊ proximã, inſpicimus remotã, magis ꝙ proximã, vt in vſucapione cuius cã proxima eſt dñium, ⁊ tamen magis inſpicitur poſſeſſio, que eſt remota. vtrũ ſit iuſtus titul⁹, vel non, vel vtrũ poſſeſſio ſit ꝯtinuata vel nõ, q2 ſine ea, vſucapio nõ procedit, vt j. de vſuc. l. ſine poſſeſſione. ⁊ c. iij. de reg. iu. lib. vj. Uñ dicũt ipſi, ꝙ

grandoque